

RÁKOSLIGET ELSŐ NEGYEDSZÁZADA

1899 - 1924

I.	Bevezetés	1
II.	Társadalmi, politikai előzmények	3
III.	A megalakulás körülményei	8
IV.	A betelepülők társadalma	20
V.	A Munkás Otthon Szövetkezet	34
VI.	A Munkás Otthon telep gazdálkodása, közellátása	38
VII.	Rákosliget községi szervezete	47
VIII.	Rákosliget gazdálkodásának adalékai	56
IX.	Az iskoláztatás fejlődése	66
X.	A rákosligeti újságkiadás	82
XI.	A forradalmak kora - 1918-19 - Rákosligeten	90
XII.	A társadalmi, kulturális és sportélet fejlődése	103
XIII.	Az egyházakról	110
XIV.	Kronológia	116
XV.	Névmutató	124
XVI.	Testületi névmutató	134
XVII.	Jegyzetek	150
XVIII.	Képek	164
XIX.	Dokumentumok	176
XX.	Irodalomjegyzék	206

I. Bevezetés

Budapest, XVII. kerület - Rákosliget. A kétmilliós nagyvárosban jól csengő név. A világ óriási géppé lett, melyben az ember nyugalmat szeretne. Most már nem a városba irányul a migráció, hanem ellenkezőleg. A városlakók igyekeznek szabadulni az állandó nyüzsgés forgatagából, a kipufogógázból a jó levegő felé. Nem vonzóak már a belvárosi lakások.

A városi ember számára a kiskert "vitaminként" funkcionál /Németh László/. Rákosliget családi házas övezet, Budapest alvóvárosa. Ide pihenni térnek, akiknek megadatott a kiskert, a családi ház, a néhány száz négyszögölnyi bekerített nyugalom.

Ez a munka nem szigorúan vett politikatörténet, de nem is gazdaságtörténeti szempontból áttekintett történeti rész, hanem Rákosliget mindennapi életével összefüggő politikai, gazdasági, társadalmi és kultúrális eseményekről adott összefoglaló.

Amennyiben a korszakon belül valamely rész részletesebben került tárgyalásra, az nem az egyéni ízlésem szerint történt, hanem a megfelelő forrásanyag gazdagságán alapult. A történeti hűség vezetett, s nem az egyéni politikai szemlélet. Ebben a munkában ezért ne keressen senki politikai pártállást.

Benne van munkámban a hely iránti szeretet, amelyet hosszú évek gyökereztettek meg, s a törekvésem, hogy Rákosliget története hiteles források alapján íródjék meg.

Vizsgálódásaimat a Budapesti Fővárosi Levéltárban /Bp., VIII. Leonardó-köz 2./, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményében /Bp. VIII. Szabó Ervin tér 1./, a Pest Megyei Levéltárban /Bp. V. Városház u. 9-11./, az Országos Levéltárban /Bp.

I. Bécsi kapu tér/, az Országos Széchenyi Könyvtárban és a Rákösmenti Helytörténeti Gyűjteményben végeztem.

Sajnos nem tudni, miért, de a Fővárosi Levéltárból hiányoznak az 1910. előtti községi képviselőtestületi ülések jegyzőkönyvei, így ennek a résznek a feldolgozása valószínűleg hiányos marad.

Szándékom, hogy a Rákosligeten élők is a lehető legtöbbet ismerjenek meg lakóhelyük múltjából, hogy a jó értelmű lokálpatriótizmus aktivizálódjék saját érdekükben.

Az összefoglaló alkalmazható az általános iskolai helytörténeti órákon, a könyvtárakban és a közszolgálati intézményekben.

Köszönetet kell mondanom a munkám elkészítésében nyújtott segítségéért dr. Dombóvári Antalnak, a Rákösmenti Helytörténeti Gyűjtemény vezetőjének, aki önzetlenül rendelkezésemre bocsátotta az ide vonatkozó saját, és a gyűjtemény dokumentumait, valamint néhai Huszlicska Károlynak, aki kéziratos anyagával sokat segített a tájékozódásban.

Budapest, 1995. március 31.

Szanyi Dezső

II. Társadalmi - politikai előzmények

A kérdésre, hogy mi vezetett a századfordulón egy munkás minta lakótelep építéséhez Budapest mellett, majd fél évszázaddal korábban lehet az első nyomokat fellelni a Pesten és Budán élő szegénysorsú emberek szociális körülményeinek vizsgálatakor. A budai oldalon a hegyvidék barlangjait, Kőbányán a bánya üregeit rendezték be lakásként.

1851. aug. 6-án a Pesten megtartott községi tanácsi ülésen foglalkoztak a közegészségre ártalmas pincelakásokkal, és határozatot hoztak a pincelakások átalakítására, illetve megszüntetésére: " ... folyó évi Szent Mihály napra /szept. 29./ minden illyes alkalmatosságok lakható állapotba helyeztessenek, az egyáltalán nem lakhatók pedig zárassanak el." /1/

1868-ban a Munkás Újság 18. száma szerint "a munkáslakások kérdése kiváló helyet foglal el az általános munkáskérdésben, sőt tagadhatatlan, hogy a munkáskérdés megoldásának egyik feltétele." /2/

A magyarországi munkásmozgalom első komoly szerveződése az Általános Munkásegylet budapesti szervezete 1869. aug. 22-én rendezett első nyilvános gyűlésén 8000 ember előtt követelte a házbéruzsora letörését, munkásházak építését, kaszárnyák igénybe vételét. Javaslatukat - memorandum formájában - a Schulhof Géza jogtanácsos vezette munkásküldöttség vitte Andrássy Gyula gróf miniszterelnökhöz, aki barakklakások építését ígérte, de ez nem teljesült.

Ugyanez a gyűlés szeptember 8-i keltezéssel kérvényt juttatott el a városi hatóságokhoz a Buda-Pesten uralkodó lakásszükség

orvoslása tárgyában: "a népgyűlés elhatározta, hogy a tekintetes városi hatóság kéressék meg tőle kitelhető módon hozzájárulni, hogy a város különféle részeiben kellőszámú munkáslakások építtessenek fel közköltségen, melynek törlesztés útján bizonyos idő múlva lakosainak tulajdonába átmennek." A kérvényt a nagygyűlés bizottmánya nevében Pohl József Elnök írta alá.

A korabeli Arany Trombita újság szerint /3/ ez az akció volt a lakásínség elleni küzdelem első nagyobb megnyilvánulása. /4/ 1871-ben megalakult a Hivatalnokok Első Házépítő Szövetkezete az-
zal a céllal, hogy kislakásokat építsen. Ez a vállalkozás sem járt sikerrel.

Budapest főváros megalakulása /1872/ után az új fővárosi tanács egyik kiemelkedő témájává tette a munkásság lakáskérdését.

A 80-as évek elején a budapesti burzsuáziát is foglalkoztatta a lakásuzsora kérdése, melynek magas bérei bénítólag hatottak a budapesti gyárpar fejlődésére. /5/

A főváros törvényhatósága, Neményi Ambrus indítványára a lakásvizonyok tanulmányozására és javítására lakásbizottságot küldött ki. A bizottság tagjai voltak: Pálóczy Antal, Mudrony Soma, Ray Dezső, Vasadi Ferenc és az indítványozó. 1883-ban Neményi Ambrus jelentést írt a fővárosi lakáshelyzetről /6/. Leszögezte, hogy a bizottság a lakáskérdést megoldani nem fogja. Célja, hogy olyan intézményeket kezdeményezzenek, amelyek enyhítenek a bajokon. Aztán sorra vette, miként fejlődött a lakásszükség Budapesten. Okait az alábbiakban összegezte:

- "1. a lerombolások
2. a gazdagabb osztályok fokozódott lakásszükségletei
3. a bevándorlás

4. a természetes szaporodás"

A felsoroltakból a bevándorlást tekintette a legjelentősebbnek. 12.000-14.000 főre tette a bevándorlás éves mértékét. Megejtő képet festett a Népszínházról /7/ pár lépésnyire található fás-kamrában elhelyezett nyomorultakról, akik naponta 5-10 krajcárt is fizettek lakhelyükért.

*A szomszédos községek népgyarapodása
1869-1920*

	Polgári népesség			Összes népesség		
	1869	1880	1890	1900	1910	1920
Alag ¹	48	156	235	491	1 624	2 265
Újpest	6 722	11 668	23 521	41 858	55 197	56 489
Rákospalota	3 458	4 105	6 264	11 744	25 147	36 008
Pestújhely ²	---	---	---	---	5 547	7 896
Rákosszentmihály ³	184	245	679	3 105	6 560	9 938
Cinkota	1 335	1 426	1 876	3 135	7 623	6 399
Sasfalom ⁴	---	---	---	---	---	6 197
Rákoscsaba	1 480	1 532	1 805	3 010	5 068	5 919
Rákosliget ⁵	---	---	---	---	2 624	2 758
Rákoshegy ⁶	---	---	---	---	1 296	1 605
Rákoskeresztúr	2 444	2 769	3 330	6 149	5 403 ⁷	6 029 ⁷
Pestszentlőrinc ⁸	361	321	390	5 952	7 824	11 777
Kispest ⁹	---	1 820	4 523	9 804	30 212	51 064
Pesterzsébet ¹⁰	223	1 355	4 754	15 732	30 970	40 545
Csepel	1 329	1 526	2 246	4 568	9 462	13 990
Nagytétény	2 512	2 246	2 346	2 614	3 924	5 120
Budatétény (Kistétény)	---	599	752	864	1 435	1 750
Budafok	3 844	4 193	5 243	7 273	10 954	13 686
Albertfalva	449	380	592	791	1 120	1 219
Pesthidegkút	1 093	1 271	1 393	1 559	2 130	3 263
Békásmegyér	1 000	1 150	1 340	2 029	3 546	4 411
Összesen	26 482	36 762	61 289	120 678	217 666	288 328

Ennek a jelentésnek az eredményeként született meg 1884-ben a fővárosi lakásviszonyok rendezésére egy szabályrendelet tervezet, amelynek azonban a főváros történetében jelentéktelen szerepe maradt, mert a belügyminisztériumi jóváhagyás csak 8 év után történt meg, és jelentékeny változtatásokkal lépett életbe. /9/ Kammermayer Károly - Budapest polgármestere - egyik beszámolójá-

ban beismerte, hogy az egy szobás lakások évi bére 100-150 korona, ami a munkások napi 1,2-1,5 korona béréhez mérten nagyon magas. /10/

A múlt század második felének egyre súlyosbodó lakásproblémáit törvényileg mindössze az 1875. évi IV. tc. érintette. A 4. szakaszban a fővárosi munkások számára építendő 1-2 szobás kültelki kislakások építésének előmozdítására adókedvezmények állapított meg, de a helyi társadalmi ismeretek olyan hiányosságáról tesz tanúságot, hogy abban a jóakaraton kívül mást nem lehetett megköszönni. /11/

A közegészségügy rendezéséről szóló 1876. évi XIV. tc. 18. §-a is csak arra szorítkozik, hogy olyan helyeken, ahol a munkások máshol lakhatnak, a nagyobb vállalatok tartoznak munkásaik elhelyezéséről gondoskodni, de sem a fennálló lakásbajok megszüntetése, sem új lakalkalmatosságok teremtése iránt sem ez, sem más törvényeink nem intézkedtek.

A kislakások építését a magyar állam még közvetett úton is alig mozdította elő. Az 1896. évi XXII. tc. az általános házbéradó alá tartozó nagyobb városokban az új épületeket 15 évi házadómentességben részesítette, de a lerombolt házak újbóli felépítését csak 12 évi házadómentességgel támogatta, holott éppen ez, az egészségtelen, düledező, régi házak lerombolását kellett volna előmozdítani.

A negatívumok mellett jelentős, hogy Budapest volt az első nagyváros a világon, mely az övezeti építési rendet fogadta el. /12/ Az első a belső várost foglalta magába a nagykörútig, és egynemely kifelé nyíló sugárutat. A második övezet a kevésbé zárt építési móddal volt meghatározva, a harmadik nyílt házsorokkal épül-

hetett /a villanegyedeket jellemzi/, a negyedik övezet a még részben falusias jellegű külső kerületeket foglalta magába. Ez utóbbiban igyekeztek a jobb keresetű munkások szerény hajlékokat építeni.

Az 1892. évi kolerajárvány miatt a főváros hatósága 1893. márciusában a túlnépes, egészségtelen lakásokat összeíratta, s Gerlóczy Károly alpolgármester elnöklete alatt bizottságot küldött ki azzal a céllal, hogy a köztörvényhatósági bizottság elé a túlnépes lakások megszüntetése tárgyában javaslatokat terjesszen elő. A bizottság azonban csak avitikus javaslatokat tett /13/, a helyzet lényegében nem változott. A lakáskérdés továbbra is fennált. A legreálisabb megoldási lehetőségként a kislakásépítés maradt, melynek társadalmi szervei három nagy csoportba voltak sorolhatók:

1. A munkaadók és alapítványok. Pl. Az államvasutak, nagyobb állomásai mellé munkáslakóházakat építtetett és csekély lakbérért adta ki őket. Magyarországon olyan alapítvány, amely a munkáslakások építését finanszírozta volna, nem született.
2. Közhasznú építőtársaságok. Hazánkban Győrött keletkezett egy közhasznú "Munkás Házépítő Részvénytársaság" 200.000 korona alaptőkével, de ennek részletezése nem ennek a munkának a tárgya.
3. Lakásépítő szövetkezetek. Több fajtája létezett ezeknek is./14/ Egyik formája, amikor a házak közös tulajdonban maradtak. Ennek megvalósulási formája a Munkás Otthon Szövetkezet, munkám részletes tárgya.

III. A megalakulás körülményei

A főváros szervezetén kívül a munkásnyomorral aktívan foglalkozott a szociáldemokrata párt. A Népszaván keresztül hívták a Népligetbe a munkásokat nagygyűlésre, ahol a lakásnyomorról óhajtottak beszélni. A gyűlés szónoka Kürschner Jakab pártvezetőségi tag, aki egyben a Munkás Biztosító Pénztár titkára is volt. A megjelentek javasolták, hogy ne lakásokat, hanem kis kertesi családi házakat építsenek amortizációs szövetkezeti alapon. A gyűlés olyan viharossá vált, hogy a jelen lévő ügyeletes rendőrtiszt feloszlatta. A nagygyűlés vezetősége azonban még aznap este ismét összejött /Kiss Károly, Kürschner Jakab, Huszlicska Sámuel és mások/ a Hungária krt. és a Kőbányai út sarkán lévő vendéglőben, ahol Kürschner Jakab közölte, hogy a pénztár vezetősége a párttal egyetemben elhatározta, hogy az ipari munkások részére kertesi mintatelepet létesít szövetkezeti alapon, amelynek megvalósítását a biztosító magára vállalta.

Ugyanitt előkészítő bizottságot választottak és elhatározták, hogy memorandumot intéznek a Kereskedelmi és Ipari Minisztériumhoz támogatásukat kérve. A memorandumban megnevezték a létesítendő telepet is: Munkás Otthon.

A következő feladatokat Kürschner Jakab végezte. A minisztérium nem zárkózott el, mert az időben törvényjavaslat készült a hivatalon belül a fővárosban építendő munkáslakásokról, amely 1000 ház építését vette tervbe, és utasítás készült egy munkási mintatelep dokumentációs tervének elkészítésére a belgiumi munkási családi házak elgondolása szerint, melynek már egy ottani tanulmányút képezte az alapját. Finanziálisan Belgiumot, kivite-

lezés, építés, telepítés vonalán New York után Clevelandot keresték fel a tanulmányutak során, ahol a magyar telep egész városrészt képezett óriási kiterjedésű sakktáblaszerű elhelyezéssel, melyet magyarországi viszonylatban a legmegfelelőbbnek vélték. /15/ A philadelphiai szabványos tipusházakat, amelyeket szintén sakktáblaszerűen helyeztek el, nevezték cottage /nyaralóház/ rendszerűnek.

A minisztérium ez alapján három mintatelepet kívánt felépíteni /Budapest, Győr, Salgótarján/, hogy a legjobban sikerült mintájára többet is építsen.

Ezek egyike volt a pesti Munkás Otthon Szövetkezet, melynek kialakítását, felépítését Fackh Károly miniszteri tanácsosra bízta, s egyben - felügyeleti jogánál fogva - a szervezet vezetésével bízta meg.

Nemcsak a minisztérium, hanem a főváros is véglegesen napirendre tűzte a lakáskérdés problémáját, s megindította a munkáslakások előtervezését a Közmunka Tanácson belül.

A kérdés iránt nagy érdeklődést mutatott az Országos Ipari Egyesület, amelynek építési és műipari osztálya 1892-ben pályázatot írt ki olcsó munkáslakások építésére. A pályázatot Meissner Alajos ny. kir. építészmérnök nyerte meg, aki 1884-es világtörli utazásai után az egyesület asztalára tette a "Munkástelepek építési rendszere" c. tanulmányát.

1896. április 1-én a Magyar Mérnök és Építész Egyesület is pályázatot hirdetett cottage-rendszerű munkástelep létesítésére, különös tekintettel az amerikai megoldásokra.

A korábban említett Pálóczy Antal fővárosi ny. építészmérnök is tevékenyen részt vett - külföldi tanulmányútjai alapján - a

munkáslakások építészeti tervezésében, szorosán együttműködve az Országos Ipari Egyesülettel.

Ezek figyelembe vételével a legkülönbélebb települési és kivite-
li tervek születtek, nagyjából cottage és saktáblaszerű el-
képzelésben. Valószínűleg a Munkás Otthon telep építési terve is
ezek alapján születhetett meg, figyelembe véve a főváros építési
szabályát.

1896. dec. 12-én Budapesten a VII. k. Dob u. 52. sz. alatti ház
egyik munkáspárti szerény helyiségében Fackh Károly miniszteri
tanácsos elnöke alatt, és Weinmann Fülöp kir. tanácsos kirá-
lyi közjegyző jelenlétében a Munkás Otthon Házépítő Szövetkezet
megtartotta alakuló közgyűlését. A megjelent 60 tag csaknem ki-
vétel nélkül egyszerű munkásember volt: cipész, bádogos, mázoló,
nyomdász, asztalos stb. Kiss Adolf a Munkás Betegsegélyző Pénz-
tár igazgatója előadásában ismertette a mozgalom célját és a
pénztár aktív részvételét. Hangsúlyozta, hogy az akció keretén-
ben addig, amíg a munkás a részére épített házat át nem vette,
semmi áldozatot hozni nem tartozik. Az Otthonnak lesz fogyasztási szövetkezete is úgy, hogy az élelmezési és más árukat olcsóbban fogja beszereztetni úgy, hogy ezzel az összeggel, amelyet addig a kereskedők kaptak tőle, a saját házat kifizetheti, s az addig fizetett házbért gyermekei nevelésére fordíthatja. Elfogadták az alapszabály tervezetét is, amelyet Földes Árpád dr. terjesztett elő. Elnökül egyhangúlag Fackh Károlyt, igazgatókul Setroszberger Károlyt, Deutsch Józsefet, Glück Józsefet és Kiss Adolfot választották, ügyészül pedig Földes Árpád doktort. Végül megbízták az igazgatóságot a Munkás Otthon telepének kiválasztásával és az előkészületek megtételével.

Az igazgatóság első teendője az építéshez szükséges tagság megszervezése volt. Az akciót elsőként a X. ker. Kőbányai úti három nagyipari és állami üzem felé irányult /MÁV Gépgyár, Északi Járműjavító, Ganz Vagon- és Gépgyár/. Ugyanakkor a szociáldemokrata párt napilapja, a Népszava is felhívással fordult a munkásokhoz. Hasonló közlést intézett a munkássághoz a Magyar ipar napilap szerkesztősége is. /16/

Az igazgatóság közben pénzügyileg szervezte meg az építés körülményeit, majd olyan területet kellett találni, amely a kitűzött céloknak megfelel úgy szociális, mint gazdasági és egészségügyi szempontból.

Megtekintették Budapest területén a Gubacsi út környékén kiszemelt területet, de az túl drága és egészségügyileg is kifogásolható volt. Megnézték Cinkota, Csömör, Kerepes körzetében lévő beépíthető területeket is, de ezek közlekedési szempontból voltak alkalmatlanok.

Rákost elhagyva jutottak el - a várostól kissé messzebb - Rákoskeresztúr határán belül, a Hatvan - Salgótarján vasútvonal 10. számú órházánál /a későbbi megállónál/ arra a helyre, amely az eredeti céloknak megfelelt. Jó volt ez azért is, mert a tagság nagyobb része állami alkalmazottként kedvezményes jegyet is kaphatott a MÁV-tól. /17/

Rákosliget felszíne széles, vastag kavicsréteggel dúsan borított dombhát, amit a Rákos-patak artéri üledékkal elterített völgye határol déli irányból. /A községi közgyűlés 1920. április 11-én engedélyt adott Zappert Ernő vállalkozónak, hogy a községi temető mellett kavicsbányát nyisson./ /18/ A patak egy nyugat-keleti irányú széles tektonikus árokban folyik. A nagy tömegű kavicshor-

dalék része a Váctól délre lerakódott Duna hordalékkúpnak. A kavicstakarót az Ósduna deltaszerűen rakta le és hagyta hátra teraszokban a pleisztocénban. Rákosliget a középső terasz része, mely az idősebb pleisztocénban alakult ki. A kavicstakaró vastagsága átlagosan 10-30 m között váltakozik. A részben alpi, részben magyar helyiségekből származó vastag, kemény kavicstakaró védőpajzsként borul az alatta lévő lágyabb rétegekre. A pleisztocénban történt lerakódása óta védi ezt a területet, lassítja a külső erők /szél, víz, stb./ lepusztító hatásait.

A kavicstakarót legnagyobb részben rozsdabarna erdőtalaj fedi, ami igen alkalmas a kiskerti gazdálkodásra. A Rákos-patakot keskeny sávban uralja az öntéstalaj.

A Rákosvidék éghajlatilag még nincs szakszerűen feldolgozva. Nem rendelkezünk sok évi éghajlati értékekkel, de néhány éghajlati specialitás azért van. A főváros évi napfénytartama 2040 óra. Rákosligeten ez az érték magasabb, mert a télies időjárásakor a Budapestre boruló ködkupolából ez a terület kimarad. Tisztább, egészségesebb a levegő, mint a belvárosban.

A leggyakoribb szélmozgás a nyugat-keleti, illetve az északias irányú. A beépítés ritkasága miatt a széljárás élénkebb, mint a főváros belső részein, ezért a nyár kevésbé forró, a tél pedig hidegebb. A júliusi középhőmérséklet itt 21-21,5 celsius fok, a belvárosban 22 C⁰, a januári középhőmérséklet itt - 1,5-1 C⁰, a városmagban 0 C⁰.

50 év átlaga szerint a fővárosban évente 617 mm csapadék hullik. Rákosligeten ez az érték valamivel kisebb: 575-600 mm. Kevesebb, mint a csapadékosabb Budai-hegységé, de több, mint a Pesti-síkság Rákosligettől nyugatabbra fekvő alacsonyabb szintű területeié.

A több csapadéknak a keleti határon lévő éles gerinccel kiemelkedő esőt hozó Gödöllői-dombság az oka.

Rákosligetet délről határolja a 42 km hosszúságú Rákos-patak egy szakasza, a terület vízgyűjtője.

Az eredeti természetes növénytakaró milyenségére már csak következtetni lehet a rozsdabarna erdőtalaj jelenlétéből. Rákosliget történeti fejlődésétől kezdve kultúrtáj, amelyen korábban nagyobb kiterjedésű homoki erdő létezhetett. /19/

1898. december végén az igazgatóság megvásárolta ezt a területet, amely Rákoskeresztúrhoz tartozott és Fuchs Ignác tulajdonát képezte. Nagysága 155.780 négyszögöl volt, melyet három oldalról továbbra is Fuchs Ignác birtokai vették körül 70.000 négyszögöl nagyságban. /20/

Történetileg nehéz a területre vonatkozó tulajdoni adatokat fel-
lelni. A község megalakulásáig /1907/ Rákoskeresztúrhoz tartozott. Egy 1690-ben történt összeírás során lakatlan területként jegyezték fel. Ekkor a Podmaniczky család volt az egyik birtokosa. A XVIII. század közepén Bujanovszky tábornok birtokába került, aki - főként Würtenbergből származó - német telepeseket hívott a területre, de Rákosliget területe így is lakatlan maradt. 1848-ig a báró Podmaniczky és a báró Wenckheim család birtokolta a területet.

A határrendezést 1867-ben eszközölték ki egyezség útján. Ezután a Wenckheim család birtokát Fuchs Ignác vállalkozó vásárolta meg. /21/

A telepi előkészületek további lépése az építési tervek előkészítése volt. Figyelembe kellett venni az építtető Munkás Biztosító Pénztár és a Belkereskedelmi és Ipari Minisztérium kívánsá-

gát, amely - egy az ország elé állítandó - mintatelep volt. /22/
A Munkás Otthon település végleges építési tervét Gfrerer,
Scoch és Grossmann cég készítette el. /23/

Sem Huszlicska Károly, sem én nem találtuk meg a részletes terv-
dokumentációt, de a részletek alapján összeállítható a kép.

A kataszteri térkép alapján Cinkota, Rákoscsaba és Rákoskeresz-
túr által körülhatárolt 748.113 m^2 , illetve 208.000 négyszögöl
területből 576.000 m^2 kertes lakóházak beépítésére, további
 172.641 m^2 , illetve 48.000 négyszögöl utak kialakítására volt
felhasználható. A főút mentén a telektömbök sakktáblaszerűen
lettek felosztva, és az utcák római számozást kaptak. /Jelenleg
is élnek ezek a számozások./

A kerítéstől a lakóépületig 3 m -es előkertet, a kerti hátsó ré-
szen, a háztól $5-10 \text{ m}$ távolságban egy fából épített tüzelőanyag-
tárolót és WC-t terveztek. Az egészet léckerítéssel bekerítve
képzelték.

A vasútvonallal szemben eső sorban - a Ligetsoron - dekoratív,
villaszerű épületeket akartak felépíteni. A vasútvonal és a Li-
getsor első házai között sétatér kialakítása volt a cél.

A főút magaslati középvezetékében egy 8 házhelynek megfelelő sza-
bad tér kialakítandó a középületek /iskola, templom, piac/ szá-
mára. A főtér bal oldalán, a IX. u. sarkán 200 személyt befoga-
dó kisház, könyvtárat, társalgót, öltözőket, gondnoki la-
kást, melléje tekepályát terveztek építeni.

Az ivóvíz szivattyúházát és annak kútjait a Rákoscsaba felőli
átlós út mögötti területen külön terv alapján óhajtották megva-
lósítani. /24/

A mérnöki kiviteli tervekben részletesen meghatározták, hogy a

főút és a két átlós közút a forgalom részére makadám kővel borítandók, a keresztutak natúr földfelülete hengerelessel tömörítendő, s az összes gyalogjárda 5 cm-es kavicsréteggel terítendő be, melyek beton idomdarabokkal szegélyezendők. A járdák mellett 5-6 m-es közőkben árnyékot adó eperfákat terveztek ültetni.

A csapadék levezetésére a tervek a főút és az átlós utak mellett kőlapokkal kirakott levezető árkokat, a mellékutakon 40x40 cm-es levezető, ásott árkokat írtak elő.

A lakóházak tervrajz szerint, szabványosan 2 szobás, konyhás, kamrás, pincés épületek voltak, melyeket 45 cm széles és mély, terepszinttől egy m-re felálló beton alappal, I. osztályú téglával, 3x2,5 m-es betonfalú pincével, nyerges, csapolásos tetőszerkezettel, világító szellőző tetőablakokkal, körbemenő horganyzott vaslemez csatornával, fagerendázattal, a szobák, illetve a konyha között közös kéménnyel, kettős üvegezésű kétszárnyas, fakeretes ablakokkal, a szobákat hajópadlóval, a konyhát és kamrát műkö betonnal, az ajtókat, ablakokat belülről barnára, kívülről fűzőldre mázolja, a párkányokat horganylemezekkel, a szobákban egyaknás kályhákkal, a konyhában ún. "csikó" szén és fatűzhellyel terveztek megvalósítani.

Az utcavégeken faoszlopokon, zártan, petróleumlámpák elhelyezését írták elő.

Háromszobás és másbeosztású házakat külön kívánságra, külön terv szerint készítették el.

Későbbi tervek szerint akartak sporttelepet létesíteni egy szabadon hagyott telektömbön a XIX. utca magasságában.

A tervek - konzultációk után - az igazgatóság részéről elfogadást nyertek, s határozatot hoztak, hogy az első lépésben 500 ház építése megkezdhető, kellő tagság esetén.

Ennek ellenére az építkezés csak később kezdődhetett, mert kevés volt a jelentkezők száma.

A Munkás Otthon Szövetkezet megalakulása után bekövetkezett ipari és gazdasági válság miatt, az igazgatóságnak több nehézséget kellett megoldania, főként az időközben visszalépett tagság telkeinek újbóli eladása folytán. Így már a kezdetek kezdetén is - az építkezés megindíttatásának folytán - a munkások helyébe - még csekély számban - postások, állami alkalmazottak, majd - csábító nyaralófekvése miatt - a fővárosból kitelepült tisztviselők, önálló iparosok és kereskedők vásároltak telkeket.

A Népszava 1898. X. 21-i számában az igazgatóságigyekezett új tagokat toborozni megcsillantva, hogy telek és háztulajdont lehet szerezni heti 2 korona 20 fillér 26 éven át történő fizetése mellett. A toborzást még többször is megismételték. /25/

A meglévő 354 fő tagság sürgetésére 1899. május 11-én 431 házhelyet sorsoltak ki, és megindult az építkezés.

Vagonokban érkeztek az építőanyagok a rákoskeresztúri vasútállomásra: nagy mennyiségű mész, cement, a Rákosi-Drasche téglagyárból az I. osztályú téglá, óbudai téglá- és cserépgyárából tetőcserép, a Stieber Antal Asztalosáru-gyárból a fűrészáru, ajtók, ablakok, spaletták, Öelt Antal vasöntödéjéből a vízvezetékcsövek és szerelvények, bádogosáru és sok más építőanyag.

Az anyagok telepre szállítását a rákoskeresztúri gazdák lovakocsijaikkal végezték.

A terepet Nógrádból érkezett kubikusok készítették elő a fővárosból és a környékről érkezett szakmunkások számára. A segédmunkások nagyjából Rákoskeresztúrról, Rákoscsabáról, Cinkotáról jöttek. A kubikusok legfontosabb élelme a kenyér és szalon-

na volt, melyet törött paprikával, vöröshagymával, zöldpaprikával, vagy retekkel ettek. Főtt étel csak ritkán készült, amit bográcsban főztek: lebbencslevest, tarhonyalevest, tarhonyáskrumplit, paprikáskrumplit, pörköltet.

Hozzájuk tartozott a rövidszárú kis cseréppipa, mely munka közben a kalapjuk mellé volt tűzve, hogy kéznél legyen, amikor felhangzott a "pipahuja" kiáltás, ami a dohányszünetet jelezte.

/26/

A munkások ellátását nagyrészt a rákoskeresztúri Wollner Alajos vegyeskereskedő végezte, amikor a "hazai" már elfogyott. A munkát bandarendszerben három részre osztották: egyik részük a terület egyengette, távolított el a szükségtelen növényeket, majd az alapárkok és pincegödrök kiásását végezték. Másik részük a telep középrészén - bányaszerűen - a betonozáshoz szükséges kavicsot termelte ki /kb. 15 m mélységig/, a harmadik részük a vízcsőhálózat földmunkáit végezte el.

A betonozáshoz szükséges vizet, a vízmű megépüléséig, a Rákospatakról szállították hordós lovaskocsival a gazdák.

Aztán jöttek az ácsok, köművesek, asztalosok, bádogosok és a korábban ismertetett terv szerint megépítették a házakat. A házak megépítése után az ácsok készítették el a léckerítéseket, és helyezték el a WC és szeneskamra közös faépítményt a telek hátsó részén.

Szeméttároló és emésztőgödrt a tulajdonosnak kellett elkészíteni.

A ligetsori dekoratív házak a tulajdonosok saját tervei szerint épültek. A formaházak építésével egyidejűleg készült el - külön terv szerint - a IX. u. és a főtér sarkán 320 négyszögöl területen a kultúrház az előbb lejegyzettek szerint.

A Munkás Otthon Szövetkezet irodái számára a VIII. u. 1. sz. saroktelken egy átalakított háromszobás házat emeltek.

A vízellátáshoz szükséges szivattyúház a lakóházak technológiájával, hozzáépített javítóműhellyel, irodahelyiséggel és a 20 m magas kazánkéménnyel együtt épült meg. Elhelyeztek benne egy fekvő elrendezésű, napi 203 m^3 , illetve óránkénti $15-18 \text{ m}^3$ teljesítményre képes Worthington rendszerű szívó-nyomó gőzszivattyút, valamint egy hengeres, széntüzelésű álló kazánt a tartozékaival együtt. A vizet a szivattyúház kertjében, attól 70 m távolságban - a csabai oldalon - egy 4,5 m átmérőjű, 10 m-re mélyített ásott talajvízkútból /IV. sz./ /27/ nyerték, melyhez később a háztól 37 m-re egy 3 m átmérőjű, 8 m-re mélyített falazott kút létesült. /II. sz./ /28/ Ezeket követte a háztól 55 m-re egy 3 m átmérőjű 10 m-re mélyített /III. sz./, s végül egy 126 m távolságban, 2 m átmérőjű, 10 m-re mélyített ásott kút megépítése. /I. sz./ A II. sz. kút mellett 1907-ben artézi kút létesült, amely a felső Pannon vízáadó rétegeből termelte ki a vizet. A vízellátás un. "közvetlen-direkt" nyomásrendszerű volt. /29/ A bitumenezett vizcsőrendszer a járdaszélektől 1 m távolságban, a fagyvonal alatt 1,2-1,4 mélyen lett lefektetve. A víztározótartály a XVIII. u. feletti 600 négyszögöles telken lett megépítve a terepszint legmagasabb pontján, /30/, földbe süllyesztve, kibetonozva, 98 m^3 befogadó képességgel, téglafalazatú védőházzal, kívülről földhányással borítva, vasszerkezetű ajtóval ellátva.

A vízmű 1900. január 26-án lett átadva. A felülvizsgálat március 9-én történt, melyen jelen volt: Hoffmann Károly kir. mérnök, mint felülvizsgáló az Országos Vízépítészeti Igazgatóságtól, Virágh Andor kir. főmérnök, a Budapesti Királyi Állami Építészeti

Hivataltól, Kürschner Jakab és Huszlicska Sámuel a Munkás Otthon Szövetkezet igazgatóságától, Wallach János az építészeti vállalat részéről, Lenhard János a Zelterin gyár részéről és Stetri Mór községi képviselőtestületi tag. Az illetékesek az üzem folyamatos beindítását engedélyezték. /31/ A vízmű üzemvezetésével az igazgatóság részéről Pék Endre vizsgázott gépész lett megbízva, aki mellé egy kazánfűtőt is felvettek /Komár Gergő/. /32/

A felszíni vízelvezetés és az utak kialakítása a terveknek megfelelően valósult meg. Az utcákon - a Földművelési Minisztérium által adományozott - 1500, többségében akác és szederfa lett elültetve.

A közvilágítást 80 db petróleumlámpával oldották meg az utca-sarkokon faoszlopokon elhelyezve.

A temetőt a dombhajlat csabai oldalán jelölték ki.

IV. A betelepülők társadalma

Az első betelepülők névsorát a gödöllői járásbíróóság 1899. októberi végzése alapján ismerhetjük meg, amint a jelzálogot bevezették a telekkönyvbe. /33/ A rendkívül nehezen olvasható, kézzel írott Végzésen a 238 néven kívül feltüntették a betelepülők volt lakcímeit is. Arra a kérdésre azonban, hogy ezek az emberek mivel foglalkoztak és hány esztendősek, a dokumentum nem ad semmiféle tájékoztatást.

A Végzésben szereplő 238 első betelepülő adataihoz jutni, a mai, meglévő dokumentumok alapján szinte megoldhatatlan feladat. Onnan indultam el - több más eshetőség megvizsgálása után -, hogy a Végzésben szerepelt a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank neve, mint értesítendő ügyfél. Kutatásaim eredményeképpen az Országos Levéltár 3. emeletén - a hitelügyekkel és bankokkal foglalkozó részlegben - a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank anyagai között találtam egy, a Munkás Otthon Szövetkezetre vonatkozó anyagot. /34/ Ebben az anyagban volt egy hártypapírra, kézzel és tintaceruzával írt összesítés 1900. december 31-i felvétellel, amely a telep lakosságát névsorba szedve megjelölte életkorukat, foglalkozásukat és az adósságuk mértékét. Sajnos azonban a tintaceruzával írt adatok sok helyen elmosódtak, így nem lehetett teljes képet összeállítani.

A Végzéshez képest, amelyben 238-an szerepeltek, ebben az összeállításban 364 ember van leírva. Az emelkedés a házak folyamatos eladásából származó beköltözéseknek köszönhető.

A két alapidokumentumot összevetve sikerült felderíteni a Végzésben szereplők 53%-ának, 126-129 főnek a közelebbi adatait. Saj-

nos nem minden esetben lehetett megállapítani az életkort és a foglalkozást is, ezért a teljes kép csonka marad. A Végzésből ezáltal nem lehet általánosításokat tenni.

Mégis e munkának ez lehet az egyik legértékesebb része, mert a betelepülők életkorának és foglalkozásának ismeretében körvonalozódik ez a társadalom, és emberközeli válik az utódok számára is.

129 főnek az életkora /54,2%/, 126-nak a foglalkozása /52,9%/, 181-nek /76%/ a címe is megvan, ahonnan jött.

Név	Életkor	Foglalkozás	A volt címe
Altmayer Lőrincné	-	fodrász	-
Babiák György	39	kazánkovács	Rákoscsaba
Bakai Károly	38	fényező	MÁV Munkástelep
Baky Mihály	39	-	-
Balbai István	-	-	Váczi körút 50.
Bartos Lajos	32	könyvkötő	Gálya u. 31.
Bánó Dezső	32	MÁV hiv.	Csömöri u. 8.
Belányi Antal	36	szakács	Aggteleki u. 118.
Berényi József	54	...ellenőr	Dob u. 98. I. 30.
Berkovits Bernát	-	-	Aggteleki u. 9.
Berkovits József	43	lakatos	Gerencsér u. 8.
Békei Lipót	-	-	Aszód
Bíró Ferenc	28	mü. fog.	Ilkei u. 87. II. 37.
Bleier Mariska	-	-	Bajza u. 21.
Blum Gizella	-	-	Berzsenyi u. 3.
Borbély István	40	h. szolga	Hermész u. 29.
Boros Arthur <i>vt</i>	24	rajzoló	Erzsébet krt. 6.
Borositz Ferenc	-	-	Dobozy u. 23.
Boskovits Béla	34	szakács	-

Börtz József	35	ács	N. János u. 21.
Braun ...	29	vaseszterg.	Bolgár u. 20. II. 6.
Breiner Gusztáv	47	géplakatos	MÁV Munkástelep
Breindl Alajos	35	...vájó	Vecsés
Breitfeld Alajos	-	-	-
Brujmann József	-	-	-
Brulich Ferenc	47	lakatos	... telep
Brunner István	37	cipész	-
Budai Béla	-	-	Rákoscsaba
C... Károly	-	-	-
Czinder Kárly	35	cipész	Soroksári u. 5.
Csomor Gyula	31	asztalos	-
Csucsay Károly	39	min. hiv.	Anna u. 36/a
Czövek ? Ferenc	35	h. szolgál	Rákoskeresztúr
Csikós László	29	cipész	-
Dabcse János	-	-	Szigetvári u. 19.
Danzinger Izrael	38	-	-
Dörner József	45	mozd. vez.	Anna u. 32/a II. 8.
Drobicza István	41	géplakatos	Bors u. 119.
Duchon Gyula	35	hordár	-
Engler Teréz	-	-	Dugovics u. 3.
Éder Károly	-	-	Rákoskeresztúr
Falker ? Dezsó	39	géplakatos	Orczi u. 10.
Farkas István	37	-	Monor
Fedák Péter	-	-	-
Feifer József	-	-	Aréna u. 34/a.
Fejér Kálmán	26	gépgyári hiv.	Kálvária u. 19.
Feldmann Izidor	36	-	Kerepesi u. 8.

Feltz Karolin	-	-	-
Féger József	-	-	-
br. Fiáth Miklós	52	képviselő	Dalnok u. 9.
Fischer Antal	27	szobrász	Huszár u. 4.
Fischer Lőrinc	-	-	Wesselényi u. 57.
Fischer Miksa	37	cipész	Peterdi u.
Fischer Mórné	-	-	Férenc krt.
Fogarasi Gyula	52	erdész	Bajnok u. 15.
Földváry Gyula	-	-	-
Fürtös József	45	kőműves	Eötvös u. 32.
Fritz Karolin	-	-	Szondi u. 12.
Gotlieb József	-	-	Hungária u. 109/a
Granhas Áron	32	hordár	Újpest
Gróf Anna	-	-	Nefelejcs u. 24.
György Ádám	25	hiv.	-
Gyurcsovics Mihály	40	MÁV hiv.	-
Hajdú János	34	h. szolga	Dembinszky u. 48.
Hajós Ede	-	kereskedő	Óvoda u. 32.
Harik Gábor	-	kertész	-
Hegedús Lajos	41	MÁV alk.	Erzsébetfalva, Erzsébet u. 7.
Heinrich Károly	50	asztalos	Gólya u. 40.
Herczeg Sándor	35	asztalos	Rákos u. 4.
Herczenik Sándor	30	vendéglős	Angol u. 29.
Hilbert Rezső	38	hivatalnok	Henger u. 11.
Hnick József	33	gyalus	-
Holl Jakab	40	p. altiszt	Rákosfalva, Zalán u.
Herváth Sándor	-	-	Apaffy u. 40.
Hönig Gyula	-	-	Práter u. 48.

Hubick Ferenc	-	-	Főmunkástelep
Huszlicska Károly	27	MÁV dolg.	Felsőcsanak u. 34.
Hrasel ? Alajos	-	-	Óriás u. 44.
H... Jakab	-	-	Károly krt. 15.
Illyés György	33	lakatos	Illés u. 20.
J... György	37	h. szolg.	Nefelejcs u. 50.
Juhász Antal	38	asztalos	Rákoskeresztúr
Jurcsik János	36	p. főtiszt	-
Juszinger Herman	-	-	Bezerédi u. 30.
Kalmár Mihály	--	--	Csömöri u. 26.
Kaltenecker Arthur	33	hivatalnok	Hölgy u. 21.
Karle Nándor	34	lakatos	Dugovics u. 2.
Kádiás István	-	-	Bem u. 16.
Keres Árpád	24	fényező	Práter u. 69.
Kiss István	25	h. szolga	Tápiósüly
Kiss István	--	-	Rákoskeresztúr
Kiss József	47	fogházór	Gödöllő
Kiss Sándor	40	kovács	Lázár u. 14.
Klamfinger Sándor	42	asztalos	Orci u. 8.
Klandus István	-	-	István u. 26.
Klár János	44	szabó	Lehel u. 17.
Klabik Ferenc	26	kőműves	Szigetvári u. 24/b.
Klebl István	48	MÁV hiv.	József krt. 18. fsz.
Klein Gyula	26	munk. biz. pénzt. hiv.	Murányi u. 45.
Klein Jakab	46	asztalos	Angyalföld, Kartács u.
Knotak Ferenc	-	-	Ranolder u. 14.
Koblitz Antalné	-	MÁV ellenőr	Csömöri u. 107. fsz.

Koch Mátyás	34	h. szolga	-
Kohler Károly	-	-	Népszínház u. 34. I. 12.
Komár Sándor	-	-	-
Komlód Károly	-	-	Újpest
Kortlès Sándor	-	-	Podmaniczky u. 8.
Koszorú István	-	-	-
Kotni Gyula	41	asztalos	-
Kovalik Ferenc	31	géplakatos	Örömvölgy u. 5.
Kovács Dezső	-	-	Dob u. 3.
Kovács Izidor	-	-	Örömvölgy u. 18.
Kovács József	28	cipész	Magdolna u. 49.
Kovacsovics János	-	-	Állomás u. 10.
Kómíves György	34	-	Lónyi u. 26.
Köteles Gyula	-	-	Baross u. 99.
Kreizel Alajos	33	tisztvis.	-
Kysler István ?	-	-	-
Köhler József	38	-	Koszorú u. 10. I. 22.
K... Ferenc	33	p. altiszt	Nefelejcs u. 5.
Laki Viktor	36	MÁV hiv.	Rózsa u. 36.
özv. Lautner Károlyné	54	magánzó	Wesselényi u. 19. II. 24.
László Jakab	38	min. tisztv.	Bethlen u. 14.
Leimeter János	37	betűszedő	Hunyadi u. 41.
Liedlof Ágoston	25	fényező	-
Lietfeidl Lajos	-	-	Romhányi u. 25.
Lugosi Lajos	40	MÁV dolg.	Murányi u. 51.
Lukács János	-	-	-
Lukács Jenő	-	-	Práter u. 82.
Magassi Lajos	34	asztalos	Aréna u. 6.

Major Mihály	47	p. tiszt	-
Margl István	37	asztalos	Kálvária tér 17. I. 6.
Markstein Adolf	-	-	Klauzál u. 29.
Marik István	-	-	Kálvária tér 17.
Marolhart ? János	-	-	-
Marschal Béla	-	-	Baross u. 126.
Marsch Ágost	-	-	Bajnok u. 31.
Martincsek István	-	-	-
Matos Lajos	-	-	Hajnal u. Munkástelep
Márta György	-	min. főtan.	Attila u. 62.
Mell Ferencné	-	-	N.mező
Morgán Vilmos	-	-	Nefelejcs u. 4.
Mós Béla	-	-	-
Nagy György	26	lakatos	-
Nagy Istvánné	38	magánzó	Lónyai u. 13.
Namrova Béla	-	-	Rákoskeresztúr
Nádas Dávid	-	-	József u. 35.
Nemcsák Pál	-	-	Szigetvár
Németh Lajos	-	-	Szerdahelyi u. 18.
Németh Lajos	-	-	... 4.19.
Óbermann Lipót	42	bádogos	Szerdahelyi u. 5.
Pabrányi György ?	-	-	-
Papp Károly	42	bognár	Dembinszky u. 46.
Papp Mihály	-	-	Eötvös u. 36.
Papp Sándor	42	géplakatos	-
Paulovszky Ferenc <i>nt</i>	46	pallér	Újpest, Föveny u. 46.
Payer Dezső	-	-	Dembinszky u. 36.
Pelty Ferenc	-	-	Pápa
Perényi Ferenc	-	-	Cserhát u. 16-18.

Plernóczky Ágost	-	-	-
Pintér Gyula	-	-	-
Polgár Ferenc	-	-	Nefelejcs u. 47.
Pollák Mór	-	-	Garai tér 13.
Preisz András	-	-	Örömvölgy u. 36.
Ragner Kálmán	-	MÁV hivat.	Kerepesi u. 15.
Rauchmah Herman	-	könyv..	Nefelējcs u. 44. II. 99.
Rácz István	-	-	Váci u. 136.
Reisch Ferencné	4?	szobalány	Hunyadi u. 10.
Rédey Imre	37	p. tiszt	Elemér u. 22.
Rédli Sándor	-	-	Dobozi u. 43.
Révai Ferenc	41	MÁV hiv.	Csömöri u. 34.
Rohovszky Frigyes	-	-	-
Rombay Dezsó	41	lapszerkesztő	-
Rónay Péter	35	h. szolga	Angyal u. 12.
Rosner Henrik	38	géplakatos	Vörösmarty u. 60/a
Rózsa Károly	36	MÁV tiszt	-
Rudassy Elemér	30	-	Csömöri u. 16.
Rusay József Ignác	-	-	Köztemető u. 25.
Sanczki Pál	30	főv...	Csalogány u. 12.
Sánta Jenő	23	műszerész	Delej u. 28.
Schochterus Otto	35	p. tiszt	Nefelejcs u. 45.
Schreiber József	38	h. szolga	Cserhát u. 19.
Schöngus Farkas	36	fodrász	Jókai u. 28.
Siegelt János ?	-	-	MÁV nyugdíjas telep
Simek József	-	-	Madách u. 42.
Schmidt Fábián	42	f. szabó	Radványi u. 13.
Steiner Miksa	24	cipész	Szerecsen u. 29.

Stoilka József	42	asztalos	Gáztelep u. 165.
Stojanovits ? Jenő	32	tisztvis.	Soroksári u. 26.
Svéghard Nándor	-	-	Orczi u. 8. ?
Szabó Endre	-	-	József krt. 114.
Szabó István	54	szolga	Nádor u. 32.
Szabó Mihály	-	-	Petőfi u. 49.
Szack ? Ferenc	-	-	Csömöri u. 89.
Szalontai Mihály	37	-	Ranolder u. 32.
Szangl Fülöpné	49	magánzó	Teréz krt. 60.
Szász Gyula	36	h. szolga	Cserhát u. 9.
Szekeres István	33	p. tiszt	Pestlőrinc
Szigligeti György	39	szabó	Gyöngytyúk u. 10.
Szobolya ? Zoltán	38	mázoló	Tavaszmező u. 3.
Szűcs Dezső	40	-	Rákoskeresztúr, Főút 213.
Tanhauser Henrik	33	szobrász	Óvoda u. 32.
Tapper Sándor	37	kazánkovács	Magdolna u. 47.
Tarics Jánosné	42	magánzó	-
Tarik Jánosné	-	-	Aréna u. 32/a
Tágermann Rudolf	30	szobrász	Peterdi u. 38.
Táncsics Ferenc	-	-	... telep
Theisenberger Ignác	-	-	Molnár u. 25.
Tolnai József	-	-	Kender u. 6.
Tóth Józsefné	-	-	-
Umash József	-	-	Csömöri u. 81.
V... Lászlóné	-	-	-
Vaight Mihály	-	-	Váczi u. 96/a
Végh Sándor	43	h. szolga	Rákoskeresztúr, Fő u. 147
Villányi Antal	29	MÁV alk.	Nefelejcs u. 4.

Vincze Emil	21	MÁV hiv.	Dembinszky u. 21. I. 5.
Visontay Gyula	33	mozdonyvez.	Hernád u. 26. II. 22.
Vörös Béla	27	műszerész	-
Walter Hermina	45	MÁV s.	Rákoskeresztúr
Werneczke Frigyes	58	MÁV nyugd.	-
Weil Adolf	35	vendéglős	Nógrád megye, Kőkényes
Wencel Henrik	34	kovács	Vecsés
Winkle Lajos	54	művezető	Gépgyári telep, Kőbányai u.
Würtz Péter	33	könyvny.	Pécel
Zoltánfi János	36	MÁV fel.	-
Zsigmond Zsigmond	32	h. szolga	Lilium u. 32.
... János	-	-	Csömöri u. 107.
... József	-	-	Hungária u. 109.
... József	-	-	Ludoviceum u. 8.
...	-	-	-

Néhány embernek egyetlen adata sem olvasható a dokumentumokban. Általánosításokat jobban megenged az egy esztendővel később, 1900. dec. 31-én felvett adathalmaz.

Az Országos Levéltár iratában 346 fő van felsorolva, de 93-nak /25,5%/ nem olvasható a neve, s ebből 38-nak sem az elő-, sem az utóneve nem látható.

A férfi-nő arányt tekintve bonyolult a kérdés. 18 nőt jelöl meg a felsorolás, de azt nem lehet tudni, hogy a betelepülőkkel hány nő, hány gyermek és hány idős ember érkezett a telepre.

Az iskoláztatási adatok sem mérvadók ennek megállapításához.

Amennyiben a betelepülőkhez három főt hozzáveszünk, akkor a telep lakossága 1900. decemberében megközelítőleg 1500 fő körül volt. 1910-ben már 2624-en, 1920-ban 2758-an laknak Rákosligeten. /35/

Az 1900. és az 1910. közötti népességgyarapodás az új házépítésekéből, illetve azok eladásából következik.

Az 1910. és 1920. közötti jóval alacsonyabb népességgyarapodás oka, hogy befejeződtek a házépítések, és a háború is közbeszólt, amennyiben a férfiak létszáma - tudomásunk szerint - 77 fővel csökkent, mert elesetek a frontharcokban. A második évtized gyarapodása tekinthető tehát természetes szaporulatnak.

1900-ban az átlagos életkor 36 esztendő. A 349 ismert életkorú lakóból /15 főnek nem olvasható az életkora/ 187-en 30 éven /51,3%/, 76-an 40 éven /20,8%/ felüliek, 75-en 20 és 30 év közöttiek /20,6%/, és mindössze 10 /2,7%/ az 50. életévén túl járó ember. A telep legfiatalabb lakója - egyedül van húsz év alatt /0,2%/ - a felsorolás szerint a 19 éves Schaffranek Gy. cipész volt, a legidősebb Wernecke Frigyes, aki később a községi bíró tisztét is betöltötte.

Az adatokban 49 embernek nem olvasható a foglalkozása /13,4%/. A többiek 67,6%-a fizikai munkás és 32,4%-a szellemi tevékenységet űz. Már ebből is levonható az a következtetés, hogy a Munkás Otthon Szövetkezet igazgatósága nem tett eleget az alapszabályban leírt kötelezettségének, miszerint feladatuk, hogy a lakók 75%-a munkásember legyen. Az engedékenységet bizonyára a korabeli gazdasági és társadalmi körülmények okozták. A folyamat azonban a későbbiek tanúsága szerint nem állt meg. 1903-ban már arról is megjelent cikk az újságban, hogy Rákosliget nyaralótelep. A 10 évvel későbbi erre vonatkozó értékelések /Népszava/ is a társadalmi átrétegződést bizonyítják, a középosztály - tisztviselők, hivatalnokok - üzletrészeinek döntővé válását a Munkás Otthon telepen. Enne részletes feltárására azonban nem állt rendelkezésemre feldolgozható anyag.

Részletes foglalkozási kimutatás

H. szolga	30 fő	Művezető	3 fő
MÁV hivatalnok	28 fő	Szobrász	3 fő
Asztalos	22 fő	Könyvelő	3 fő
Lakatos	20 fő	Könyvkötő	2 fő
Géplakatos	12 fő	Szakács	2 fő
P. altiszt	11 fő	Napszámos	2 fő
Hivatalnok	11 fő	Hordár	2 fő
Cipész	10 fő	Gyári munkás	2 fő
Magánzó	9 fő	Pék	2 fő
Vasesztergályos	9 fő	Gyalus	2 fő
Szabó	8 fő	Kertész	2 fő
Kovács	8 fő	Mérnök	2 fő
P. tiszt	7 fő	Sütő	2 fő
Fényező	7 fő	Műszerész	2 fő
Kereskedő	5 fő	Bányalakatos	1 fő
Mozdonyvezető	5 fő	Rajzoló	1 fő
Festő, mázoló	4 fő	Ács	1 fő
Nyomdász	4 fő	Királyi irodatiszt	1 fő
Kőműves	4 fő	Mészáros	1 fő
Vendéglős	4 fő	Szövönő	1 fő
P. főtiszt	4 fő	Mosónó	1 fő
Fodrász	3 fő	Ügyvéd	1 fő
Kazánkovács	3 fő	Miniszteri hivatalnok	1 fő
Gépgyári tisztviselő	3 fő	Ganz hivatalnok	1 fő
Szabósegéd	3 fő	Föv. számtiszt.	1 fő
Munkás Biztosító Pénztári hivatalnok	3 fő	Képviselő	1 fő
		Erdész	1 fő

Bádogos	3 fő	Kalapos	1 fő
Csizmadia	1 fő	Kézbesítő	1 fő
Fogházőr	1 fő	Sütősegéd	1 fő
Kalauz	1 fő	Fémöntő	1 fő
Főpincér	1 fő	Tisztviselő	1 fő
Borkezelő	1 fő	Kocsimester	1 fő
Építész	1 fő	Gyógyszerész	1 fő
Betűszedő	1 fő	Szállítási alk.	1 fő
Bognár	1 fő	Pallér	1 fő
Számlázó	1 fő	Szobalány	1 fő
Lapszerkesztő	1 fő	Üveges	1 fő
Író	1 fő	Kőfaragó	1 fő
Ny. vezető	1 fő	Csavarvágó	1 fő
Min. szám. ell.	1 fő	Óvónő	1 fő
Kereskedősegéd	1 fő	Szám. ell.	1 fő
Zál. tiszt.	1 fő	... ell.	1 fő
Mü. fog.	1 fő	... tiszt	1 fő
... vájó	1 fő	... ór	1 fő
Összefoglalva:			
Fizikai jellegű:			
Fémipar	53 fő	H. szolga	30 fő
Faipar	25 fő	Építőipar	14 fő
Textilipar	13 fő	Cipőipar	11 fő
Közlekedés	9 fő	Szolgáltatás	9 fő
Nyomdaipar	7 fő	Vendéglátás	7 fő
Élelmiszeripar	6 fő	Kereskedelem	6 fő
Mezőgazdasági munk.	6 fő	Egyéb ipar	15 fő
Bányászat	2 fő		
Nem fizikai jellegű:			
Hivatalnok	57 fő	Távközlés /posta/	23 fő

Magánzó	9 fő	Értelmiségi	9 fő
Művész	4 fő		

V. A "Munkás Otthon" Szövetkezet

A rákosligeti "Munkás Otthon" Szövetkezet a hatályos kereskedelmi törvény 223 §, ill. 225 § 14. pontjának megfelelő szövetkezet volt korlátolt felelősséggel/36/, Budapest székhellyel. A cél az volt, hogy a Szövetkezet hitelfelvételekkel és a tagok befizetett üzletrészeinek segítségével Budapest környékén telket és azon családi házat szerezzenek olyan évi fizetési összeg által, amit eddig házbérfizetésre fordítottak.

A Szövetkezet - 30 évre alakult -, 1898. február 4-én lett bejegyezve hivatalosan a cégkönyvben az 1896. évi december hó 12. napján tartott közgyűlés által elfogadott és a budapesti királyi kereskedelmi és váltótörvénytörvényeknek 1898. január 14-én 368 szám alatt kelt végzése folytán.

A Szövetkezet igazgatósága 3-7 tagból állt. Az első igazgatóság tagjait az alakuló közgyűlésen választották meg. /Tagjai voltak: Fackh Károly, Dr. Glück József, Kis Adolf és Deutsch József./ /37/ 1898. november 27-én egy rendkívüli közgyűlés módosította az alapszabályban az igazgatósági tagok számát 5-9 főre, majd 1899. május 14-én hasonló módon 7-12 főben szabta meg az igazgatóság létszámát. A közgyűlés 2 évi megbízással, szótöbbséggel választott. /38/

A Szövetkezet tagjai tiszta előéletű nagykorúak, illetve a gyámhatósági jóváhagyást nyert kiskorúak lehettek /39/, akik legalább két és legfeljebb négy üzletrészt jegyeztek. Egy-egy üzletrész 160 korona volt. A 2-4 üzletrész egy családi házra és a telek megszerzésére jogosított, illetve kötelezett /40/. Az üzletrészt csak az igazgatóság engedélyével lehetett átruházni másra /41/, mint ahogy az igazgatóság döntött arról is, hogy kit vet-

tek fel a Szövetkezetbe és kit nem. Indoklást e kérdésben nem voltak kötelesek adni, viszont a felvetteknek orvosi alkalmassági vizsgálaton is részt kellett venniük a Szövetkezettel szerződött biztosító társaság követelése miatt. A szövetkezeti tagok számát csak a területi korlátok szabták meg. A felvettek számmal ellátott könyvecskét kaptak, amelyben a teljesített fizetések és tartozások voltak bejegyezve. A tagok a felvétel alkalmával 2 üzletrész átruházásához 10 korona díjat voltak köteleesen fizetni a Szövetkezet pénztárába.

A szövetkezeti tagoknak legfeljebb 25%-a lehetett olyan, aki nem tartozott szorosan a munkásosztályhoz. Az igazgatóság felelőssége volt, hogy ez az arány a későbbiekben se boruljon fel /42/. Ez nem valósult meg.

A Szövetkezetből csak egy évi felmondási idővel lehetett kilépni úgy, hogy a Szövetkezettől vett ingatlant a Szövetkezetnek, vagy az igazgatóság által is elfogadott más személynek adta el /43/.

Az igazgatóság kizárhatta az önrendelkezési jogukat elvesztetteket, a büntettért bírói úton elítélteket, vagy azokat, akik a kölcsönös szerződést nem tartották meg /44/.

Halál bekövetkeztével megszűnt a szövetkezeti tagság /45/. Egy átlagos rákosligeti családi ház 160 négyszögöl bekerített földterületen két lakószobából, a szükséges mellékhelyiségekből, kútból és pincéből állt. Ára 4000 korona volt /46/.

Az ehhez szükséges hitelt az igazgatóság szerezte be, biztosításként lekötötte magát a házat, de a társaság összes vagyonát is /47/. A házhelyek nyilvános sorsoláson kerültek szétosztásra /48/. A vételárat a tagságnak 26 év alatt kellett törleszteni ,

amelyet évi bontásban úgy állapítottak meg, hogy abban benne volt a tőke megfelelő hányada, a kamat, az életbiztosítás, a kárbiztosítás és az igazgatósági költség /49/. Az életbiztosítás akkora összegre terjedt ki, hogy amennyiben a tag a vételár visszafizetése előtt elhunyt, az örökösök már tehermentesen jutottak az ingatlan birtokába /50/.

Többször említésre kerültek már az igazgatóság feladatai. Ezen túlmenően az igazgatóság gondoskodott arról, hogy az ingatlan visszavásárolható legyen, amennyiben fizetési problémák merültek fel, illetve az igazgatóság tudta és beleegyezése nélkül másra akarták a tulajdonjogot ruházni /51/.

Az ingatlanokra emeletet építeni, megnagyobbítani, azokban üzleti tevékenységet /pálinkamérést egyáltalán nem/, vagy más bérlőket elhelyezni csak az igazgatóság engedélyével lehetett. Az ingatlanokra zálogjogot csak a Szövetkezet terhelhetett /52/. A Szövetkezet szervezetéhez tartozott az igazgatóságon kívül a felügyelő bizottság - 3-5 tagból állhatott és egy esztendőre választatott a közgyűlés által /53/ -, melynek teljes körű ellenőrzési joga volt a szövetkezet üzleti ügyeit illetően /54/.

A közgyűlés a tagokból egy 30 tagból és 10 póttagból álló választmányt is létrehozott évenként /55/, mely havonta tartott ülést, ahol a Szövetkezet ügyeit, valamint kérelmeket tárgyaltak, és javaslatokat tettek az igazgatóságnak /56/.

A szövetkezeti struktúra alapeleme a közgyűlés volt. Itt azok vehettek részt, akik üzletrész könyveiket a szövetkezeti irodában - legalább 3 nappal a közgyűlés előtt - letétbe helyezték /könyvecske fénymásolat/ és hátralékos fizetéseik félévénél nem voltak hosszabbak /57/. Évenként egy rendes közgyűlést tartot-

tak /58/ és annyi rendkívülit, amennyit az igazgatóság és a felügyelő bizottság szükségesnek ítélte /59/.

Érvényes határozat hozatalára 45 szavazat leadására volt szükség /60/. A közgyűlés hatásköre gazdasági, személyi, szervezeti kérdésekre terjedt ki /61/.

Az alapszabály szerint a Szövetkezet csőd esetén - bírósági határozat által -, közgyűlési határozat miatt, illetve, ha letelt az idő, amelyre alakult, megszűnhetett /62/.

VI. A Munkás Otthon telep gazdálkodása, közellátása

A gazdasági kérdések már az előtt léteztek, mielőtt bejegyezték a Munkás Otthon Házépítő Szövetkezetet. Az első elnök - Fackh Károly - az eljárási költségeket a sajátjából fedezte. 1000 házat terveztek, amihez 2.000.000 koronára volt szükség. A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank - első helyen való bekebelezés mellett - 1.000.000 korona kölcsönt adott. A másik milliót 10.000 db 100 korona névértékű kölcsönkötvény kibocsátásával teremtették elő. Ennek felét a pénzügyminisztérium, másik felét Dréher Antal, a berndorfi fémárugyáros Krupp Arthur, az építési vállalkozó: Gfrerer Schoch és Grossmann cég és a Holland Életbiztosító Rt - ahol a tagok az életbiztosítást kötötték - vette meg.

1898. febr. 4-én bejegyezték a Munkás Otthon Szövetkezetet a cég-bíróságon. /63/

A Munkás Otthon Szövetkezet alapszabályai szerint az igazgatóság minden évben mérleget készített a gazdálkodási tevékenységről. A közgyűlés által jóváhagyott mérleget be kellett mutatni a Budapesti Királyi Kereskedelmi és Váltótörvényszéknek. A mérleg elkészítésénél a kereskedelmi törvény 199 §-a volt az irányadó. /64/ 1898. júl. 17-én Fackh Károly a közgyűlésen bejelentette, hogy megvan a pénz.

Az első nagyobb kiadás 1898. december 31-én történt, amikor a szövetkezet igazgatósága 230.000 koronáért megvásárolta a Rákoskeresztur határához tartozó Hajcsár u. menti területet tulajdonosától, Fuchs Ignácztól. /20/ A Munkás Otthon Szövetkezet 1901. évi költségvetésében ez az összeg 470.000 korona.

A hitelezések miatt a Munkás Otthon Szövetkezet eladósodott, s a visszafizetési problémák a köztudatba is kiszivárogtak a helyi sajtó útján.

A Munkás Otthon Szövetkezet részvénykötelezvényeinek tulajdonosai 1901. áprilisában a következők voltak:

Gustav Chaudoir és Co. Bécs	10.000 K
Diószeghi gazdaság, cukor- és szeszgyár	20.000 K
Joh. Weitzer, Bécs	10.000 K
Schoeller és Co. Bécs	40.000 K
Berndorfer Metallwarenfabrik Arthur Krupp, Berndorf	110.000 K
Hollandi Életbiztosító Rt. Budapest	133.400 K
Dréher Antal, Budapest	88.800 K
Gfrerer, Schoch és Grossmann, Budapest	154.800 K
Országos Közgazdasági Alap, Budapest	321.800 K

A Munkás Otthon Szövetkezet kidolgozta a szánálási programot, melyben a részvénytulajdonosok annak fejében, hogy lemondtak a kötelezvények kamatozásáról és elengedések is születtek /a Krupp cég követeléséből 80.000 koronát engedett el, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank csökkentette követelését 32.226 koronára /a következő feltételeket szabták:

1. Az igazgatósági tagok többségét a kötelezvénybirtokosok képviselője nevezze ki.
2. Az évi nyereségeket a szövetkezet - 1904. május 1-től számítva - a kötelezvény visszavásárlásokra fordítsa, sorsolás útján történő kiválasztással.
3. Kikötötték, hogy a szövetkezeti taggyűlésen minden 1000-1000 korona névérték után 1 - 1 szavazatuk legyen, melyet képviselő

útján óhajtotta érvényesíteni. /65/

A szövetkezet hitelezője volt minden egyes tagnak 182 K 50 fillérrel, ugyanakkor adósa volt a kötvénytulajdonosoknak és a biztosító társaságnak 185 koronával.

Egy - az Országos Levéltárban talált - 1901. évi költségvetés szerint a bevétel 143.760 koronát, a kiadás 160.770 koronát tett ki. A kiegyenlítés módját nem tüntették fel. /66/

A gazdasági életet tovább kutatva a község - alvóváros jellege miatt - nem mutat fel kiemelkedő jelentőségű ipari vagy mezőgazdasági foglalkoztatási lehetőségeket. A mezőgazdasági tevékenységek és eszközök összeírását elrendelő főszolgabírói leiratokra rendszeresen az volt a válasz, hogy a községben nincs mezőgazdasági tevékenység. Állattenyésztéssel senki sem foglalkozott. 1904-ben is csak 20 lovat tartottak számon. /67/

A betelepülő lakosság élelmiszer és egyéb ellátásáról gondoskodni kellett, ezért az 1899. szeptember 30-án tartott közgyűlésen létrehozták a Munkás Otthon Fogyasztási Szövetkezetet, melynek célja, hogy tagjait olcsó és jó minőségű háztartási és gazdasági cikkekkel lássa el. 26 évre tervezték csakúgy, mint a házépítő szövetkezetet.

Székhelyét Rákoskeresztúrra helyezték, melyet 1905. október 27-én Rákosligetre tettek át, s közgyűlésen a nevét is módosították 1906. dec. 28-án, Rákosmenti Fogyasztási Szövetkezetre. Az igazgatóság létszámát 12 főben állapították meg, de az alakuló gyűlésen csak hat férfit választottak igazgatósági tagnak: Czinder Károlyt, Stetri Mórt, Heinrich Károlyt, Martincsek Istvánt, Rózsa Károlyt és báró Fiáth Miklóst. /68/

Minden, a társaság nevében kiadandó hirdetményt a "Budapesti

Közlöny" és a Szövetkezés" c. lapokban tettek közzé.

A szövetkezet 1900. febr. 15-én szűnt meg, jóval a tervezett idő előtt, amit egy 1909. febr. 26-i közgyűlésen határoztak el.

A felszámolók Vrassich Jenő, Roszner Henrik és Bárdos József voltak. /69/

A tagsága 1900-ban 122 fő, 1901-ben 87 fő volt. Egy tag négy, egy tag három, kilenc tag kettő, a többiek egy-egy üzletrésszel rendelkeztek. Összes forgalma 1900-ban 62.000 korona volt. Tej, kenyér, dohány és szesz kivételével kizárólag élelmiszert árusítottak, hitelt nem adtak és hatósági támogatásban sem részesültek /70/

A közellátás a továbbiakban - 1902-től - egyre javult, amint az alábbi szolgáltató üzletek és intézmények nyíltak meg.

Év	Tulajdonos neve	Megnevezés	Hely
1902	Auguszt József	élelmiszer, termény és vegyeskereskedés	Fackh tér 19. X. u. sarok
1902	Bleyer József /71/	hentesbolt	IX. u. 7.
1902	Galbavi	pék	V.u. és átlósút sarok
1902	Kundráth	vegyeskereskedő és fuvaros	VII.u. és átlósút sarok
1902	Neumann testvérek /1904-ig/	textilüzlet	V.u. és átlósút sarok
1902	Wieder	rőföskereskedés	V.u. és Főút sarok
1902	Kőműves	kocsma	VI.u. és Főút sarok

Év	Tulajdonos neve	Megnevezés	Hely
1902	Láng Lajos	vendéglő	az állomásnál
1902	Danczinger Ignác	szemestakarmány	III. u. 16.
1902	Macskássy István	műlakatos műhely	VIII. u.
1902	Stetri Mór	bádogos, vízszere- lési és ornamentik- ai munkák	
1902	Rosenber József	üveges	IX. u.
1902	Pfeiffert József	asztalos	II. u. 18.
	/72/		
1903	Vezető: Hamar Mária	posta	VII. u. 15. majd VII. u. 9.
1903	Grűnfeld Alajos	temetkezési vál- lalkozó	II. u.
1904	Mérey Sándor /73/	vendéglő	V. u.
1904	Führinger /74/	vendéglő	XI. u.
1905	Stojanovits Jenő- né	zeneiskola	V. u. 21.
1905	Nemes János	zenetanfolyam	III. u. 21.
1910	Czobor Károly	zenetanfolyam	XI. u. 12. A polg. iskolában
1912	Eröss Dezső /77/	fűszer-csemege	XI. u. 8.
1910	Maderspach Fe- renc	gyógyszertár	Főút Ligetsor sarok /75/
1910	Boros Ignác	nyomda, könyv és papírkereskedés	V. u. sarok
1910	-	"Opál" fényképész	VII. u. 10. /76/
1911	Czeisler Lipót	Szálloda és kávé- ház	IX. u. 3.

Év	Tulajdonos neve	Megnevezés	Hely
1911	ifj.Grünfeld	mozi	XV. u. 18. Sport Club
1911	Andrássy Gyula és Társa	mozi	IX. u. Polgári Körben
1915	Kickó József /78/	cipészüzlet	Főút VII. u. sarok
1915	Schwarz S. /79/	cipészüzlet	Főút IV. u. sarok
1915	Schvarcman Gusz- távné /80/	papír- és játék- áru kereskedés	X. u. 2.
1915	dr. Hegedűs Jó- zsef /81/	orvosi magánren- delő	Ligetsor 7/a.
1915	Füzessy Etelka /82/	női kalapos	IV. u. 18.
1919	Perczel	vendéglő	Ligetsor Átlósút sarok
1920	Zappert Ernő	kavicsbánya	a temető mellett
1920	Hangya Fogy.Szöv.	üzlet	IX. u. 3. a községház fsz.

Zöldségeket, túró, tojás, szárnyas és egyéb őstermelői cikkeket az iskolával és a X. utcával bezárt térrészen kialakult átmeneti piactéren lehetett vásárolni a környékbeliektől. A tej beszerzése kezdetben a rákoskeresztúri gazdától volt lehetséges, később - a Vigyázó grófné csabai tanyáját bérlő - Goldmann Mór tejkereskedőtől, aki maga, vagy a felesége egy homokfutón eleinte a házakhoz, később az üzletekbe vitte a tejet.

Gyógyszereket a rákoskeresztúri Wirker patikájában volt mód beszerezni.

A szárnyasjóságok, malacok részére kukoricát, a Rákos-patak hajtotta vizimalomban őröltettek /Malom u./.

Építési és egyéb faanyagot ugyancsak a keresztúri Lusztig fakereskedőtől vettek.

Gyümölcsfát, szőlővenyigét Ungvári László ceglédi faiskolájának a piactéren lévő fabódéjában lehetett vásárolni, ahol nemes rózsafa is kapható volt.

Nem hagyhatók figyelmen kívül a telepen megjelenő vándoriparosok, kereskedők sem. A "drótostót" egérfogót, vasaló- és kenyértartót hozott és megjavította a törött fazekakat. Az "üvegestót" ablaküveget és üvegpocharakat kínált. A vörösvári svábok szemcsés kőporukat bocsátották áruba, mások meszet, piktortéglát mértek fillérekért.

Néhanapján megjelentek a soroksári kenyérárusok ponyvás lovaskocsin és kínálták speciális készítésű rozslisztből való kenyерüket. Eljöttek még a kerékpáros köszörűsök is főleg disznóvágások idején; őszidőtájt vándor favágók, valamint az oláh cigányok, akik egy darabból kifaragott kenyérdagasztó és bélmosó teknőiket árulták.

A háztartások gondjait ezek a lehetőségek megoldották, de voltak akik továbbra is felkeresték a Keleti Pályaudvarhoz közel eső Garay piacteret, vagy a kőbányai gyárakhoz közeli "orczi hidegpiacot" főleg füstöltárukért.

A közellátáshoz tartozik a postaszolgálat is. Telefonnal is egyesített postahivatal 1903-ban alakult Rákosligeten. 1910-ben a VII. u. 15. szám alól a VII. u. 9. szám alá költözött, ugyanakkor morse rendszerű távíróval is ellátták, ami a rákosvidéki községeknek nem volt. A telefonelőfizetők száma 1914-ben Rákosligeten 14, Rákoskeresztúron 20, Rákoscsabán 9 volt. /83/

Ferenczy Imre, a Budapesti Iparkamara tagja összefoglaló tanulmányt készített a Munkás Otthon Szövetkezet gazdasági működésének tapasztalatairól 1906-ban. /84/ Ebben megfogalmazta, hogy a kezdeti súlyos nehézségek után lassú fejlődés indult meg és 1906-ban már 393 tagja van a szövetkezetnek.

Üzletév	Tagdíjbevétel	Jelzálog, kamatok törlesztések	A szövetkezet üzleti kiadásai
		<u>kiadás</u>	
1.	22.097 kor.	27.537 kor.	13.322 kor.
2.	57.831 kor.	50.691 kor.	28.354 kor.
3.	114.386 kor.	59.903 kor.	21.066 kor.
4.	129.170 kor.	63.559 kor.	17.454 kor.
5.	133.580 kor.	61.878 kor.	23.392 kor.
6.	155.657 kor.	62.629 kor.	18.243 kor.

Az 1904/5. üzleti évben a szövetkezet a kiadásokat a bevételekből már nemcsak fedezhette, hanem a biztosítéki alapot is több, mint 60.000 koronára gyarapította.

Míg az első évek folyamán az alapító szövetkezeti tagok közül számosan iparkodtak kiválni a szövetkezet kötelékéből, az 1904-1905. üzletévben már 70 lakóházat értékesítettek, s nincs további eladó háza a szövetkezetnek. A tovább építéshez a hitelhiány megszűnt.

A vízműveket 1900-ban 39.460 koronáért építették meg. 1903-ban új kazánnal és további fűtő kutakkal bővítették /1906-ban készült el a 4./.

A fellendülés következtében a telep házai egyre keresettebbek lettek. Néhány szövetkezeti tag házat a 26 év alatti 8500 koro-

nával szemben 10.000 - 10.500 koronáért adta el. A telekárak megkészsereződtek, 3-ról 6 koronára emelkedett a négyszögölenkénti ár.

Egy későbbi - 1921. évi - rendes közgyűlésen megállapították, hogy évvártakor 369 tagja volt a Munkás Otthon Szövetkezetnek 903 üzletrésszel, és a szövetkezet vagyona 6500 koronával gyarapodott. /85/

A konjunktúra miatt a kereslet a telepi házak felé jóval nagyobb volt, mint a kínálat, ezért újabb házépítő szövetkezet alakult, mely Fuchs Ignácztól megvette a község nyugati szélével határos, felparcellázott birtokát, s azon többszobás családi házakat építtetett nagyjából a fővárosban dolgozó állami tisztviselők részére lakbérük lekötése ellenében.

Az új házépítő szövetkezet 1911. március 5-én tartotta alakuló közgyűlését a Természettudományi Társaság nagytermében, és felvette a "Polgári Otthon" nevet élén Marossy Zoltán MÁV fogalmazóval és dr. Székely Aladár országgyűlési képviselővel, mint ügyészszel.

A kétszobás házakat 160, a 3-4 szobásakat 240 négyszögeles telkekre tervezték.

A kétszobások telekkel, kerítéssel, vízvezetékekkel együtt 8.000,- a háromszobások 12.000.-, a négyszobások 14.000.- koronába kerültek életbiztosítással.

Egyelőre 25-30 házat terveztek megépíteni a szövetkezeti tagok ismerősei igényeinek kielégítésére.

Amikor csatlakozott az "újtelep" Rákosligethez, már 56 ház megépült. /86/

VII. Rákosliget községi szervezete /87/

A Munkás Otthon telep rendes évi állami adóit Rákoskeresztúranyaközségnek fizette, amit ők szigorúan be is szedtek, de közben elhanyagolták a telep közművesítését, a gondoskodást. Emiatt a lakosság panaszt tett az alispáni hivatalnál, s egyben - felhasználva az alkalmat - kérte a telep elszakadását Rákoskeresztúrtól, s a Rákosliget név megadását nyaraló jellegénél fogva. Hosszas tárgyalások kezdődtek, amelyben a keresztúri főjegyző /Alcziebler/ Vigyázó grófnő álláspontját védte, miszerint amíg ő él, ősi birtokán új vasútállomás és településnév ne jöjjön létre. Annyit sikerült elérni, hogy az alispán nem hivatalosan engedélyezte a Rákosliget név használatát /88/. Így történhetett meg, hogy a "Rákoskeresztúr és vidéke" c. lap már 1903-ban használta ezt a nevet, illetve 1905-ben "Rákosliget" címmel önálló lapot nyomtattak, amelyek rendszeresen be is számoltak az elszakadási kísérletek eredményeiről.

A Rákoskeresztúrtól való leválás 1907-ben sikerült.

Rákosliget nagyközséggé alakulását a magyar királyi belügyminiszter, Andrassy Gyula 31216/IV.A. 1907. sz. rendeletével engedélyezte. Ezzel Rákosliget elszakadt Rákoskeresztúrtól. Területe 97.580 katesztrális hold, amelynek külterülete nincs. A község kötelékébe való felvétel a képviselőtestület hatáskörébe tartozik. A címben szereplő időponthatárok között alig utasítottak el ilyen irányú kérelmet.

Az 1908-ban készült 35 oldalas szervezési szabályrendelet részletesen intézkedik a megalakuló község területéről, népességéről, a községi képviselőtestületről, annak hatásköréről, az előljáróságról. Külön-külön fejezetben tárgyalja a bíró, a jegyző, a

törvénybírók és az esküdtek, a pénztárnok, a közgyám, az orvosi, a segédszemélyzet, a halottkém, a szülésznő, a vágóbiztos, a községi szolga, a belrendőrök, az éjjeli őrök feladatköreit.

A községi képviselőtestület, mely az előljárókon kívül 24 tagból állt - a felét a legtöbb adófizetőkből, a másik felét 3 évenkénti választással bízták meg - az 1886. évi XXII. törvény-cikk értelmében belügyeit önállóan intézhette.

Az előljáróság szorosabban vett tagjai a bíró, a jegyző, a pénztárnok, a közgyám, a körorvos, a kör-állatorvos és a választott négy esküdt volt.

A községi képviselő testület feladatköre a különböző szabályrendeletek megalkotásával, a gazdasági, szociális, egészségügyi, kulturális, közigazgatási, közterület-fentartási kérdéseken át a személyi ügyekig terjedt. A képviselőtestület rendes közgyűlést évente négyszer - március, június, szeptember, december hónapokban - tartott, rendkívülit, ahányszor a körülmények igényelték. Így gyakran havonta kétszer is tartottak közgyűlést. Rendkívüli közgyűléseket a községi bíró és jegyző, a képviselőtestület 1/4-e, az alispán, a főszolgabíró, a törvényhatóság közgyűlése és a közigazgatási bizottság hívhatott össze.

A munkamódszerükre vonatkozólag: önálló indítványokkal csak rendes közgyűlésen léphettek fel a rendes tagok, különben a témák kötöttek voltak. A tárgyakat a jegyző vagy helyettese ismertette részletesen. Általában mindenki csak olyan ügyek tárgyalásában vehetett részt és szavazhatott, amelyekben közvetlenül érdekelve nem volt.

Az ülések rendszerint délután történtek, amelyre a tárgyakat az előljáróság, a bíró és a jegyző állapította meg. A tárgykörök-

höz egyszer mindenki hozzászólhatott, kivéve a bírót és a jegyzőt, akiknek nem volt korlátozva a felszólalási joguk. A kulturálatlanul viselkedőket 30 koronáig terjedő pénzbírsággal sújthatták a szegényalap javára.

A képviselőtestület gyűlései nyilvánosak voltak, de a hallgatóság nem zavarhatta a munkát.

A határozatokat általános felkiáltással vagy szavazással, különleges esetekben - pl. a község törzsvagyonának változása - névszerinti szavazással hozták.

A határozatokat jegyzőkönyvben rögzítették, amelyet a bíró, a jegyző és két hitelesítő képviselőtestületi tag írt alá. Az előljáróság a végrehajtói feladatokat látta el. Gondoskodott a szabályrendeletek, a községi képviselőtestület határozatainak végrehajtásáról, kivetette és beszedte az adókat, kezelte a község vagyonát, felügyelte a községi személyzet munkáját, a vízvezetékeket, a kéményeket. Az előljáróság nevében a bíró vagy helyettese és a jegyző, vagy helyettese együttesen intézkedett. Az előljáróság ülései is általában nyilvánosak voltak.

Az előljáróság részére a hivatalos órák hétköznapokon délelőtt 8-12-ig, délután 2-5-ig, vasár- és ünnepnapokon délelőtt 9-11-ig volt megállapítva. Új év, húsvét, pünkösd első napján, Szent Iván napján és karácsony első napján a hivatal zárva volt.

Hirdetéseiket falragaszokon, dobolással, vagy a helyi lapban, vész esetén kürtszóval jelzett riadóval tették közzé.

A bíró szervezte és vezette a képviselőtestületi és előljárósági üléseket. A képviselőtestület és az előljáróság korábban említett feladatkörét teljeskörűen vezette, irányította. Hivatalos helyisége a községi tanácsterem volt.

Bíróvá csak az volt választható, aki saját, legalább 5000 korona tiszta értékű ingatlannal rendelkezett, és a magyar nyelvet tökéletesen bírta, valamint tiszta erkölcsű volt és a községben lakott.

Jelen munka időintervallumában Rákosliget bíró elnökei az alábbiak voltak:

Szabó Endre - 1907. július 1. - 1910. január 15.

Wernecke Frigyes - 1910. január 15. - 1913. november 9.

Hacenberger László - 1913. november 9. - 1914. július 12.

Major Mihály - 1914. július 12. - 1915. június 27.

Strähle István - 1915. június 27. - 1924. április 17.

Debreczeny István - 1924. április 17. - /89/

A jegyző Rákosliget jogi tanácsadója volt, értelmi vezetője. A község és a helyi szabályrendeletek szerint jogilag felügyelte a közigazgatási, az igazságügyi, a közoktatási, közlekedési, a kereskedelmi és iparügyi, a katonai, a gyámhatósági, az adminisztratív, az adóügyi feladatokat. Rákosliget jegyzője a tárgyalt időszakban Bélley Géza volt a megalakulástól 1933-ig.

A megnövekedett jegyzői feladat ellátására 1912. december 30-i tisztújító közgyűlésen megszervezték az adóügyi jegyzői munkakört, melyre elsőnek Ribarich Rudolfot választották meg, Faska Lajos aszói és Jeszenszky János abonyi okleveles jegyzők előtt. Illetményét 1914-ben 250 koronában határozták meg /90/.

A törvénybíró teljeskörűen helyettesítette a községi bírót, amennyiben az akadályoztatva volt munkavégzésében. Különb kötelessége volt - katonai mozgások idején - a szállásmesteri teendőket ellátni Rákosligeten.

Az esküdtek a községi bíraskodásban vettek részt kijelölt sor-

rendben, valamint hivatalos minőségben mindazokat a feladatokkat ellátták, amivel a bíró vagy a jegyző megbízta őket.

A pénztárnok kezelte és könyvelte a község pénzét, pénzügyeit. A pénztárszekrény három kulcsa körül az egyiket őrizte /a másik kettő a bírónál és a jegyzőnél volt/. Hivatalának ellátásához a bíróhoz hasonló feltételeket szabtak, valamint 200 koronát kellett befizetnie az állampénztárba - mint tiszti biztosíték -, amit feladatkörének befejezése után kaphatott vissza, amennyiben hiánytalanul elszámolt.

A közgyám kötelezettségére a magyar királyi belügyminiszter 129000/1902. sz. alatt kiadott rendelete az irányadó. Hasonlóan központilag voltak szabályozva a községi orvos és kör-állatorvos teendői /91/.

Érdekes azonban a körorvos látogatásainak díjazása:

a/ az orvos lakásán nappal	-	- K 80 fillér
	éjjel	- 1 K 60 fillér
b/ a beteg lakásán nappal	-	1 K - fillér
	éjjel	- 2 K - fillér

A segédszemélyzethez tartozó segédjegyző és írnok-végrehajtó munkakörileg a jegyző alá voltak rendelve, annyi megszorítással, hogy a segédjegyzőt a képviselőtestület választotta élet-hossziglan.

A legkorábban fennmaradt községi közgyűlési jegyzőkönyvből megállapítható, hogy 1910. április 28-án Magyar Béla segédjegyző lemondása után keletkezett üresedést pályázat útján töltötték be. Két okleveles jelentkező: Bálint Antal abonyi lakos és Reiser Hugó helyettes rákosligeti segédjegyző közül az utóbbit bízta meg a segédjegyzői feladatokkal a közgyűlés /92/.

Az általam fellelt forrásokból legkorábban 1910-ból szerepel végrehajtó a községben Becker Ferenc néven, aki lakbér felemelési kérelemmel fordult a közgyűléshez /93/, ahol meghallgatásra talált és fizetését 240 koronáról 400 koronára emelték csakúgy, mint a segédjegyző illetményét. Egy 1922. július 19-i rendkívüli közgyűlés tanusága szerint megszervezték a községi /írnok-végrehajtó/ és az adóügyi írnoki állást. Indoklásul a felduzzadt adóügyi és pénztárnoki teendőket hozták fel, amelyet a hivatalos órák alatt nem tudtak megoldani.

A halottkémet az előljáróság javaslatára a képviselő testület választotta, s csak fegyelmi úton foszthatták meg tisztétől. Amennyiben volt a községnek hivatalos orvosa, nem volt szükség halottkémre. A szabályrendelet szerint, ha nem volt orvos, illetve képesített halottkém, a halottszemlét az előljáróság egy tagjának kellett végeznie az 1876. évi 31020 B.M. számú rendelet értelmében. Az ő teendője volt az is, hogy a gyógykezelés nélkül elhalt 7 éven aluli gyermekek szüleit, gyámjait felelősségre vonja.

Az 1910. július 31-én kelt közgyűlési jegyzőkönyv szerint Dr. Hajdú Mihály rákosligeti lakos elvállalta a halottkém és hús-vizsgáló feladatkörét, amelyért 240 korona évi javadalmat kapott.

A képviselőtestület életfogytiglan választotta a községi szülésznőt, aki természetes feladatain túl nyilvántartotta a férjezetlen terhes nőket és közreműködött a rendőri motozások végrehajtásában. 5 pályázó közül 1910. február 13-án a közgyűlés özvegy Klein Jakabné okleveles szülésznőt választotta meg e községi szolgálatra. 1920-ban az új hivatali eskütételkor még ő volt a bába.

1923. július 10-én már Klein Gyuláné községi szülésznő fordul a képviselőtestülethez megélhetési jegyért, amit 200 koronáról 1000 koronára emeltek. A két szülésznő közötti rokonsági fokozatot nem sikerült felderíteni.

Vágóbiztost a község csak abban az esetben alkalmazott, ha nem volt állatorvos, vagy magánorvos.

1912. november 24-i rendkívüli közgyűlésen beleegyeztek a képviselők egy Rákoscsabával, Rákoskeresztúrral közösen építendő közbúvághíd és állatorvosi lakás építésébe, melynek 75.000 koronás költségeit egyenlő arányban 30 éven át 6,4% kamattal törlesztik vissza a hitelező Magyar Jelzálog Hitelbanknak. Ez a létesítmény valószínűleg nem épült meg, mert 1918. június 23-i rendkívüli közgyűlésen az e célra szánt 25.000 koronát közélémezési alap létesítésére és raktár felállítására szavazták meg. A községi épület amolyan mindenese volt a községi szolga, aki 1910. nyarán /94/ Laczkó Ferenc volt. Rákosliget belterületén a csendre-rendre, a személyi- és vagyonbiztonságra - az alapító szabályrendelet szerint - a község anyagi viszonyaihoz mérten 1910-ben egyenlőre két rendőr vigyázott. Név szerint Brunner József és Fedák Péter. Fegyverzetük kardból és fogópisztolyból állt. 24 évesnél fiatalabbak nem lehettek, és feddhetetlen előéletűek kellett, hogy legyenek. Szolgálattevő parancsnokul a mindenkori községi bíró és a jegyző voltak.

Az 1881-ben a pandúr-szervezet helyébe lépő ismételten felállított csendőrség szervezete Rákosligeten is megjelent. /95/.

1913. július 6-án a közgyűlés határozata értelmében kibérelték csendőrpihenőnek a Berényi József törvénybíró tulajdonát képező Fackh tér 1. sz. alatt lévő házának a térre nyíló bútorozat-

lan szobáját évi 290 korona bérösszegért, azzal az indokkal, hogy a községház épületében nem állt rendelkezésre.

1918. novemberében a közgyűlés a kereskedelmi miniszteri rendeletben intézkedett a nemzetőrség felállításáról a közbiztonság érdekében, amíg szükség volt rá /96/. 1919. augusztus 2-án a munkáshatalom bukásának másnapján önkéntes községi rendőrség alakult, mely november 25-én szűnt meg, amikor a közgyűlés - Rákosy Gyula rendőrkapitány javaslatára - a rendőrfelügyelő részére a községházán egy berendezett irodát adott át díjtalanul használatra, valamint a 20 főnyi rendőrlegénység laktnyaszerű elhelyezésére felajánlották a község tulajdonában lévő IX. u. 3. sz. 4 szobás házat 800 korona bér ellenében, a rendőrségi fogda biztosíttatására pedig átengedtek ideiglenes jelleggel a községi fogdát /97/.

1924-ben a rendőrség részére addig díjtalanul átengedett községépület használatát megvonták, mivel azt a "község tovább már *elw* nélkülözhetette" /98/.

A község külön alkalmazott éjjeli őröket, akik szintén a községi bírónak és jegyzőnek voltak alárendelve. Feladatukat a csendőrséggel és rendőrséggel együttműködve látták el.

A községi tisztviselők fizetéseiről és járandóságairól a gazdálkodási fejezetben lesz szó.

A község állandó bizottságokat is szervezett, amelyeknek kizárólag véleményező és javaslattételi jogköre volt. A bizottságok megbízatása az egyik általános tisztújítástól a másikig tart /3 év/. Két állandó bizottság működését szabályozta a szervezési szabályrendelet. A közmunka bizottság javasolta az előljáróság-
nak a község utcáinak, tereinek rendezési feladataival kapcsó-

latos teendőket, valamint felügyelte az elrendelt munkálatok végrehajtását. Az 1912-es közmunka költségvetésben egy kézi napszám váltságának ára 3 korona 50 fillér. Egy egyfogatú igás napszám váltsága 4 korona, egy kétfogatú igás napszámé pedig 8 korona volt /99/.

A 20-as években egy kézi napszám ára 6 korona volt /1922/. 1922-ben 3248 kézi napszámot állapítottak meg a községben /100/. A másik községi állandó bizottság a Gazdasági és számvizsgáló bizottság volt. Tagja volt a bíró, a jegyző, a pénztárnok, valamint a képviselőtestület tagja. Ők végezték a számadásokat, és javaslatokat tettek az előljárásnak az évi költségvetésre és más hasonló szerződések ügyében.

VIII. Rákosliget gazdálkodásának adalékai /101/

A fennmaradt községi közgyűlési jegyzőkönyvekig /1910/ a gazdálkodásra vonatkozó pontosabb adatok nem maradtak fenn, ezért a teljes kép nem állítható össze.

A Szervezési Szabályrendeletből megállapítható /1908/, hogy a község kötelékébe felvettek a szegényalapra a következők szerint fizettek:

- A. Általában szegénysorsúak, napszámosok, kisebb iparosok, csekélyebb fizetésű hivatalnokok és napidíjasok 10 koronát.
- B. Módosabb iparosok, kereskedők és értelmi foglalkozásból élők 25 koronát.
- C. Nagyobb vagyonú kereskedők, gyárosok, földbirtokosok és tőkepénzesek 200 koronát.

Aki a község kötelékébe való felvételét település nélkül kérte, tekintet nélkül állására, foglalkozására és jövedelmére, 100 koronát fizetett.

A gazdálkodással kapcsolatos legfontosabb döntéseket a képviselőtestület hozta meg, így a községi adó megállapítását, kivetését és behajtását, a községi vagyonnal kapcsolatos ügyleteket, a kölcsönvételeket, összességében a költségvetést.

Az adószedés napja minden héten szerdán és szombaton volt. Ha ezekre a napokra ünnepnap esett, akkor az utána következő köznapon történt az adószedés.

A költségvetés tervezetét a Gazdasági és Számvizsgáló Bizottság terjesztette az előljáróság elé, ahonnan a képviselőtestület tagjainak kezébe került a döntés végett.

A költségvetés bevételi oldalán sommásan az alábbi tételek sze-

repeltek 1924-ben:

I. Általános községi háztartási bevételek a pénztári maradványon túl.

- Ingatlanok és ingók jövedelme
- Különféle bevételek

II. Külön kivetésekéből

- Kéményseprői díjakból
- 5 %-os iskolai pótdából
- 3 %-os óvodai pótdából

III. Átfutó kezelésből

- Megtérített előlegekből

Az 1924-es költségvetés kiadási oldalán sommásan a következő tételek voltak felsorolva:

A. Általános községi, háztartási kiadások

- Személyi járandóságok
- Dologi kiadások
- Közigazgatási mellékkiadások
- Épületfenntartási kiadások
- Adók, illetékek és egyéb köztartozások
- Községi közlekedési kiadások
- A községi vízművekre
- Tűzrendészeti kiadások
- Egészségügyi kiadások
- Tanügyi kiadások
- Egyleti tagsági díjak
- Jótékony célú kiadások
- Ingatlan vételi és más törlesztéses kölcsön részletei és kamatok

- Gazdálkodási, s jövedelem részesítési kiadások
- Rendkívüli kiadások
- Ingatlan vétel

B. Kéményseprés rendtartási kiadások

- A kéményseprés megváltása

C. Átfutó kezelés

- Megtérítendő előlegek

A korábbi évek költségvetései hasonlóan épültek fel.

Érdekes képet ad a személyi kiadásokról az 1908-as Szervezési Szabályrendelet, amikor a fizetéseket, napidíjakat és utazási költségtérítéseket tárgyalja. Eszerint:

a. a községi bíró fizetése	240 K
b. a községi jegyző fizetése	2.000 K
c. a községi segédjegyző fizetése	1.000 K
d. a községi jegyző lakbére	500 K
e. a községi segédjegyző lakbére	240 K
f. a községi törvénybíró fizetése	240 K
g. a községi pénztárnok fizetése	300 K
h. a községi közgyám fizetése	100 K
i. a községi írnok-végrehajtó fizetése	800 K
j. a községi halottkém fizetése	60 K
k. a községi szülésznő fizetése	100 K
l. a községi szolgáló fizetése	720 K
m. a két községi rendőr fizetése egyenként	720 K
n. a községi éjjeliőr fizetése	360 K
o. a községi szülésznő közreműködési díja egy szülésnél	5 K
p. a halottkém halottkémlelési díja	- K 60 f.

q. a községi rendőrök csizmaátalánya egyenként 20 K

Az előljáróság, a segéd- és szolgaszemélyzet a község belterületén, a község érdekében végzett kiküldetés után sem napidíjat, sem utazási költséget nem számíthatott fel.

A jegyző, a bíró és helyetteseik a járás területén fél nappal hosszabb időre 5 korona napidíjat kaptak. Ugyanezen személyeknek a járáson kívül és a megye székhelyén végzett kiküldetésért 8 korona napidíj járt.

Az előljáróság többi tagjának a község területén kívül 4 korona, míg a községi szolgának ugyanitt 2 korona napidíj volt elszámolható.

Az előljáróság tagjait vasúton II., gőzhajón I. osztályú, a közegeket és szolgákat vasúton III., gőzhajón II. osztályú viteldíj illette meg.

Minden községi alkalmazottnak, amikor a vasutat nem használhatta, a község által kiállítandó természetbeni fuvar járt.

Ha azonban a községben nem volt alkalmas fuvaros, a bíró, a jegyző és helyetteseik Rákosligeten kívül kilométerenként 50, az előljáróság többi tagja kilométerenként 30 fillér utazási költséget számolhatott fel. A kilométerek megállapításánál a Magyar Királyi Államépítészeti Hivatal által 1900-ban összeállított "Távolságok kimutatása" című kiadványt vették figyelembe. /1-2.sz. táblázat/

A községi gazdálkodás számadataiból azt lehet megállapítani, hogy a község vezetősége jól gazdálkodott - a jelzett években - a rábízott közpénzekkel.

Mutatja a háború után bekövetkezett infláció hatalmas növekedését, amely megnehezítette a gazdálkodó szervezet munkáját,

de nem tudta lehetetlenné tenni azt, és a község pénzügyi mérlege csupán egyszer, a testnevelési alap esetében 1921-ben volt negatív néhány koronával. /3.sz. táblázat/

1. sz. táblázat /102/

Napidíjak /koronában/

	1908	1914	1921	1922	1923	1924
Közs.bíró, tv.bíró	5-8	-	80-100	160-200	2560	19200
Pénzt.közgy.esk.						50000
Főjegyző	5-8	300	3000	6000	33000 165000	247500 495000
Adóügyi jegyző	-	250	3000	6000	27500 137500	206250
Aljegyző	5-8	30	60	-	2880	19800 50000
Írnokok	4	-	30	60 200	2400	18000 40000
Községi szolgák	2	-	40	80 200	1440	10800 20000

2. sz. táblázat

Dobolási díjak /koronában/. A díjak hirdetési tárgyanként értentők 1922-ig a fele, 1923-tól a 2/3 része a dobolót illetve.

	1914	1921	1922	1923	1924
Helybéli	5	12	30	300	1500
Idegen	5	30	60	600	3000

	1914	1921	1922	1923	1924
Kocsi és sátoráros	-	-	-	500	2500
Gyalogos	-	-	-	100	500
<u>Sírhelydíjak</u>					
I.oszt./1-2.tábla/	10	-	50	1000	5000
II. oszt. /3-4.tábla/	6	-	30	500	2500
Gyermekek	4	-	20	200	1000

A sírásás 1924-ben az 1-2. táblánban 80000, a 3-4. táblában 60000, a gyermeksírhely esetében 30000 koronába került.

3. sz. táblázat

	Készpénzbevétel	Készpénzkiadás	Maradvány
<u>1. Közpénztári számadás</u>			
1917.	54342 K 66 f.	54318 K 67 f.	23 K 99 f.
1918.	51095 K 37 f.	51095 K 37 f.	-
1919.	213897 K 48 f.	213896 K 90 f.	58 f.
1920.	162812 K 01 f.	162808 K 19 f.	3 K 82 f.
1921.	317621 K 78 f.	317621 K 19 f.	-
1922.	905276 K 63 f.	905276 K 63 f.	-
1923.	13040878 K -	11344512 K 48 f.	1696365 K 52 f.

3.sz. táblázat

Zárszámadások
/103/

Készpénzbevétel

Készpénzkiadás

Maradvány

2. Közmunkapénztár

1917.	23742 K 10 f.	22644 K 24 f.	1097 K 86 f.
1918.	19723 K 12 f.	15917 K 82 f.	3805 K 30 f.
1919.	18582 K 53 f.	15074 K 92 f.	3507 K 61 f.
1920.	32568 K 83 f.	28065 K 40 f.	4503 K 43 f.
1921.	21130 K 89 f.	15633 K 74 f.	5497 K 15 f.
1922.	420596 K 29 f.	420596 K 29 f.	-
1923.	3183967 K -	3023666 K -	160301 K -

2. Letétpénztár

1917.	7975 K 11 f.	6576 K 97 f.	1398 K 14 f.
1918.	6002 K 98 f.	4433 K 38 f.	1569 K 60 f.
1919.	59462 K 43 f.	56724 K 76 f.	2737 K 67 f.
1920.	174728 K 96 f.	172567 K 30 f.	2161 K 66 f.
1921.	631344 K 56 f.	625086 K 66 f.	6257 K 90 f.
1922.	403194 K 30 f.	367932 K 25 f.	35262 K 05 f.
1923.	77951 K 71 f.	50573 K -	27378 K 71 f.

4. Sírboltalap

1917	Készpénzforgalma nem volt
1918.	Készpénzforgalma nem volt

3. sz. melléklet

Zárszámadások /103/	Készpénzbevétel	Készpénzkiadás	Maradvány
------------------------	-----------------	----------------	-----------

4. Sírboltalap
folyt.

1919.	20 K -	-	20 K
1920.	20 K -	-	20 K
1921.	60 K -	-	60 K
1922.	60 K -	-	60 K
1923.	60 K -	-	60 K

5. Segélyalap

1917.	201 K 49 f.	-	201 K 49 f.
1918.	212 K 74 f.	-	212 K 74 f.
1919.	286 K 29 f.	160 K -	126 K 29 f.
1920.	209 K 04 f.	-	209 K 04 f.
1921.	866 K 63 f.	739 K 13 f.	127 K 50 f.
1922.	2772 K 85 f.	-	2772 K 85 f.
1923.	9555 K 96 f.	-	9555 K 96 f.

6. Iskolaalap

1917.	80 K 42 f.	-	80 K 42 f.
1918.	80 K 42 f.	-	80 K 42 f.
1919.	80 K 42 f.	60 K	20 K 42 f.
1920.	20 K 42 f.	-	20 K 42 f.

3. sz. melléklet

Zárszámadások

<u>/103/</u>	<u>Készpénzbevétel</u>	<u>Készpénzkiadás</u>	<u>Maradvány</u>
<u>6. Iskolaalap</u>			
<u>folyt.</u>			
1921.	20 K 42 f.	-	20 K 42 f.
1922.	20 K 42 f.	-	20 K 42 f.
1923.	Megszűnt az iskolaalap pénztár		
<u>7. Szegényalap</u>			
1917.	903 K 48 f.	418 K	485 K 48 f.
1918.	953 K 33 f.	250 K	703 K 33 f.
1919.	13535 K 63 f.	11987 K 85 f.	1548 K 78 f.
1920.	2883 K 81 f.	2150 K	733 K 81 f.
1921.	5760 K 78 f.	3811 K 93 f.	1948 K 85 f.
1922.	18697 K 20 f.	15632 K 05 f.	3065 K 15 f.
1923	578939 K 25 f.	55500 K	523439 K 25 f.
<u>8. Elesett hősök</u>			
<u>emlékműve alap</u>			
1917.	-	-	-
1918.	45 K	-	45 K
1919.	48 K 43 f.	20 K	28 K 43 f.
1920.	28 K 43 f.	-	28 K 43 f.
1921.	28 K 43 f.	-	28 K 43 f.
1922.	28 K 43 f.	-	28 K 43 f.
1923.	1168028 K 43 f.	-	1168028 K 43 f.

3. sz. melléklet

Zárszámadások /103/	Készpénzbevétel	Készpénzkiadás	Maradvány
------------------------	-----------------	----------------	-----------

9. Hadifogoly alap

1921.	300 K	100 k	200 K
1922.	1000 K	1000 K	-

10. Testnevelési alap

1921.	1658 K 50 f.	1695 K 55 f.	37 K 05 f.
1922.	800 K	800 K	-
1923.	1135 K	-	1135 K

11. Kórházi alap

1922.	1000 K	-	1000 K
1923	1000 K	-	1000 K

12. Közélelmezési alap

1923.	49957 K 56 f.	45597 K 30 f.	4360 K 26 f.
-------	---------------	---------------	--------------

A MOSZ vezetői már 1903-ban szorgalmazták a községi vagy polgári iskola felállítást, de nem tudtak elegendő tanulót kimutatni. Így aztán 1904. nyarán megnyílt a Kovács István-féle magán polgári iskola. Bírta a Szövetkezet támogatását, a fővárostól padokat kölcsönzött, használta az üresen álló házakat, és fűtőanyag segélyt is kapott /107/.

Az első évben 46 tanulója volt, köztük négyen más községből. A beíratásért 10 koronát, évi tandíjként 60 koronát kellett befizetni. A 2. tanévben már három osztályt működtetett /108/.

A Kovács István által fenntartott magán polgári iskola nem elégítette ki a község lakosságának igényeit, állami polgári iskola megszervezését szorgalmazták. Az iskola meg is szűnt, amikor a fenntartó 1909-ben elköltözött. Egy másik magánszemély folytatni akarta munkáját, de a községi képviselőtestület 1909. január 31-i ülésén határozatilag kimondta, hogy a magániskola felállítást ellenzi, és saját maga akar községi polgári iskolát felállítani. Az iskola szervezése meg is történt az 1909. május 31-én tartott közgyűlésen. Ez a nap a községi polgári fiú- és leányiskola alapításának napja, s az előző magán jellegű hasonló iskolával nem volt kapcsolata /109/.

A szervező határozat szerint az iskola fenntartási költségeire 5%-os iskola-adót vetettek ki. A tandíjat 60 koronában, az idegen községből jövőké 80 koronában szabták meg. Beíratási díjként 10 koronát számoltak fel, a felszerelésekre 1500 koronát irányoztak elő.

Az iskolát a MOSZ által átengedett XI. u. 12. sz. alatti házban helyezték el. Egy igazgató, két rendes és egy segédtanári állást szerveztek, és fizetésük kiegészítésére államsegélyt

kértek. Az iskola ügyeinek intézésére 14 tagú iskolaszéket választottak. Indoklása ez volt: "A bemutatott aláírási ívek tanúsága szerint 118 azon tanulók száma, akik a polgári iskolára vannak utalva". "A képviselőtestület teljes mértékben tudatában van annak, hogy milyen veszélynek vannak kitéve a zsenge korban lévő gyermekek azáltal, hogy iskoláztatásuk végett a fővárosba kénytelenek bejárni."

1909. június 20-án az iskolaszék megalakult, és letette az esküt Wenecke Frigyes községi bíró kezébe. Elnöke: Kürschner Jakab, gondnoka: Ott Antal, jegyzője: Révay Ferenc, tagjai: Auguszt József, Bíró Ferenc, Boros Arthúr, Faber Lipót, Király Ármin, Kováts Elek, Kovácsovics János, Nádas Dávid, Révay Béla, Schusztter János és Sztanek Pál voltak. A megalakult iskolaszék küldöttséget szervezett, hogy a kir. tanfelügyelő vezetése mellett az iskola felállításának engedélyezését és az államsegélyt ki- eszközölje. Július 30-án bejelentették, hogy Morlin Emil miniszteri tanácsos úr közölte, hogy kérésüket teljesítették. Az iskola felállításához és a 4 tanszék szervezéséhez a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 86367./1909. sz. alatt hozzájárult, és a fizetéskiegészítési államsegélyt biztosította. Pályázatot hirdettek, s augusztus 23-án választás útján betöltötték az állásokat.

Igazgató: Békássy Lajos

Rendes tanárok: Földes Rezső

Koch Margit

Segédtanár: Schubert Anna

Szeptember 1-én megkezdődött a beíratás. 56 fiú és 76 lány, összesen 132 tanuló iratkozott be a 4 osztályba. Padokat a székesfőváros tanácsától kaptak, de a helyiség kevés volt. Még egy há-

zat béreltek ki a XIV. u. 3. sz. alatt. Így is csak négy tanteremben tanítottak, s még két óradíjas tanárt is alkalmaztak. Ezenkívül az állami elemi iskola tanítói is tartottak órákat. A következő tanévben a tanulók száma 25%-kal emelkedett, és így a XV. u. 15. sz. alatt már egy harmadik házat is béreltek. A tantermek száma 6-ra emelkedett.

Az 1910. május 8-i képviselőtestületi ülésen elhatározták, hogy a Fackh téren, az államnak adott telken felépítik a polgári iskola épületét, ha az állam átengedi és 50 évi törlesztéses építési segélyt ad. A válasz egy év múlva jött meg, mely szerint az állam a telket átengedte, de építési segélyt nem adott /110/.

Az 1911/12-es tanévben a tanulók száma 229-re emelkedett, mert a környező községekből is mind többen ebbe az iskolába jártak. A negyedik házat is ki kellett bérelni a XVI. u. 10. sz. alatt. Megvolt így 8 tanterem, de sok nehézséget okozott a tanároknak, hogy az épületek aránylag messze estek egymástól. 1911. október 11-én dr. Petri Mór királyi tanfelügyelő tárgyalta a képviselőtestülettel, mely szerint a község még mindig vállalta volna az iskola felépítését, ha törlesztéses kölcsönt kapott volna /111/. 4 hónap múlva nyilvánvalóvá vált, hogy erre nincs kilátás. Az államsegélyben reménykedtek még.

Ezalatt a község vezetőit állandóan foglalkoztatta a község ház ügye. A használt bérház már nem volt alkalmas. A VIII. u. 2. sz. alatti 4 szobás házat akarták megvenni, hogy község házának átalakítsák. Bár ezt a tervet már 1909. júniusában emlegették, csak 1911. április 23-án valósulhatott meg, miután sikerült a Pesti Magyar Kereskedelmi Banktól - község ház, hullaház és járványkórház építése céljából 80.000 korona kölcsönt szerezni 50 évi tör-

lesztésre. Ebből vették meg a Munkás Otthon Szövetkezettől 8000 koronáért a VIII. u. 2. sz. alatti házat községházának, valamint jegyzői laknak a XVII. u. 1. sz. alatti házat. A községház átalakítási és kibővítési munkálatainak elvégzésével 1912. augusztus 4-én Sztanek Pál építőmestert bízták meg 45.744 korona 87 fillér vállalási összeg fejében. Még azon ősszel tető alá hozták az épületet, hogy a tél folyamán jól kiszáradjon. Bélley Géza főjegyző azonban az 1913. február 2-i közgyűlésen azt javasolta, hogy - mivel építési államsegélyre nincs kilátás - a polgári iskola elhelyezése legelőnyösebben úgy oldható meg, ha az épülő községházat csekély költséggel az iskola részére alakítják át, községházának pedig a kedvező feltételek mellett felajánlott IX. u. 1-3. sz. alatti ingatlant vásárolják meg /Czeisler Lipót házat/.

A képviselőtestület az iskola elhelyezésére vonatkozó javaslatot elfogadta, az új ingatlan vételéhez azonban nem járult hozzá. Hivatali helyiségek számára azonban bérbe vették a Czeisler-ház emeleti részét /113/. A házat 1914. június 7-én megvásárolták 55.555 korona vételárért, mikoris özv. Krafft Gyuláné 25.000 koronát ajándékozott e célra a községnek 6%-os életjáradék fejében /114/.

A "Rákoskeresztúr Vidéke" c. Füzessy Imre által szerkesztett újság érdekes párbeszédet közölt le az 1915. VI. évfolyam 1., 4., 5., 9-12. számában, amely a község vezetősége - Hackenberger László községi bíró és özv. Krafft Gyuláné között zajlott le. Eszerint, amikor az özvegy tudomására jutott, hogy mire akarják fordítani az általa felajánlott összeget, élesen tiltakozott, és azt a javaslatot tette, hogy a község tulajdonában

lévő jegyzői lakást bővítsék községházának adománya feléből, a másik felének kamatozása pedig csökkentené a polgárokat sújtó állandó községi adót. Hackenberger László válaszában kitért arra, hogy özv. Krafft Gyuláné a IX. utcában lévő Schifner-féle házat szemelte ki községházának, s felajánlotta annak megvételét 24.000 koronáért, ha ezen összeg után neki a község 6%-os évi jövedelmet biztosít élethossziglan. A bíró szerint ez a ház csak hozzáépítéssel felelt volna meg leendő funkciójának, amire nem volt fedezete a községnek. Kérésükre az özvegy az összeget megtoldotta 1.000 koronával, így lehetőség nyílt a Czeisler-féle emeletes ház megvételére, melynek alsó és mellékhelyiségeinek évi jövedelme fedezi a házon lévő 30.000 korona jelzálogkölcsön kamatait, és az emeleti részen elhelyezhetők a hivatali helyiségek is. Az özvegy belátta a vásárlás célszerűségét, és aláírta a szükséges iratokat, így a bíró nem értette az utóbbi támadásokat özv. Krafft Gyuláné részéről. A vásárlás a községi képviselőtestület óhaja szerint dőlt el a korábban leírtak szerint.

Visszatérve az iskolához, 1913. nyarán megtörtént az iskola új épületének /VIII. u. 2./ megfelelő átalakítása. Szeptember 14-én ünnepélyesen felavatták és másnap elkezdődött a tanítás.

A háború kitörésekor Békássy Lajos igazgató, Bartók János helyettes tanár, pár hónap múlva Lautner Gyula rendes tanár, sőt még az iskolaszolga Máté Gábor is katonati szolgálatra vonult be, egy évvel később pedig Rosenzweig Antal tanár is csatlakozott hozzájuk.

Az iskolai felszerelés fokozatos kiegészítése a növekvő drágaság miatt megakadt, eltekintve a szertárak és a könyvtár lassú gya-

rapodásától. Az iskola 1917-ben kérvényt nyújtott be - 9.000 koronát igényelve - a képviselőtestülethez a legszükségesebb felszerelések pótlására, de nem volt rá pénz. Csak a tandíjakat emelték 1918-ban 80, illetve 100 koronára /115/.

A diktatúra ideje az iskola életén nem változtatott. A munkástanács által az iskolaszék helyébe kiküldött megbízottak az iskola régi barátai voltak, akik a régi tantestület munkáját nem zavarták meg. 1919. augusztusában azonban román megszálló csapatok foglalták el az iskola épületét, s nagy pusztítást végeztek az iskolai felszerelésben. A szertárak szekrényeit feltörték, tartalmát elhordták, aminek hasznát nem vették, azt elhajigálták. A mikroszkópi metszetgyűjtemény egyes darabjait hónapok múlva találták meg a szántóföldeken.

Az 1918/19-es tanévben a tanulólétszám már 409 volt. Az 1919/20-as évben 440-re szökött fel a tanulók száma. Három osztály párhuzamosítani kellett. Ezek ellátására négy menekült tanárt osztott be szolgálattételre a minisztérium. Az iskolaszék még egy helyettes tanárt is alkalmazott. Helyiség hiányában a párhuzamos osztályok tanítási ideje a délutáni órákban volt, s mivel a fűtőanyag kiosztása felett rendelkező hatóságok ridegen elzárkóztak az iskola kérése elől, a tanítás a tél folyamán 54 napon szünetelt.

Az államtól kiküldött tanárokat három év alatt lassanként az állami iskolákba helyezték át, illetve az 1922. évi létszámcsökkentés következtében alkalmazásukat megszüntették. Így a párhuzamos osztályokat csak úgy lehetett volna tovább is fenntartani, ha a község újabb tanszékeket szervezett volna. Erre azonban az infláció következtében elértéktelenedett tandíjak fedezetet nem

nyújtottak. Közben a tanulók száma az 1921/22-es tanévben már 482 volt. Az 1922. április 29-i rendkívüli községi közgyűlésen a polgári iskolai tandíjat a helybelieknek 300 koronára emelték /116/. Az 1922/23-as tanévben újból csak 8 osztály nyílt meg. Az új tanterv következtében megszaporodott órák ellátására a 10 szervezett tanszék még így sem volt elegendő, ezért a tizenegyedik tanszék szervezése helyett segélyképpen az egyik állami tanárt - Nagy Zsuzsannát - továbbra is az iskolához osztotta be a minisztérium. A község azonban mindent elkövetett az iskola fejlesztése érdekében, s ezért ismét elhatározták, hogy a Fackh téren lévő telken egy megfelelőbb iskolaépületet emeltesenek, hogy a környék összes tanulóit befogadhassák. Elkészítették az új épület tervrajzát és azt felterjesztve az iskola államosítását, vagy építési államsegély kiutalását kérték. /Homlokzati rajza a mellékletben látható./

Az építési kölcsön visszafizetési garanciáját az új épület földszinti helyiségeinek bérbeadásából származó jövedelmekből - az 5%-os iskolai pótdóból, a tandíjból és egyéb különdíjakból - kívánták biztosítani /117/. A 26470/1922. sz. miniszteri leirat szerint a községnek kellett volna kölcsönt felvennie az építésre, s az állam ebben az esetben annak törlesztésére átengedte volna a tandíjakat. Sajnos kölcsönt abban az időben sehol sem adtak, a szomszédos községek pedig válasz nélkül hagyták a közös iskola felállítására vonatkozó felhívást. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 36929/1924. VI. sz. rendelete értelmében a királyi tanfelügyelő 1924. november 4-én arról értesítette a község előljáróságát, hogy az államháztartás nehézségei miatt az államosítás nem teljesíthető /118/.

A nehézségeket a tandíj emelése is mutatja. Az 1923. október 20-i községi közgyűlésen jóváhagyták, hogy a tandíj összegét 30.000 koronában állapítják meg, ami év közben is emelhető lett /119/.

Az iskola belső életében ezek a kérdések nem éreztették hatását. Az első nyomtatott értesítőt az 1920/21-es tanévben adta ki az igazgatóság.

1921. októberében megalakult az iskolában az ifjúsági vöröskereszt csoport, amely az elsők közé tartozott országos szinten is. 1922. április 8-án e kis csoport zászlót avatott, melynek ünnepélyén Pedlow kapitány is részt vett.

A Falu Országos Földművesszövetség 1924. augusztusában a községben kiállítást rendezett, melynek tanügyi részében a polgári fiú- és leányiskola is részt vett. A kiállítást József királyi herceg és Augusztia királyi hercegnő nyitotta meg. Az iskolát ekkor ezüstéremmel tüntették ki.

Az iskola igazgatói voltak:

1. Békássy Lajos, aki 1909. augusztus 23-tól 1914. június végéig vezette az iskolát. Katonai szolgálata alatt Lautner Gyula, 1915. február 3-tól Kovács László, 1917. január 13-tól Müller József, 1917. december 1-től Bruckner Paula, 1918. május 23-tól Apagyi Andor helyettesítette. Békássy Lajos 1919. január 15-én állásáról leköszönt.
2. Apagyi Andor, kit a vallás- és közoktatásügyi miniszter 33471/1922. sz. rendeletével igazgatói megbízatásában véglegesített.

Az iskola tanárai voltak: Tíz tanszék rendszeresített.

1909. május 31-én kelt határozatával a vallás- és közoktatásügyi

miniszter 86367/1909. sz. jóváhagyásával 4, melyen a következő tanárok működtek:

1. tanszék: Koch Margit,
2. tanszék: Schubert Anna,
3. tanszék: Békássy Lajos, Munkácsy Margit,
4. tanszék: Ungár Géza, Benesné Varjú Mária, Jeszenszky Anna.

Az 1910. június 19-i határozattal és a vallás- és közoktatásügyi miniszter 24677/1911. sz. jóváhagyásával:

5. tanszék: Lux Gusztáv, Lautner Gyula,
6. tanszék: Bruckner Paula,
7. tanszék: Földes Rezső, Müller József, Apagyi Andor.

Az 1912. november 24-i határozattal és a v.k.m. 118063/1913. sz. alatt szervezett rajztanári állás:

8. tanszék: Strohmajer Ilona.

Az 1914. július 12-i, ill. 1919. november 1-én és 14666/1920. sz. v.k.m. engedély alapján

9. tanszék: Fábry Edith, Niklai Péter, dr. Tóth József.

Dr. Tóth József lemondása után e tanszéket helyettes tanárok töltötték be: Horák Elemér, Wenz Margit.

1919. szeptember 29-én és a 197007/1919. v.k.m. sz. engedéllyel állíttatott fel a:

10. tanszék: Bernáth István.

A tizenegyedik tanszék helyére segélyként beosztott állami tanár Nagy Zsuzsanna, utóbb Nagy Emma volt.

Az iskola benépesítésének áttekintése

Év	Beiratkozott rendes tanulók			A negyedik osztályt elvégezte		
	Fiúk összesen	Leányok összesen	Fiúk és leányok együtt	Fiú	Leány	Összesen
1909—10	56	76	132	10	3	13
1910—11	68	94	162	6	12	18
1911—12	99	130	229	17	21	38
1912—13	102	137	239	17	32	49
1913—14	103	127	230	11	22	33
1914—15	103	137	240	16	23	39
1915—16	110	149	259	19	34	53
1916—17	121	157	278	22	29	51
1917—18	128	175	303	13	36	49
1918—19	188	221	409	30	30	60
1919—20	199	241	440	32	40	72
1920—21	198	234	432	29	43	72
1921—22	238	244	482	31	60	91
1922—23	175	202	377	28	35	63
1923—24	162	198	360	27	41	68
1924—25	157	187	344	24	34	58
1925—26	157	154	311	28	41	69
1926—27	161	132	293	38	42	80
1927—28	152	111	263	49	34	83
1928—29	115	85	200	36	18	54
1929—30	89	110	199	21	25	46
1930—31	100	135	235	21	25	46
1931—32	122	143	265	13	26	39
1932—33	126	155	281	19	26	45
1933—34	150	153	303	22	39	61
	Összesen:			579	771	1.350

Apagyi Andor iskolatörténeti összefoglalójában két másik iskolatípust nem tárgyalt.

Az iparos tanonciskola szervezése 1912-ben megtörtént. Kiss Károly községi képviselőtestületi tag az 1912. október 10-i közgyűlésen a tanonciskola felszerelésére 50 korona előleg átutalását kérte, amit a testület meg is szavazott /120/.

Egy évvel később az 1913. március 16-i képviselőtestületi gyűlés már arról ad híradást, hogy az iparos tanonciskola megkezdte működését, és 400 korona segélyt biztosítottak működésére, 4%-os évi kamatra /121/.

Kik tanítottak és hol volt az iskola épülete? - kérdésre meg-

nyugtató válasz még kutatásra vár, úgyszintén a tanulók létszáma, összetétele, társadalmi háttere. Az valószínűsíthető a későbbi adatokból, hogy az induláskor sem volt magas létszáma az egyetlen csoportnak.

Az ipartestület 1924-ben készített egy kimutatást a képviselőtestület számára, s megállapította, hogy Rákosligeten csupán 14 oly iparos tanonc van, kik tanonciskolába járhatnak, s így a tanonciskola elnéptelenedés folytán életképtelenné vált. Ennek folytán a képviselőtestület március 17-i rendkívüli közgyűlésén az iparos tanonciskola megszüntetését határozta el, s a jogosultakat Rákoskeresztúr iparos tanonciskolájába irányította. 1924. június 7-i keltezéssel a rákoskeresztúri főjegyző érdeklődik a rákosligeti előljáróságtól, hogy mivel fognak hozzájárulni ebben az esetben a keresztúri tanonciskola dologi kiadásaihoz, és kételkedik abban, hogy az ipartestület Rákosligeten körültekintően állította össze a tanoncok névjegyzékét. Nem sokkal később, augusztus 15-én összeállt a ligeti tanoncnévsor 37 fővel.

Tanítómester neve	Szakma	Tanoncok száma
Blaska Ferencné	szabó	1
Agner Gyula	szabó	2
Pereszteghy György	asztalos	2
Pallang Károly	asztalos	1
Bóta Béla	asztalos	3
Pospischl Istvánné	női szabó	3
Heiszer Jánosné	női szabó	3
Leinmeitner Ilona	női szabó	2
Zappert Károly	épitómester	7

Sztanek Pál	építész	1
Smidt József	lakatos	1
Szabó Ede	lakatos	1
Safranek Károly	cipész	1
Augenfeld Lajos	cipész	1
Brunner és Pasak	cipész	1
Marchard János	pék	1
Hangya Fogy. Szöv.		2
MÁV fogy. szöv.		1
Tóth Miklósné	fényképész	1
Tanszig József	műszerész	2

37 fő

Ennek értelmében a képviselőtestület 1924. szeptember 25-én rendkívüli közgyűlésen a tanonctanfolyam átszervezéséről határozott.

A tanonctanfolyam elhelyezésére a községi polgári fiú- és leányiskolát jelölték ki. Fenntartási költségeire az 1884. évi XVII. tc. és az 1922. XII. tc. alapján befolyó ipardíjakat, engedélydíjakat, pénzbüntetéseket rendeltek, és a községben kövendő egyenes adók 2%-a erejéig külön tanonciskolai pótagó kivételét határozták el. A tanonctanfolyam helyi felügyeletének gyakorlására felügyelő bizottságot választottak /123/:

Elnöke: dr. Sárkány Lóránd,

Tagjai: Paulinyi Gábor,

Nemes Károly,

Szattinger Viktor,

Brunner István,

Zappert Károly.

Volt még Rákosligeten egy rövid életű gimnázium is, melynek szervezése 1920. június 2-án indult meg /123/. A szervező bizottság tagjai Fejér Ottó, Hillebrandt Móríc, Batta Árpád, Ebergényi Sándor, Csongor György, dr. Pajor Ákos, Pyza M. László és Bélley Géza voltak.

A szervező bizottság első ülésén megjelent Magyar Samu, a budapesti X. kerületi állami főgimnázium tanára, aki statisztikai adatokkal akart párhuzamot vonni a bukások és a messziről való bejárások között. Ezután memorandumot szerkesztettek a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz, melyben kérték a budapesti X. kerületi állami főgimnázium párhuzamos négy első osztályának Rákosligetre való kihelyezését. A miniszter 1920. augusztus 28-án kelt 110533/1920. v.k.m. számú rendeletével teljesítette a kérést, és az alábbi községeket jelölte meg a fiókgimnázium vonzási körzetének: Rákosligeten kívül Rákoskeresztúrt, Rákoshegyet, Rákoscsabátt, Pécelt, Nagytarcsát, Isaszeget és Maglódot.

Az intézet 1920. szeptember 20-án kezdte meg a munkáját az elemi iskolában. Az időeltolódásnak az volt az oka, hogy az elemi iskola földszinti helyiségei a tanév kezdetén még nem voltak rendben, korábban ugyanis hadikórház állomásozott itt, s a tartozás késleltette a tanítás kezdetét.

Első igazgatója Kuzmics Ferenc lett, a lugosi állami gimnázium volt igazgatója, de néhány nap elteltével lemondta az iskolavezetést, mert nem jutott Rákosligeten lakáshoz. Helyette Frey Ferenc rendes tanárt bízta meg a minisztérium az intézet vezetésével, aki a megszűnéséig betöltötte ezt a munkakört. Az első tanári kar tagjai a következők voltak:

Kováts Gyula rendes tanár, Vajai Gyula rendes tanár,
Farkasfalvi Kornél rendes tanár, Varga Tivadar h. tanár,
Dr. Sárkány Lóránd ig.

1921. januárjában Vajai Gyulát a minisztérium az István úti állami főgimnáziumhoz helyezte vissza a VII. kerületbe, és az igazgató távozásával is megürült egy magyar-latin szakos állás. A tanári kar az első évben így kiegészült Nagy Béla és Nemes Károly rendes tanárokkal.

A későbbi iskolakezdet és a szénszünet miatt /1920. december 4-től 1921. január 17-ig/ a tanítás 1921. június 21-ig tartott, és 95-en kaptak bizonyítványt /124/.

A 2. tanév értesítőjében Frey Ferenc igazgató megemlékezik az iskola elnevezéséről; "mi kis szerény intézetünk e nagy királynak nevét kapta". Így kapta a Nagy Lajos nevet. A névadás közelebbi körülményei nem ismeretesek még.

A 2. tanévben Kováts Gyula tanárt a minisztérium áthelyezte a budapesti IX. kerületi állami Fáy András főgimnáziumhoz, s helyére Székely-Doby Zoltán magyar-latin szakos került helyettes tanári minőségben. Az iskolalétszám nem sokat változott ebben a tanévben /125/.

A 3. tanévben Varga Tivadar távozott, szintén a VII. kerületi István úti főgimnáziumba, s helyére már nem neveztek ki mást. A tanulólétszám lassan emelkedett /117 fő/ /126/.

Az iskola belső helyzete - az elhelyezési kérdések miatt - változásokra fordult. Az állami elemi iskola gondnoksága megpróbálta visszaszerezni a gimnázium által használt földszinti épületrészt. Megkezdődtek a tárgyalások, melynek lényege az volt, hogy két osztály - az igazgatói irodával - az elemi iskolában marad, két

osztály pedig délutánonként a polgári iskolában kap helyet. Ez azonban a vonatok menetrendje miatt nem volt jó megoldás.

A minisztérium közben a gimnázium IV. osztályának tantermét a 3. tanévben egy tanítónó részére magánlakásul átengedte, és így a IV. osztály a tanév két utolsó hónapjában a folyosón tanult.

A 4. év már nem indulhatott, mert a vallás-, és közoktatásügyi miniszter egy rendeletével beszüntette a gimnázium működését.

A szülők viszont szeptember 16-án értekezletre gyűltek össze /127/ és tiltakoztak az eljárás ellen. A tiltakozást magáévá tette a képviselőtestület is, és kéréssel fordultak a miniszterhez. Indoklásul felhozták, hogy az iskolát engedélyező rendelet azon kitételéről, mely szerint a szükséges tanulólétszámon kívül a párhuzamos osztályok sorsa attól tétetett függővé, hogy az érintett községek képesek-e az intézet további elhelyezéséről, illetve új épület építéséről, berendezéséről és karbantartásáról gondoskodni, nem lettek értesítve az érintett előljáróságok.

A képviselőtestület azt is jelezte a miniszter úrnak, hogy amennyiben felépíthető az új polgári iskola a terveknek megfelelően, a gimnázium elhelyezése biztosított lenne a polgári iskola régi épületében. A kezdeményezés azonban elhalt, mint ahogy az új polgári iskola sem épülhetett fel anyagi gondok miatt. A gimnázium megszűnt, a gimnazistáknak ismét utazni kellett a távolabbi intézmények felé.

X. A rákosligeti újságkiadás /104/

Rákosliget első negyedszázadának tárgyához szorosan kapcsolható a lapkiadás, mely e területen olyan régi, mint maga a település. Előfizetési díjakat elfogadtak a telepen is Laki Viktor és Klein Jakab tagtársnál. Az egyes példányokat Klell István tagtárs Fackh téri dohánytőzsdéjében lehetett vásárolni.

Mielőtt az egyes újságok tárgyalásába kezdenék, néhány rövid összefoglaló jellegű megállapítás tehető.

Ezeket a lapokat nem a nyereségvágy szülte, hanem a közérdek, amint ez több helyen meg is fogalmazódott az újságokban. Lapok útján a köz tájékoztatása, az információáramlás jelentőségét a község erkölcsi és anyagi fejlődésében - tekintve a korabeli média lehetőségeit - felismerőket nem vezethette anyagi megfontolás, hiszen ehhez a példányszám túl alacsony volt. A múlt században is megszokott már, hogy az egyes városoknak önálló sajtóorgánumaik voltak, de egy ilyen kis településnek, amelynek a kezdetekor 2.000 lelke sem volt, rendkívül figyelemre méltóak ezek a kezdeményezései. Terjedelmük nem haladta meg a 4-5 lapot.

Kitekintésnek meg lehet említeni a Budapest környéki városok sajtóját /Budafok, Pesterzsébet, Kispest, Pestszentlőrinc, Rákospalota, Újpest/, de községi szinten csak Rákosszentmihályon szerkesztettek lapot "Rákos Vidéke" címmel 1901-1938-ig.

A Rákosligeten megjelenő lapok országos jelentőségű kül- és belpolitikai anyagot nem tárgyaltak, csak a gazdasági helyzetet és a megélhetési viszonyokkal kapcsolatban kerültek cikkek - a fővárosi lapok alapján - a helyi újságokba. Arra a kérdésre,

hogy ezek a sajtókezdeményezések miért szűntek meg a tizes években, csak általánosságokban lehet válaszolni. Valószínűleg közrejátszottak ebben - elsősorban - a támogatók anyagi viszonyai, személyes megfontolások, valamint az, hogy a telep kiépülése után kevésbé volt igény a tájékoztatás ilyen formájára. Ide sorolhatók a különböző egyletek, szervezetek és főleg az egyházak kiépülése, melyek folyamatosan biztosították az itt élők személyes érintkezését, ennek folytán az információáramlást. Meg kell említeni a megszűnési okok közül a nagypolitikai helyzetet is - háború -, amely a munkaerőhiány miatt a Rákosmenti Hírlap elhalásához vezetett. Az első beköltözők 1900-ban foglalták el lakhelyeiket, s az első sajtótermék - néhány hónappal később -, már 1900-ban megjelenhetett. Az újság neve Munkás Otthon, melyből a II. évfolyambeli 1. számot őriz az OSZK és a Rákosmenti Helytörténeti Gyűjtemény.

A főcím alatt megjelölték a kiadás célját: "A "Munkás Otthon" és tagjainak érdekeit képviselő társadalmi és közgazdasági közlöny. A lap minden hónap első szombatján jelent meg, egyes számainak ára 20 fillér volt. Egész évre 2 koronában határozták meg az előfizetési díjat.

Tekintve, hogy a Munkás Otthon telep még kiépülés alatt állt, a szerkesztőség és a kiadóhivatal a Budapest, VI. kerület Új utca 37. sz. alatt működött. Szerkesztője és kiadója az újságnak Horváth Gyula volt. A lapot Wellesz és Krammer könyvnyomdájában - szintén az Új utcában - nyomták.

A vezércikkben kemény ellenzéki állásponton ostorozza a Munkás Otthon Szövetkezet igazgatóságának munkáját: "fizetések állásokat szerveztek egymásnak a munkások pénzén." "Hát még most sem

szégyenlik magukat ezek az emberek, hogy ily rút és bűnös játékot űznek ezzel a szövetkezettel, hogy ilyen ocsmány úton-módon játszák ki a munkások otthonának érdekeit;" Az újság nem árul el semmit a felelős szerkesztő kilétéről. Nevén kívül közelebbit nem tudunk róla; az első települők névsorában nem szerepel. A kritikus szemléletmód azt sugallja, hogy nem is volt telepi háztulajdona. Az elmérgesedett helyzet az igazgatóság és a tagság között a gazdasági nehézségeknek is következménye volt, amennyiben a MOSZ csódhelyzethez közel állt és már kidolgozásra került a szanálási programja is /130/.

Az Országos Levéltárban is fellelhető a Munkás Otthon /129/ újság egy másik példánya is /131/. A fennmaradt számokból az a megállapítás tehető, hogy az újság irodalmi karcolatokat is közölt, illetve a "szemle" és a "különfélék" címszó alatt állandó rovatai is voltak.

Ebből a lapból több nem áll a rendelkezésünkre, így azt sem lehet tudni, hogy mikor szűnt meg és hány száma jelent meg.

Kronológiailag a "Rákoskeresztúr és vidéke" az az újság, amely rendszeresen foglalkozott a Munkás Otthon ügyeivel mint Rákoskeresztúrhoz tartozó teleppel. Két évfolyamot ért meg. Az első évfolyamban - 1903. - négy szám jelent meg, ebből három található meg az Országos Széchényi Könyvtárban /132/. A meglévő lapok az év utolsó hónapjainak első napján adódtak ki. A 2. évfolyamban - 1904. - 24 szám létezik, amelyeket kéthetente dobtak utcára. Az újság szerkesztője Kiss Károly, kiadója Sissmann Demeter volt. Mindketten a telep lakói voltak /133/. Az előbbi szabó, az utóbbi lakatos mesterséget űzött. Az újságot a "Pátria" irodalmi vállalat és nyomdai részvénytársaságnál nyomtatták Budapesten, az Ül-

lói u. 25. szám alatt, a II. évfolyam 2. számától a Krammer és Erhardt nyomdájában a Garay-bazárban /Csömöri u. 28./, a 12. számtól pedig Neuwald Illés könyvnyomdájában a Dohány u. 44. sz. alatt. A főcím alatt a társadalmi és közgazdasági közlöny megjelölést használta, utalva a céljaira. Az előfizetés 2 korona 40 fillérbe került egy évre, az egyes számok ára 20 fillér volt. Érdekes, hogy a telepet gyakran Rákosligetként nevezte meg annak ellenére, hogy nem szerveződött meg még önálló községként hivatalosan.

A lap megjelent számaiban nem elsősorban a Munkás Otthon telep életével foglalkozik, hanem Rákoskeresztúr anyaközséggel, de a botrányízű taggyűlésekről, amelyek a pénzügyek katasztrófális helyzetéről szóltak 1904-ben részletesen beszámoltak /134/. Ugyanúgy a tagság igazgatóság elleni hangulatáról, a magán polgári iskola létrehozásának mozgalmáról, a megszervezett "Munkás Otthon Társaskör" eseményeiről /135/, a Munkás Otthon telepi Dal- és Zenekör tevékenységéről /136/, a Rákosligeti Polgári Körről, a tisztviselőválasztásokról, a vasúttal kapcsolatos problémákról /137/, és a községgé szerveződési kísérletekről, kudarcáról /138/ is megemlékezett az újság.

Az 1903-ban megjelent 2. számban /okt. 1./ egy fiatal fővárosi író - Salgó F. László - "Rákosliget mint nyaralótelep" című cikkében a következőkben látta Rákosliget előnyeit. Elsősorban a lakásviszonyokat, a magas szobákat, tágas kerteket, árnyas verandákat, a lakások olcsóságát és azt emelte ki, hogy nincsenek bűzös disznóólak a kertek végeiben.

Másodsorban az élelmezési helyzetet dicsérte: Naponta van friss hús és olcsóbb, mint a fővárosban, ugyanúgy a tej literje is 20

fillérbe kerül, míg Budapesten 24 fillérbe.

Harmadsorban magát Rákosligetet taglalja: nincs por, nincs állandó szekérzaj, nincsenek reggel és este ökörcsordák, de van friss levegő és sár nélküli utak.

A "Rákoskeresztúr és Vidéke" megszűnésének okai ismét csak nem térképezhetők fel pontosan.

A sorrendben harmadik periodika "Rákosliget" címmel jelent meg 1905-ben, melynek élettartama szintén ismeretlen. Ez az újság nem található meg az Országos Széchényi Könyvtár anyagaiban, ezért sajtótörténeti ritkaságnak számít az a részben töredékesen meglévő négy példány, melyet Kutas Arthúr rákosligeti festőművész tanár /lakott az I. utcában/ ajándékozott a Rákosmenti Helytörténeti Gyűjteménynek /139/.

"Társadalmi és közgazdasági közlöny" az alcím, s az olvasókhoz írt vezércikkeiben kiemeli az eszmei és gazdasági együttműködés fontosságát, melynek elkerülhetetlen eszköze ez az újság. Felelős szerkesztője Tordai Vilmos volt /140/, a szerkesztőség és kiadóhivatal Rákosligeten a XV. utca 8. sz. alatt működött, és Várnai F. könyvnyomdájában nyomták Budapesten a Régi posta u. 3. sz. alatt. Félévi előfizetési díja 2 korona 40. fillér volt, egyes számokért 20 fillért fizettek, kivéve a gyári munkások, akiknek féláron adták az újságot.

Taglalta a polgári iskola ügyeit, a Munkás Otthon Szövetkezet közgyűlését, a fővárosi lakásmizériát, a telepi vízügyi problémákat, a polgári kör eseményeit, a vasút bajait. Rövid híreket szerkesztett halálozásokról, hangversenyekről, gyűlésekről stb., s gazdasági rovatában a kisállattartáshoz /nyúl, baromfi/ nyújtott tanácsokat. Elmondta, hogy a házépítő szövetkezet 1905. június 28-án adta el a tulajdonában lévő utolsó házat, miután a

megelőző üzletévben 80 házat értékesített, így az igazgatóság iránti bizalom visszatért, és újabb 50 ház építését tervezték /141/. A "Tárca" rovat mellett érdekesség még, hogy Morus Tamás "Utópia" c. regényét is elkezdte megjeleníteni folytatásokban.

Időrendben a negyedik, s egyben a leghosszabb időt megélt rákosligeti lap a "Rákosvidéki Hirlap", mely 1910. és 1916. között került kiadásra hetente, vasárnap. Szerkesztősége és kiadóhivatala a VIII. u. 4., később a IV. u. 18. sz. alatt volt. Szerkesztője az indulástól 1914-ig Békássy Lajos - a polgári iskola igazgatója. Békássy társszerkesztője 1910-ben Veszeli József, 1911-1914-ig Vidt Elek volt. 1915-ben Koháry Ödön lett a szerkesztő, 1916-ban pedig Füzessy Imre. Árát évi előfizetéssel 8 koronában, egy hónapra 70 fillérben szabták meg. Egy száma 20 fillérbe került. Nyomtatták a rákosligeti Boros Nyomdában. Alcime: "A rákosmenti községek társadalmi, kulturális és közgazdasági érdekeit képviselő hetilap." Ez is mutatja, hogy nem kizárólag rákosligeti ügyekkel foglalkozott /Rákoskeresztúr, Rákoscsaba, Pécel/.

Viszonylag hosszú élettartama alatt számos -a fiatal Rákosligetet érintő - eseményt rögzített /142/. Így például hírt adott 1910-ben a gyógyszertár megnyitásáról, a Sport Club épületének bokrétaünnepéről, az Ilona Strandfürdő megnyitásáról a Malom utcában /ma Ferihegyi út/, a villanylámpák megszületéséről.

1915-ben több számon keresztül /143/ nyilvánosan tárgyalta özv. Krafft Gyuláné és a község vezetőinek, a község ház vétele tárgyában felszínre került problémáit.

Megszűnésének okáról már korábban történt említés.

A tárgyalt korszakban az utolsó rákosligeti lap a "Rákosliget" tiszavirág életű volt, amennyiben 1914. január 1-én jelent meg először és ugyanezen év július 16-án már az utolsó számot dobták utcára. A számozási tévedések miatt dr. Bartók Albert rövid munkájában 28 megjelent számot említ, valójában ez csak 27 számot jelent /144/. Csütörtökönként adták ki. A szerkesztőség és a kiadóhivatal a XIII. u. 14. sz. alatt működött. Az első négy számot Kürschner Jakab szerkesztette, majd főmunkatársa, Révay Béla vette át ezt a feladatot a lap megszűnéséig. A rákosligeti Boros Nyomdában készítették el /145/, előfizetési díja egy évre 8 korona, negyedévre 2 korona volt, az egyes számok 20 fillérbe kerültek.

Alcímet nem viselt az újság, de a címe szerint is rákosligeti társadalmi, politikai, gazdasági, kultúrális ügyekkel foglalkozott, amint ezt a rovatai is tanúsítják: közgazdaság, tárca, tanügy, újdonságok, sport, csarnok /pletyka/, kertészet.

Hírt adott a különböző rákosligeti társaságok, egyletek, klubok életéről, így a Takarékos Asztaltársaság megalakulásáról /146/, a tűzoltó testület eseményeiről, a Rákosligeti Atlétikai Clubról, a Rákosligeti Segélyező Szövetkezet helyzetéről /147/, a Rákosligeti Katolikus Nővédő Egyesület, a Rákosligeti Dal- és Zenekör és a rákosligeti polgári iskola tisztviselő választásáról /148/, valamint egyéb közéleti eseményekről: a jégpálya megnyitásáról /149/, kedvezményes húsárusításról /150/, stb.

Ez az újság is foglalkozott a községháza vételi ügyeivel és a közgyűléseken elhangzottakkal.

Megszűnésében - Révay Gyula, az utolsó számban megjelent "Olvasókhoz" írt cikkében összegezte - társadalmi ellentétek, emberi gyarlóságok, és anyagi okok dominánsak. Részletesebben sajnos

nem fejtette ki.

Rákosmentén az újságkiadás hősi korszaka ezzel lezárult, legközelebb majd csak a szovjet megszállás alatt a tanácsrendszerben kerül sor hasonló kezdeményezésekre, de ez már nem ennek a tanulmánynak a tárgya.

XI. Az októberi polgári forradalom és a Tanácsköztársaság
történeti adalékai

A forradalmi megmozdulások ideje alatt Rákosligeten községi közgyűlést nem tartottak. /151/ A kérdéses időről Bélley Géza főjegyző - aki politikai pártállását tekintve semmiképpen sem tekinthető baloldalinak - az 1921. január 28-i közgyűlésen tett jelentést, és ennek alapján készülhetett el az alábbi rövid összefoglaló. /152/

A lakosság magát a forradalom tényét örömmel fogadta. A túlnyomóan függetlenségi érzelmű lakosság úgy gondolta: ha már a háborút elvesztettük legalább az országunk független lesz. A nyomasztóan züllött közállapotok megváltoztatása is érdekelt mindenkit. Számukra a zsidóságnak túl nagy szerepe volt viszatetsző az új köztársaságban, és a szociáldemokrata párt hatalmas lendületű szervezkedése anélkül, hogy vele szemben más hazafias párt is ezt tette volna. 1918. november 1-re Mátyásfüzöldre kerületi értekezletre hívták a környékbeli előljáróság tagjait a felesküvés és az azonnali teendők megbeszélése végett. Ezen kaptak utasítást, hogy községeikben a nemzeti tanácsokat azonnal szervezzék meg. Hordó Sándor rákoscsabai főjegyző indítványára a községek jelenlévő előljárói vállalták a nemzeti tanács tagságot. Ezzel az volt a cél, hogy a községi előljáróság kezében maradjon meg - bár más jogcímen - az irányítás. Így került be Rákosliget község nemzeti tanácsába Bélley Géza főjegyző, Auguszt József, Bukovics Ferenc, Király Ármin, Jáhn Viktor, Kovács Béla, Strähle István, Nádas Dávid, mint községi előljárósági tag, és Weizkopf Iván adóügyi h. jegyző, Hackenberger László, Kiss Károly, Kürsch-

ner Jakab, Sorge Róbert, Paulovszky Ferenc, Széchy Gyula, Zádor Géza, mint képviselő testületi tag.

Hazatérve első teendőjük a polgárőrség megszervezése volt Sorge Róbert tartalékos főhadnagy vezetése alatt, akik azonnal féken tudták tartani a csekély számú turbulens elemet. A fővárosból hazafelé tartó részeg katonákat megfékeztek, és összeszedték a vasúti kocsikat fosztogató garázdákat is. A rablott holmit a községházán gyűjtötték össze. A katonai felszereléseket Budapes-
ten a katonai hatóságoknak adták át, a bőrtököket és talpakat azon szegény gyerekek között osztották ki, akik lábbeli híján nem jártak iskolába, a többi tárgyat elárverezték és a befolyó összeg a községi pénztárt gazdagította.

A nemzeti tanács összetételét nem jó szemmel nézték a szociáldemokraták Vojticzki Gyula munkásbiztosító pénztári hivatalnok rákoscsabai lakos vezetésével. Elhatározták, hogy a rákosligeti nemzeti tanácsot feloszlatják és az érdekeikkel azonosuló új tanácsot választanak. Ezért 1918. november 3-án népgyűlést szerveztek Rákosligeten, melyen a forradalmi szellem hiányát vetették az emberek szemére, s hogy a nemzeti tanácsot sem tudták az új érának megfelelően összeállítani. Vojticzkiéknak azonban nem sikerült tisztán szociáldemokrata nemzeti tanácsot létrehozni. Any-
nyit értek el, hogy a 16 tagból álló meglévő tanácsot 21 új taggal bővítette ki a népgyűlés, benne öt szociáldemokratával. Név-
szerint Didek István mozdonyvezető, Hegedűs Ferenc asztalos se-
géd, Holnapy Ernő lakatos segéd, Kiczko József cipész, Raksányi János gépgyári lakatos, akik szociáldemokraták voltak, valamint Boros Arthur, Fehér István, Foltin Géza, Gyöngyössy Ferenc, Har-
sányi Pál, Kiss Károlyné, László Józsefné, Neumann Fülöp, Rosen-

berg József, Simor Döme, Szabó Endréné, Nogál Janka, Szentpéteri Zsuzsanna, Üрге Lajos, Zapprt Samu, Zeller Imre, akik telepi lakosok voltak. Az így kiegészített nemzeti tanács 1918. november 7-én alakuló ülést tartott, melyen elnökké Hackenberget László gyógyszerészt, társelnökké Szabóné Nogál Jankát és Neumann Fülöpöt választották meg. Az elnökség mellé végrehajtó bizottságot is létrehoztak, Dr. Harsány Pál, Holnapy Ernő, Kiczko József, Kiss Károly, László Józsefné, Nagy Lajos, Raksányi János és Rosenberg József megválasztásával. Az alakuló közgyűlés elfogadta a végrehajtó bizottság munkaprogramját, annak kinyomtatását, plakátírozását, szétosztását. A végrehajtó bizottság esténként tartotta üléseit a főjegyző irodájában, ahová bárki eljőhetett gondjaival, ugyanakkor igyekeztek barátságos együttműködést kialakítani a helybeli szociáldemokrata párttal, és az ekkor alakult hadviselt katonák szövetségével, akik öt tagot delegálhattak a nemzeti tanácsba: Karácsony Imrét, Lautner Gyulát, Simek Lajost, Stepán Aladárt és Stettri Félixet. Így a rákosligeti nemzeti tanács létszáma 42 főre emelkedett.

A nemzeti tanács hatáskörébe vonta a gazdasági és pénzügyeket, melyekről esténként adtak tájékoztatást az értekezleteken a megjelent lakóknak, akik megértéssel fogadták az intézkedéseket.

A földosztás kérdése nehéz helyzetbe hozta a nemzeti tanácsot és azt előljáróságot, mert földigénylő akadt bőven, de a községnek nem volt egy talpalatnyi határa sem. A hadviselt katonák jelentették be a legtöbb igényt háztelekre. Létrehozták ugyan egy vegyes bizottságot a nemzeti tanács, a községi képviselő testület, a hadviseltek és a szociáldemokraták részvételével, de földosztásra nem került sor, mert az erre vonatkozó 1919. XVIII. néptörvény nem lett végrehajtva.

Óriási gondot okozott 1918-1919. telén a tüzelőanyag hiánya. Ezér kivágták a telep útjait szegélyező akácfákat, s "a szükség törvényt bont" elve alapján a közeli mezei utak fáit is úgy, hogy a tulajdonosokat csak később értesítették a kivágásokról.

A nemzeti tanács állandó levelezésben állott a központi propaganda bizottsággal, akik tisztikari adatokra, a helyi fejlődés terveire, a lakosság hangulatára és az esetleges politikai mozgalmakra vonatkozólag kértek adatokat.

A nagyobb megrázkódtatásokat azért kerülte el a község, mert Hackenberger László elnök munkamódszerében az óvatosság dominált, csak a szükségszerű tennivalókat hajtotta végre.

Rékosligeten a kommunista agitáció - egy hónappal az országos pártalakulás után - már 1918. decemberében érezhető volt. Budapestről idekerült röpcédulák útján igyekeztek a kommunizmus oldalára állítani a lakosságot. A lakosság megfélemlítésére azt híresztelték, hogy a szomszédos Rákoskeresztúr kommunistái meg fogják támadni Rákosligetet, a rákoskeresztúriakat pedig azzal riogatták, hogy a rákosligeti kommunisták fegyveresen betörnek a községbe és a gazdák vagyonát el fogják venni. Ezt megerősítendő, éjjelente puskaropogást lehetett hallani a két község között. Támadás egyik oldalról sem történt, de a kommunisták ellen senki nem mert fellépni. A lakosság a szociáldemokrata pártban keresett menedéket azt gondolván, hogy így elkerühetik a kommunisták zaklatásait. Így Rákosliget függetlenségi érzelmű polgársága máról-holnapra igazolványos szociáldemokrata lett, de nem meggyőződésből. Március 21-én Budapesten kikiáltották a Tanácsköztársaságot, s még aznap éjjel a helybeli szociáldemokrata gyűlésen megalakították a községi direktóriumot és munkástanácsot. Másnap reggel hirdet-

mények útján értesítették a lakosságot a tanácshatalom megalakulásáról, amiért a hatalmat is átvette a direktórium és a munkástanács. A forradalmi törvényszék halálbüntetésével fenyegették meg azokat, akik nem teljesítik az új hatalom intézkedéseit.

Március 22-én Holnapy Ernő - a direktórium vezetője - megjelent Bélley Géza főjegyzőnél, s közölte, hogy átveszi a község ügyeinek intézését. A jelenlévő községi bírót felszólította a község vagyonának leltár szerinti átadására. Miután ez megtörtént, közölte a bíróval állásának megszűnését és távozásra szólította fel. A munkástanács aznap esti gyűlésén kihirdette a községi képviselőtestület és az előljáróság megszüntetését. Ettől a naptól a község törvényes szervei megszüntették működésüket, helyüket a munkástanács és a direktórium foglalta el.

A községi jegyzőket meghagyták állásukban, de feladatukat írnoki munkák elvégzésére szorították.

A szociáldemokrata párt részéről megválasztott első munkástanács elnöke Didek István mozdonyvezető volt, aki a háború alatt került a községbe, a direktórium vezetőjének pedig a helybeli szociáldemokrata párt titkárát, Holnapy Ernő lakatossegédet választották meg, aki a párt budapesti irodájával állandó kapcsolatot tartott, s mikorra a direktórium vezetését átvette, a központi pártiroda részéről már előre el volt látva a teendőit illető utasításokkal. A vázolt módon megalakult munkástanács és direktórium működése főleg a szervezkedésben és a vörös őrség felállításában merült ki 1919. április 6-ig. Ekkor - népbiztosi rendeletre - megtörtént a községi munkáskatona- és földműves tanács megválasztása titkos szavazással. Ebbe már a község lakossága olyanokat is beválasztott, akik higgadtságukkal, politikai nézeteikkel mér-

séklőleg tudtak hatni, és bírták a lakosság bizalmát. Így lett tanácsstag Belánka György gépgyári főellenőr,

Dr. Harsányi Pál múzeumi őr,

Kiss Károly munkásbiztosító pénztári hivatalnok,

Kürschner Jakab " " igazgató,

Lázár Dezső tanító,

Nagy Lajos posta és távirda altiszt,

Régner Kálmán MÁV ellenőr,

Szász Géza MÁV főellenőr,

Neumann Fülöp munk.bizt. pénztári tisztviselő.

A korábbi munkástanács legaktívabb hangadóit, köztük Hegedűs Gyulát asztalossegédet kibuktatták az új választáson. Az új munkástanács elnöke Kürschner Jakab lett, aki régi szociáldemokrata volt, de a kommunista uralmat elítélte. 5 tagú direktóriumot és különböző szakosztályokat alakítottak saját kebelükből. Ezek a közoktatási, közellátásdi, gazdaság és termelési, szocializálási, lakásügyi, egészség és népjóléti, pénzügyi, katonai szakosztályok voltak. A legfontosabb szerepe a direktóriumnak volt, ez vezette és irányította a község összes ügyeit és rendelkezett a vörös őrséggel. Mind a munkástanács, mind a direktórium tartózkodott az egyéni akcióktól, intézkedéseket csak a járási direktórium és a Hivatalos Közlöny-ben megjelent népbiztosi rendeletekre tett. Ha előfordultak mégis erőszakoskodások, azok Vojticzki Gyula járási politikai megbízott intézkedéseiből eredtek. Vojticzki egy alkalommal a rákoscsabai vörös őrökkel kivezettette a rákosligeti kázinóból az ott szórakozó vendégeket, mert szerinte nem proletárokhoz méltóan viselkedtek, tudniillik kártyáztak. Később fel függesztette állásából Bélley Géza főjegyzőt, mert megbízhatat-

lannak tartotta. Ezt az intézkedését a munkástanács már a község belügyeibe való jogtalan beavatkozásnak minősítette és hatálytalanította. Vojticzki később az itteni direktóriumot "ellenforradalmi magatartásáért" vésztörvényszék elé állítással fenyegette meg több ízben is. A rákosligeti vörös őrség parancsnoka - a rákoscsabaiak megbízásából Mersán Ferenc titkos, feladata volt a község házában történetek megfigyelése. Jellemző a két község viszonyára a következő eset: A rákoscsabai direktórium tagoknak egyszer kedvük szottyant egy kis borozásra, amit falujukban a szigorú szesztilalom miatt megtartani nem mertek. Átrándultak Rákosligetre, ahol a Sport Club egyik helyiségét okkupálva, zárt ajtó mögött nekiláttak a dáridónak. Holnapy Ernő azonban neszét vette a dolognak és vörös őreivel rájuk törte az ajtót. Az italokat lefoglalta, a résztvevőket kiutasította a községből. Az elkobzott bort a község házában egy idő után elszopogatták, mert a szesztilalom alatt a munkástanácsi tagok felüdítésére igen alkalmasnak találtatott.

A lakosság és a direktórium, illetve a vörös őrség között a legtöbb problémát a szesz- és kártyatilalom okozta. A helybéli munkástanácsa határozata folytán ugyanis lefoglalták az összes szesz italokat és a kártyajátékot is betiltották a munkástanács asszonytagjainak erélyes fellépésére. Bort is csak orvosi receptre fél, ill. egy literes adagokban lehetett kiszolgáltatni az italmérőhelyen. A borkedvelők eleinte átrándultak Rákoskeresztúrra, vagy Nagytarcsára, ahol a szesztilalmat nem kezelték olyan szigorúan. A vörös őrség azonban rájött, hogy a hazatérő kirándulók tejeskannáiban az erkölcsöket romboló borital van, sőt az egyik-másik hazatérő vörös őrség laktanyája előtt négykézlábon éltette a

proletárdiktatúrát. Ezeket kijózanodásig lecsukták. Később praktikusabb módját eszelték ki a borszerzésnek a szomjas polgárok. Rájöttek arra, hogy orvosi receptre borutalványt állít ki a direktórium. Jóllehet, járványos betegség nem ütötte fel a fejét, mégis egyszerre tömegesen betegedtek meg az emberek, s érdekes módon minden betegnek bort rendeltek az orvosok gyógyszerül. Maga a főjegyző is heteken át nem csinált mást, mint borutalványokat állított ki. Amint a beteg megkapta utalványát, felkereste a községben lévő mind a hat kocsmát és este a szesztilalom ellenére is "gyógyultan" tért haza. A kártyatilalmat szigorúbban kezelték. A vörös őrség állandó megfigyelés alatt tartotta a kártyázásra alkalmas nyilvános helyeket. Ha valakit kártyázáson értek, a direktórium őt és a vendéglőst is megbüntette. Egy alkalommal Parter József vendéglőjében kártyázáson értek a vörös örök négy gyári munkást. A direktórium a vendéglőst 1000 koronára, a prolikat pedig artra ítélte, hogy ünnepnapon a polgári iskola tantermeit súrolják fel.

A munkástanács határozatára a direktórium egy cipőüzemet állított fel egy üres bolthelyiségben, és a helybeli cipésmestereket élelmiszer elvonás terhe mellett kényszerítette, hogy napidíj ellenében dolgozzanak. Saját műhelyeikben nem dolgozhattak. Az üzemet nyersanyaggal a budapesti szociális termelési központ látta el. A községben lévő összes üzletet leltározta a direktórium, csakúgy az ipari műhelyeket is. Az üzletekben vásárolni kizárólag úgy lehetett, ha az utcabizalmi megállapította a vásároló igényjogosultságát, s a direktórium ennek alapján utalványt állított ki a vásárlandó cikkekre. Cipőkhöz is hasonlóan lehetett jutni. Rákosligeten két mozgófényképszínházat szocializált a direktórium.

Az egyiket, amelyik a községháza épületének földszintjén volt, a rákoscsabai direktórium kérésére - földbirtok és igáserő ellenében - az ottani kaszinóban állították föl, s tulajdonosát készpénzfizetés mellett üzletvezetőnek alkalmazták. A másikban, amely a Sport Clubban működött, havi 1500 korona fizetésért továbbra is Leicht György tulajdonost bízták meg a vezetői feladatok ellátásával, de a bevételt a direktórium kezelte. A tanács hatalom bukása után a tulajdonos - néhány ezer korona elmaradt haszonnal ugyan -, sértetlenül visszakapta moziját.

A munkástanács határozatilag kimondta a Munkás Otthon Szövetkezet tőkéjének köztulajdonba vételét, de a szövetkezet igazgatósága a pénzügyi népbiztosságnál megfellebbezte ezt, melynek döntéséig a végrehajtást felfüggesztették. A pénzügyi népbiztos /153/ döntésére - a bukás miatt, már nem került sor.

Népbiztosi rendeletre lefoglalták az egyházak javait is, amely Rákosligeten takarékbetétekben elhelyezett pénzkészletet jelentett. A lefoglalás tapintatosan történt, amennyiben a különböző felekezetekhez - katolikus, református, evangélikus, zsidó - a neki megfelelő hitvallású munkástanácsstag érkezett intézkedés végett. A takarékbetéteket Belánka György munkástanácsstag vette át, de azt nem szolgáltatta be az állampénztárba, hanem - magánál tartva azt - a munkáshatalom bukása után visszaszolgáltatta az egyházaknak.

Megszüntették a vallásoktatást, a párbér /154/ fizetésének kötelezettségét, de nem gátolták az önkéntes egyházi adózást és a szabad vallásgyakorlatot. Vallási téren más említésre méltó változás nem történt.

A vörös őrséget a direktórium, állástalan leszerelt katonákból

toborozta, és a Községben Mosch Béla budapesti lakos üresen hagyott és lefoglalt villájában helyezték el őket. Kiválogatásuknál nem vizsgálták a megbízhatóságukat, így sok volt közöttük az ellenforradalmi érzelmű, akiket később a direktórium közbenjárására határőr szolgálatra vezényeltek Murakeresztúrra. A pótlásukra felállított vörös őrség legnagyobbbrészt fiataalkorúakból állt, akiket a könnyű kereset csábított.

A vörös örök fegyelmezettsége kielégítő volt, semmiféle garázdaságot vagy erőszakosságot nem követtek el a községben.

A községi vagyonkezelés körül elkövetett kisebb szabálytalanságon kívül a községet nagyobb anyagi kár nem érte a diktatúra alatt. Köszönhető ez a helyükön meghagyott tisztviselőknek, akik vagyonkezelésben a megszokott törvényes dolgoktól a diktatúra nyomása ellenére sem tértek el.

A munkástanács határozata értelmében a pénztári utalványozás joga a direktórium elnökét, Holnapy Ernőt illette meg, aki mintegy 10.000 koronát utalt ki szabálytalanul a közpénztárból, amelynek nagy része azonban megtérült.

A községi tisztviselők és alkalmazottak részére szabályrendeletileg megállapított fizetést a munkástanács megszüntette, majd nekik, valamint a direktórium tagoknak és a közlelmezési alkalmazottaknak heti bért állapítottak meg, amit a járási direktórium a gödöllői állampénztárból havonta utalt ki. A heti bérekre és az egyéb kiadásokra ez havi 9.000 korona volt.

A munkástanács és direktórium magatartására jellemző - a lakókkal szemben -, hogy nyíltan megtagadták a távirati úton elrendelt túszedést és beszállítást, ami azzal magyarázható, hogy Rákosligeten nem voltak nagy társadalmi ellentétek, a lakosság zöme a középosztályhoz tartozott - a munkáshatalom vezérkara is -, s

itt nem állt szemben egymással a nagytőke és a proletariátus. A lakosság türelme június végéig tartott. Akkor megjelentek néhányan - Pintér József, Foltin Géza, Kundráth Gyula -, akik azért szervezkedtek, hogy az alkalmas pillanatban szétverjék a tanácskormány Ligeten működő tagjait. A direktórium letartóztatta őket, s csak hosszas utánajárással lehetett kimenteni őket a budapesti forradalmi törvényszék fogságából.

Július végén a románok közeledésének hírére tarthatatlanná vált a ligeti munkástanács és direktórium helyzete. Beszüntették működésüket.

Augusztus 2-án megjelent a községházán Kundráth Gyula kereskedő, s az ott lévő direktórium tagokat csirkefogónak nevezte, majd kiutasította őket a községházáról. Ezért a tettért Holnapy Ernő 6 vörös őrrrel a lakására ment letartóztatás végett, de Kundráth fegyverrel fenyegette meg őket, mire a vörös örök meghátráltak, s Rákoskeresztúrról kértek segítséget, a gödöllői parancsnokságtól pedig utasítást a további eljárásra.

A parancs Kundráth agyonlövésére és házának rommá lövetésére szólt. Keresztúrról is elindultak gépfegyverrel a vörös örök segíteni, de Kundráth Gyula - hírére véve a veszélynek - Budapestre szökött. Augusztus 2-án délután a vörös őrség fegyverekkel és kézigránátokkal felszerelve elindult Budapest felé, csupán az állami elemi iskolában elhelyezett vörös század maradt vissza. A direktórium exponáltabb tagjai megszöktek /Stettri Félix, Schreiber Jenő/. Augusztus 2-ról 3-ra virradó éjjel idősebb Debreczeni István, Foltin Géza, Stepán Aladár, Pintér József, Szabó Lajos és ifj. Debreczeni István tényleges hadnagy vezetésével meglepték a vörös századot és lefegyverezték. A z~~s~~ákmá-

nyolt fegyverekkel felszerelték a lakókból hirtelen összehozott polgárőrséget, a lefoglalt két gépfegyvert /géppuskát/ felállították a főtéren, hogy a környéken tartózkodó vörösök támadásától megvédjék a községet. A községet a fegyveres polgárőrök körülvették, hogy a direktórium és munkástanács tagjai meg ne szökhessenek, teljesen azonban ezt nem tudták megakadályozni. Augusztus 3-án visszaállították az előljárást, a törvényes rend helyreállt, a munkástanács és direktórium tagjait letartóztatták, és az ügyészségre szállították. Ezek voltak:

Kürschner Jakab a munkástanács elnöke

Holnapy Ernő a direktórium elnöke

Boros Ignác

Bús Lajos

Kiss Károlyné

Zuckinger Rezsőné

Zenfeld Alfréd

Pankuch Gyula

Sándor Lajos

Szabó Ede

Vimetál Antal

Kiss Károly munkástanácsi tagok

Bóta Béláné utcabizalmi

Dr. Szabó Imre posta főtiszt

Király Ibolya közéleti alkalmazott

Váradi Ignác vámtiszt

Váradi Ignáczné

Brulich Károly vörös őr

Kemény Kálmán tanító.

Schreiber Jenő később önként jelentkezett a Pestvidéki Községi Ügyészségnél.

Augusztus 4-én román katonai előőrsök vörös örök után kutattak, de miután nem találtak, kivonultak, és magukkal vitték a község-házáról a polgárőrség vörös öröktől zsákmányolt fegyverzetét. Augusztus 10-én a Rákoskeresztúron állomásozó 27. román gyalogez-red 2. százada bevonult Rákosligetre és augusztus 26-ig maradt. Ezalatt begyűjtötték a vadászfegyvereket és kardokat a község-házára. A vadászpuskák javát a román tisztek "kölcsonkérték" és soha nem adták vissza. A román megszállás alatt apróbb lopásokból és egyéb harácsolásokból eredő bejelentett kár összesen 52.727 korona volt, egyébként nyílt erőszakoskodásokra nem került sor. A legsúlyosabban az érintette a lakosságot, hogy a vonatközle-kezés megszűnése miatt gyalogolni voltak kénytelenek a munkába járáshoz, s ki voltak téve a kóborló román katonák fosztogatásai-nak. Sokuknak aranyóráját, pénzét, gyűrűjét rabolták így el. Ezekből eredt a korábban megjelölt kárösszeg legnagyobb része is. A tanács hatalom rövid története után tovább folyt a községben a megszokott polgári, csendes, nyugodt élet.

XII. A társadalmi, kulturális és sportélet fejlődése /155/

A családi házak elfoglalásával párhuzamosan kezdődött el a társasági élet.

1900. aug. 11-én alakult a Munkás Otthon Társaskör, melynek célja volt a tudomány és művelődés terjesztése tagjai között; továbbá a telep érdekeinek képviselete, és közreműködés a felvirágoztatásban, valamint segélyezett - erejéhez mérten -, ha valaki bajban volt háza árának törlesztésekor. Jegyzője Urbán János, elnöke Kürschner Jakab volt.

Ugyanebben az évben létrejött a Dal- és Zenekör a magyar dalkincs ápolása céljából. Lelkes vezetői Kluszka Ferenc és Klampfer Károly voltak. Jelvényt is csináltattak, melyben egy sötétkék lantvázán az egyesület címe és az alakulás évszáma volt látható.

1900. aug. 29-én az önművelődés és a magyar nemzeti szellem ápolása és terjesztése céljából megalakult a Munkás Otthon Ifjúsági Kör Rákoskeresztúr címen. /A telep ekkor még Rákoskeresztúrhoz tartozott./ Elnöke Becker Aurél, jegyzője Varga Rezső volt.

1901. jún. 29-én született meg a Rákoskeresztúr Munkás Otthon Polgári Kör. A társasélet fejlesztése, ezáltal a közművelődés terjesztése és az érdekvédelem volt az alapvető tevékenységük. /A vezetőség névsora a testületi névmutatóban szerepel./

1904-ben 144 tagja volt a Polgári Körnek.

1902-ben alakult meg a - későbbi Rákosliget Atlétikai Club alapját képező - helyi sportegyesületi csoport, amelyben kezdetben tizenévesek rúgák a rongylabdát a MÁV Keresztúr felöli sétaterén,, majd később a XI. u. magasságában - Fuchs Ignác birtokos jóvoltából - a szántóföldön. Márta György főtanácsos sétái alkal-

mával akadt rájuk és látta el őket rendszeresen tanácsaival a futballjáték fortélyairól. Ő lett az 1912. jún. 14-én megalakított Rákosligeti Atlétikai Club elnöke és mecénása.

1905. szept. 2-án létrejött a Munkás Otthon Egyenlőségi Kör a társadalmi érintkezés előmozdítása céljából, majd 1909. júl. 4-én beolvadt a Rákosligeti Sport Clubba.

A Rákosligeti Sport Club 1905. dec. 29-én kezdte meg működését, s a színe kék-fehér függőleges csíkozású lett. Célja a rákosligeti és környező értelmiségnek összejöveteli központot adni, és biztosítani a lehetőséget teniszezésre, vívásra, korcsolyázásra, céllövésre, úszásra. Elnöke Váci János, titkára Budai Jenő lett. A központot a XV. u. 18. sz. alatt, a kavicsbánya helyén építették meg Sztanek Pál műépítész tervei szerint teraszosan kiképzett lapostetővel, 20 m hosszú színpados előadóval, tornateremmel, öltöző- és mellékhelyiségekkel, az udvarrészen két teniszpályával és fából épített kuglizóval. Télen a teniszpályát korcsolyapályává alakították. Később, 1910-ben ugyancsak Sztanek Pál vezetésével emeletet húztak rá. Dísztermet és új színpadot kapott, a teniszpálya a Fachk térre került, helyére asztalok és székek kerültek. A sportlétesítmény lérehozására részvénytársasági alapon - 1000 korona hozzájárulással - tizen teremtettek anyagi alapot. /Nevük a testületi névmutatóban szerepel./ Így lett kialakítva a gyepes futballpálya az azt körbefogó vörössalagos futópályával, a szegélyén pihenő padokkal, az utcafrontokon másfél méter magas deszkakerítéssel. 1911-ben új sportágak alakultak:

1. atlétika, csoportvezetője Csernok János,
2. tornász férfi és fiú, csoportvezetője Lázár Dezső,
3. tornász leány, csoportvezetője Lázárné Koch Margit,

4. tenisz, csoportvezetője Szabó László,
5. vívás, csoportvezetője Linkesch Károly,
6. műkedvelő, csoportvezetője Földessy Sándor volt.

1905. júl. 31-én Függetlenségi Olvasókör alakult a társadalmi összefogás megszilárdítása céljából. A későbbiekben sem a sajtóban, sem máshol nem találtam utalást a működésére.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa 1910. jún. 30-i ülésének határozata alapján Rákosliget község 1000 kötetes népkönyvtárat kapott, aminek további fenntartásával a községnek kellett gondoskodnia. A népkönyvtár Békássy Lajos iskolaigazgató érdeme volt.

Könyvek és egyéb irodalom terjesztésével Borbély Ferenc néptanító foglalkozott, s ő képviselte a Könyves Kálmán Képcsarnokot is.

1910. júl. 2-án nyitotta meg kapuit - a Rákos-patak mellett - a Francsek Imre budapesti építész, műszaki tanácsos által tervezett 26 x 80 m alapterületű artézi fürdő és uszoda, melyet Ilona nevű lányáról kereszteltek el. A belépő felnőtteknek uszodahasználattal 50 fillér, gyermekeknek 40 fillér, az idejegy 16, illetve 12 korona volt. A kádfürdő egy személynek 1 korona 20 fillérjébe került.

1910. júl. 28-án Anna bálra volt hivatalos mindenki a Polgári Kör összes helyiségeibe, ahol villanyvilágítás mellett, a zenekadémiát végzett gödöllői Vidák Jóska bandája játszott. A belépő személyenként 1 korona volt.

Ebben az időben alakult meg a Polgári Kör házi zenekara, az ún. "úribanda", melynek primása Bucsinyi Sándor, cimbalmosa Huszlicska Károly, bőgőse Széchy Ferkó festőművész, brácsása

Baranyai J. MÁV főtiszt volt. A másodhegedűs nevére nem emlékszik Huszlicska Károly.

1910. júl. 31-én kezdte meg működését a Rákosligeti Szépészeti és Madárvédő Egyesület. Célja a telep külső képének megőrzése és szebbé tétele volt.

1911. május 1-én megnyitotta kapuit a IX. utcában - szemben a Polgári Körrel - egy 12 vendégszobából álló egyemeletes szálloda és kávéház, melyet Czeisler Lipót budapesti háztulajdonos építtetett. Az építkezést Szalai László rákoscsabai építész vállalkozó vezette. Az épületet később - a már ismertettek szerint - községházának vette meg az előljáróság.

1911. aug. 27-én megtartotta alakuló közgyűlését a Rákosligeti Úszó Egyesület /RÚE/, melyet a megépített Ilona-fürdő inspirált. Tagdíja 60 fillér volt. Az első házi úszóversenyt 1912. júl. 21-én rendezték meg. Edzőnek Schmidt Józsefet kérték fel. Az 1914-ben megjelent Rákosliget c. lapot hivatalos orgánumnak tekintették. Francsek Imre - egyéb elfoglaltságára hivatkozva - bejelentette, hogy 1914 nyarán nem nyitja meg az uszodát, ezért a RÚE megvette a sportlétesítményt.

1912-ben létrejött a Munkás Otthon Szövetkezet helyiségében a Rákosligeti Takarékos és Segélyező Egyesület, amelynek kizárólagos célja a takarékoság volt.

1913. ápr. 27-én indította meg munkáját a Rákosligeti Demokrata Kör a Kőműves-féle vendéglőben. Elnöke Simor Döme iparos, alelnöke Anderkó Endre és Huringer Ferenc, titkára Bíró Jenő lett, de hatásukról, munkájukról nem lehetett fellelni semmit.

Érdekes képet ad a községben lakók jövedelmi viszonya alapján összeállított virilista névsor 1914-ben, melynek értelmében

részt vehettek a községi képviselőtestület munkájában az alábbi lakók:

Vándor Károly	1438.38 K	Czeisler Lipót	271.02 K
Valter Henrik	707.86 K	Winkle Lajos	265.22 K
Than Ferenc	695.32 K	Geister Gyula	216.00 K
Auguszt József	419.06 K	Maderspach Ferenc	198.38 K
Feldmann Izidor	404.70 K	Óberle János	180.79 K
Bleyer József	284.25 K	Boros Mihály	181.56 K

Póttagok:

Kundráth Gyula	178.33 K	Klár János	155.70 K
Lorberer László	170.18 K	Zeller Mihály	152.90 K

1914. júl. 28-án kitört az első világháború, aminek következtében megindult az eladósodás folyamata.

A községi képviselőtestület egyhangú határozatot hozott október 4-i közgyűlésén, hogy a községi szegényalapot a hadbavonultak családtagjainak segélyezésére bocsátják, ha az államsegély és a helyi segélyalap kimerülne.

Ugyanez év nov. 15-én a közgyűlésen egyhangúlag jóváhagyták 44 db hadikölcsön kötvény jegyzését 4290 K értékben.

1917-ben a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium hadsegélyző hivatala felhívására megrendelték Széchy Gyula ligeti festőművésztől IV. Károly király festett arcképét a község ház tanácssterma részére, ami azonban a király bukásáig nem lett megfestve, így ejtették a megrendelést. /156/

1918-ban a községnek már 77 háborúban elesett halottja volt.

Az 1919. febr. 9-i rendes közgyűlés határozata értelmében - Pest Vármegye alispánjának kérelmére - kimondták a Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligájához való csatlakozást.

A Magyar Királyság Pártjának megkeresésére a szent koronának a megcsonkított magyar címerre való visszahelyezése tárgyában a közgyűlésen - 1920. jan. 17-én - határozatot hoztak, miszerint csatlakoztak a párt kezdeményezéséhez, amely azon kérelemmel fordult a Nagyméltóságú Huszár Károly miniszterelnök úrhoz, hogy rendelje el a magyar állam kormánya:

1. hogy Szent István koronája a megcsonkított címerre sürgősen helyezzék vissza,
2. az államforma kérdésében leendő döntéséig Magyar Államnak és ne Népköztársaságnak nevezzék Magyarország, végül,
3. a magyar bíróságok ítéleteiket ne a jogilag nem létező Népköztársaság nevében, hanem a Magyar Állam nevében hozzák és mondják ki.

A belügyminiszter /157/ rendelete az összes közalkalmazottat új hivatali eskütételre kötelezte, amit a főjegyző és a bíró a járási főszolgabíró előtt 1920. máj. 22-én letettek, a többi községi alkalmazottól pedig a községi bíró vette ki az esküt. A trianoni békeszerződés után /1920. jún.4./ gyászünnepeket tartottak a Polgári Körben.

A háború után országosan megalakult - antiszemita alapállású - Ébredő Magyarok Egyesülete /ÉME/ helyi csoportja 1920. szeptemberében átiratot intézett a képviselőtestülethez az iparigazolványok felülvizsgálata ügyében. Megnyugtatóként közölték az ÉME-vel, hogy 1914 óta a községben zsidó iparos, vagy kereskedő iparigazolványt nem kapott. Az ÉME a zsidó sajtótermékek terjesztését is igyekezett lehetetlenné tenni, de a képviselőtestület sajnálattal állapította meg, hogy semmiféle törvényes mód és eszköz nem áll rendelkezésére, amelyel a zsidó sajtótermékek

árusítását megakadályozhatná. A képviselőtestület véleménye az volt, hogy a zsidó sajtótermékek árusításának meggátlása csakis társadalmi úton, a lakosság rábeszélésével eszközölhető, s egy ilyen irányú társadalmi mozgalmat szívesen támogattak volna.

/158/

1923. január 10-én tartotta meg a Munkás Otthon Szövetkezet a záró közgyűlését, a Polgári Kör nagytermében. Megjelentek az alapítók, az Országos Munkás Biztosító Rt. képviselői, a községi előljáróság tagjai, dr. Ferenczy Imre az Országos Ipar-kamara képviselője és a Népszava munkatársai. Az összejövetelt Geyer H. Viktor a Munkás Otthon Szövetkezet elnöke nyitotta meg ünnepi beszámolójával. Majd elfogadták a felügyelő bizottság jelentését és az igazgatóság beadta lemondását. A záróbeszédet ismét Geyer H. Viktor tartotta.

XIII. Az egyházakról /160/

Az építési tervek nem tartalmazták a templomépítéseket, így azt a beköltözőknek kellett megvalósítani. E fontos közösségi épületek építési tervekből való kimaradása azzal magyarázható, hogy nem lehetett tudni előre a lakosság felekezeti megoszlását. A betelepülés után a római katolikus felekezethez tartozónak ismerte el magát az emberek 80 %-a. Kisebbrészből reformátusok és evangélikusok, s csak egy csekély hányad volt izraelita és más vallású. 1903 nyarán megalakult a római katolikus templomépítő bizottság, /a vezetőség felsorolása a névjegyzékben/, ami 1910-ben újjászerveződött.

Pénz hiányában - az egyház és az iskolabizottság hozzájárulásával - átmenetileg az új emeletes elemi iskola egyik földszinti termében alakítottak ki egy kis imatermet, ahol a katedra helyére kicsi, fafaragású, összecsukható oltárt helyeztek el, Schmith János budapesti oltárkészítő munkáját.

Amíg az oktatás zajlott, magas, csuklós deszkafallal vették körül. A zenét a terem hátsó részében elhelyezett, kölcsönként harmóniumon szolgáltatta a zenetanár.

A kápolnát 1903. október 18-án áldották meg, s ez volt az első mise is egyben. A misét 1909-ig Pestről felkért, majd a rákoscsabai egyházközség papjai celebrálták Lakatos esperes plébános rendelkezésére 1914-ig. A telep egyházilag a váci püspökséghez, szervezetileg a rákoscsabai egyházközséghez tartozott. /dr. Lakatos Kálmán esperes plébános./

Hamarosan elkészült - közadakozásból - az iskola főbejárata előtti téren a 7 m magas vasharang lábazat a rajta lévő kis csendítő ha-

ranggal.

1910. november 4-én megválasztották a római katolikus templom védőszentjének Boronai Szent Károlyt, amivel Fackh Károly emlékének akartak maradandó emléket biztosítani, másrészt hódolatuk jeléül szánták az egyház két jótevőjének - gróf Csáky Károly püspöknek és Kanter Károly prelátusnak.

A plébánia hivatal a XIII. u. elején, egy szövetkezeti házban kapott otthont /Fackh tér 10./, amelyet 1910-ben 8000 koronáért megvettek paplaknak Steidl Máriától.

A telep 1904-ben lett önálló hitközség 286 hívő családdal.

1914. máj. 1-én megtörtént a római katolikus templom ünnepélyes alapkövetétele. Ünnepi beszédet dr. Lakatos Kálmán rákoscsabai esperes plébános mondott, megköszönve a kultuszminisztériumnak /16.000 K/, s a hívők anyagi támogatását /Vándor Kálmán, Wandra Lajos, Üрге L. Károly és felesége/.

Felszólalt még Gállfy Dénes a Munkás Otthon Szövetkezet nevében, Bélley Géza a község képviseletében és Békássy Lajos az iskolák részéről. Isten áldását kérték a helyi vallásfelekezetek képviselői is.

A díszőrséget a rákosligeti tűzoltótestület tagjai adták.

A templomépület terveit - amit a kultuszminisztérium is jóváhagyott - a telep lakója Sztanek Pál műépítész készítette el Skolnek Károly építész ellenőrzése mellett. Az építés költségvetése 35.050 K 28 fillér volt.

A Strízs István oltárkészítő asztalos mester által lucfenyőből készített gótikus, 7 m magas, 3 m széles, gazdagon aranyozott főoltár 1900 koronába került.

Az oltárkép Boronai Szent Károlyról, Széchy Gyula helyi festőmű-

vész műve 300 koronáért.

A faragott padok közadakozásból készültek, a villamos világítás Handl J. munkája 340 koronáért.

A gótikus keresztút Vándor Kálmán ajándéka, a toronyórát Skonda László adományozta a templomnak, amit Müller János budapesti órás-mester készített 1000 koronáért.

Az oltárterítőt a rákosligeti nőegylet tagjai hímezték.

Az elkészült templom 1915. augusztus 15-én megáldatott lelkésze, mint önálló káplán Hillebrandt Móric lett. A kántori teendőket a rákoskeresztúri kántortanító Mastich József látta el. 1916-ban - lemondása után - az egyházmegyei hatóság Dobrovics Dezső állami tanítót nevezte ki kántorrá.

A templomot díszítő színes üvegablakokat a hívők adományozták 1918-ban, ami nagyjából a helyi Palka József munkája.

1919. február 2-án az egyházközségi nagygyűlés kimondta, hogy Rákosliget autonóm egyházközséggé alakult. Ügyvezető elnökké Pyza M. Lászlót választották, aki 1926-ig látta el azt a feladatot.

1920. március 3-án Rákosliget plébániává emeltetett. Az első plébános Hillebrandt Móric november 7-én iktattatott be hivatalába fényes szertartás mellett.

1920-ban már három harangja volt a templomnak egy 607, egy 200 és egy 140 kg-os.

1921. októberében Hanauer István megyéspüspök végezte az első bér-málást Ligeten.

A rákosligeti református /161/ hívek 1903. febr. 22-én leányegyház-zá alakultak. Először a rákoscsabai református anyaegyházhoz csatlakoztak, s még ugyanabban az évben onnan elszakadva a Mátyásföldön lévő gyülekezettel alkottak missziói kört, azután - ezt is

megváltoztatva - a Budapest, Kálvin téri egyházközség védnöksége és felügyelete alá helyezték magukat, végül - még 1903. aug. 30-án - a rákosligeti és rákoskeresztúri református hívők az anyaegyháztól elváltak és missziói egyházzá alakultak. Az első anyakönyvi bejegyzés 1903. dec. 25-én, karácsony napján történt, amikor megkereszteltek egy fiúgyermeket.

A presbitérium 1915. febr. 28-án kimondta az egyház anyásítását "Rákosliget és Rákoskeresztúri Református Anyaszentegyház" néven.

A felsőbb egyházi hatóságok még abban az évben jóváhagyták ezt, s 1916. jan. 16-án beiktatták az első lelkipásztort, Papp Ákost.

/Az ismert lelkészek a névmutatóban vannak felsorolva./

A református egyháznak kis temploma is van a XV. u. Fő út /ma Ferihegyi út/ sarkán. A telek /480 négyszögöl/ 1904. júl. 15-én lett az egyház tulajdona. A telken harangláb épült, s Bogáti Hajdú Imre és feleségének gyűjtéséből és közadakozásból harangot öntettek, aminek felavatása 1908. május 31-én történt.

A templomkertet 1909-ben bekerítették, s egyidejűleg gyümölcsfákat telepítettek bele.

A korábbi adakozók jóvoltából imaház és paplak épült, melynek felszentelése 1910. november 6-án volt. Maga a templomépület később épült meg /1941-42, 1954-55./

Kósa Pál evangélikus lelkész szerint a betelepülők felekezeti megoszlása a következő volt:

római katolikus	73 %
református	15 %
evangélikus	5 %
zsidó	5 %
egyéb	2 %

A rákosligeti betelepülő evangélikus hitfelekezetűek Kovacsovics János postatisztviselőn keresztül léptek kapcsolatba a rákoskeresztúri anyaegyház lelkészével Dubovszky Nándorral.

Az anyaegyház 1901. ápr. 15-én tartott közgyűlésének 9. pontja foglalkozott a Munkás Otthon híveinek kötelességeivel, de ellenszolgáltatásokról: istentiszteletek tartásáról, a gyermekek hitoktatásáról nem szólt.

Megindult a mozgalom, melyben a rákosligetiek függetleníteni akarták magukat a rákoskeresztúri anyaegyháztól.

A ligetiek beleegyeztek a hat koronás, illetve félpáronként a három koronás párbér fizetésébe. Ebből fizették a lelkészt és a tanítónak a rozspénzt is.

Teljesítették a lelkész kérését, hogy Rákosliget külön gondnokot válasszon az anyagi ügyek intézésére. Egyhangúlag Kovacsovics Jánost bízták meg ezzel a feladattal.

A rákosligetieket a prezbitériumban a gondnok és egy tag: Schochterus Ottó képviselte.

Az istentiszteletek és a gyermekek hitoktatása kérdésében azonban semmi nem változott.

A ligetiek Noszkó István Lajos budapesti hitoktatót választották lelkészül, s 1905. dec. 17-én Rákosligeten, 1906. ápr. 22-én Rákoskeresztúron, 1906. júl. 1-én az egyházmegyében is elfogadták az anyaegyház és a rákosligeti fiókegyház közötti szerződést. Ezzel a szerződéssel új korszak kezdődött a rákosligeti evangélikusok életében.

Kovacsovics János 1907. ápr. 21-én a fiókegyház közgyűlésén azt jelentette, hogy a Munkás Otthon Szövetkezet közgyűlése megszavazta a tamlomépítéshez szükséges XIX. utcai 480 négyszögöles

telek átengedését az evangélikus egyháznak. A telek azonban csak a tárgyidőszakon túl, 1927-ben került tehermentesen a fiókegyház tulajdonába.

A gyülekezetté formálódásban továbbra is több nehézség adódott. Kevés volt az istentisztelet és az evangélikus hitoktatás sem oldódott meg.

A pénzügyi helyzetet súlyosbította a hosszú háború. 1917-ben, a Wittenbergi kalapácsütések 400 éves évfordulóján templomépítési alapot kezdtek, mely gyorsan devalválódott, s ezután csak 1927-ben határozták el az imaház és paplak megépítését.

/A templom 1932-ben épült meg 19340 pengő költséggel./

Az izraelita vallásúaknak Rákosligeten imaházuk nem volt, csak összejöveteleket tartottak. 1912. máj. 19-én a XVII. u. 3. sz. alatti telkükön új templom alapkövetétele történt, amit 1914. aug. 15-én fel is avattak.

XIV. K r o n o l ó g i a

1851. aug. 6. A pesti községi tanácsülés foglalkozott az egészségtelen munkáslakások kérdésével.
1868. A Munkás Újság 18. száma cikket közölt a munkáslakások helyzetéről, a megoldási lehetőségről.
1869. aug. 22. A budapesti Ált. Munkásegylet első nyilvános gyűlése 8000 ember előtt követelte a munkáslakások építését.
1892. Az Orsz. Ipari Egyesület pályázatot írt ki olcsó munkáslakások építése tárgyában.
1896. ápr. 1. A Magyar Mérnök és Építész Egyesület pályázatot hirdetett a cottage rendszerű munkástelep létesítésére, különös tekintettel az amerikai megoldásokra.
1896. dec. 12. Bp. VII. k. Dob u. 52. sz. alatt a Munkás Otthon Szövetkezet megtartotta alakuló közgyűlését.
1898. febr. 4. Bejegyezték a Munkás Otthon Szövetkezetet.
1898. okt. 1. A Népszava toborzó cikket hozott be a telep lakosságának növelése érdekében.
1898. nov. 6. Meghalt Fackh Károly minisztertanácsos.
1899. máj. 11. A meglévő 354 szövetkezeti tag között 431 házhelyet.
1899. szept. 30. Megalakult a Munkás Otthon Fogyasztási Szövetkezet.
1900. Létrejött a Dal és Zenekör.
- 1900-1901. Megejelent a Munkás Otthon c. lap.
1900. jan. 26. Átadták a vízművet.
1900. aug. 11. Megalakult a Munkás Otthon Társaskör.
1900. aug. 29. Megszerveződött a Munkás Otthon Ifjúsági Kör Rá-

- koskeresztúr./A telep még Rákoskeresztúrhoz tartozott./
1900. nov. 5. A Fogyasztási Szövetkezet cégbejegyzése megtörtént.
1901. febr.3. Megalakult az "Otthon-Kaszinó" kormányhatóságilag jóváhagyott alapszabállyal.
1901. jún. 22. A Rákosligeti Polgári Kör megszerveződött.
1903. Megalakult a Római Katolikus templom Építő Bizottság.
1903. Társasegyházként megalakult a református egyházközség.
1903. Telefonnal is egyesített postahivatal alakult Rákosligeten a VII. u. 15. sz. alatt.
1903. szept.1. Megjelent a Rákoskeresztúr és vidéke c. újság.
1903. dec. A református egyház önálló missziói egyházzá alakult.
1904. Megnyílt a Kovács István-féle magán polgári iskola.
1905. ápr. 1. Megjelent a Rákosliget c. lap.
1905. máj. 1. A XIII. u. 8. sz. alatt megnyílt a Rákosvidéki Takarékpénztár.
1905. júl. 31. Megalakult a Függetlenségi Olvasókör.
1905. szept.2. Létrejött a Munkás Otthon Egyenlőségi Kör. /1909-ben beolvadt az RSC-be/.
1905. okt.27. A Munkás Otthon Fogyasztási Szövetkezet főtelepe Rákoskeresztúrról Rákosligetre helyeződött a cégbejegyzés szerint.
1905. dec. 29. Megkezdte működését a Rákosligeti Sport Club /RSC/.
- 1906.aug.5. A Munkás Otthon Fogyasztási Szövetkezet új neve: Rákosmenti Fogyasztási Szövetkezet.

1906. júl. 1. Megalakul a rákosligeti evangélikus fiókegyház.
Az anyaegyház Rákoskeresztúr.
1906. dec. 29. A Munkás Otthon Fogyasztási Szövetkezet új neve:
Rákosmenti Fogyasztási Szövetkezet.
1907. Megalakult a Rákosligeti Takarékpénztár RT.
50.000 K. alaptőkével.
1907. Andrássy Gyula gróf belügyminiszter 31216/IV.
A-1907. sz. alatt engedélyezi Rákosliget nagyköz-
séggé alakulását és elszakadását Rákoskeresztúrtól.
1907. A szivattyúház közelében lévő 4 ásott kút mellé
egy artézi kút épült.
1909. Megalakult az Önkéntes Tűzoltó Egylet.
1909. Befejezte működését a Kovács István-féle magán
polgári iskola.
1909. máj. 31. Megszervezik a községi polgári fiú-és leány isko-
lát. /Ig. Békássy Lajos/
1910. A posta átköltözött a VII. u. 9. sz. alá Hamar
Mária postamestersége alatt. Ekkor látták el mor-
se-rendszerű távírdával.
1910. Uszodát építtet Francsek Imre "Ilona-fürdő" névvel
a Malom utcában.
1910. Felavatták a református imaházat.
1910. Megkezdte működését a rákosligeti Boros Nyomda az
V. utcában.
1910. Megalakult a Rákosligeti Madárvédő és Szépészeti
Bizottság.
1910. Megnyílt a Maderschpach-féle gyógyszertár.

1910. Megalakult a Polgári Kör házi zenekara.
1910. febr. 3. Községi rendkívüli közgyűlésen elfogadták a Phöbus villamosvállalatok RT. ajánlatát a közvilágítás szolgáltatására.
1910. febr.15. A Rákosmenti Fogyasztási Szövetkezet megszűnt.
1910. jún. 19. Megjelent a Rákosvidéki Hírlap. Szerk.: Békássy Lajos.
1910. jún. 30. 1000 kötetes népkönyvtárat kapott a község, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsától.
1910. júl. 31. Megkezdte működését a Rákosligeti Szépészeti és Madárvédő Egyesület.
1910. aug. 14. Megnyitották a Rákosligeti Sport Club modern emeletes épületét a XV. u. 18. sz. alatt. Az emelet Sztanek Pál tervei szerint épült rá az 1905-ben épített földszintre.
1910. okt. 10. Az állomáson 4 db magasnyomású olaj gázlámpát állítottak üzembe.
1910. nov. 4. Megválasztották a római katolikus templom védőszentjének "Boronai Szent Károly"-t.
1911. Rákosligetet szervezettsége, társadalmi élete miatt "mintaközséggé" nyilvánította a felettes szerv.
1911. Tragédia történt a vasútállomáson - valószínűleg az első - Molnár Mariska halála.
1911. febr. 5. Megalakult a Rákosligeti Atlétikai Club /RAC/.
1911. febr. 6. A községi utak és járdák kiépítése tárgyában a községi közgyűlés jóváhagyta a szerződést Hantos Aladár és Hacker Manó okl.mérnökökkel.
1911. febr.26. Megvették községházának a VIII. u. 2. sz. alatti

házat, közgyűlési döntés értelmében 8000 koro-
náért.

1911. márc. 5. Megalakult az újabb házépítő szövetkezet "Pol-
gári Otthon" néven.
1911. máj. 1. Megnyílt a IX. utcában a Czeisler-féle szálloda
és kávéház.
1911. aug. 27. Megalakult a Rákosligeti Úszó Egyesület. /RÚE/
1911. nov. 12. Felruházták a községi előljáróságot cselédügyi
bíráskodási joggal.
1911. dec. 2. Megnyílt az első mozi a Sport Clubban.
1911. dec.17. A közgyűlés határozata értelmében a község belé-
pett az "Alföldi Magyar Közművelődési Egyesület"-
be.
1912. Megalakult a Rákosligeti Takaré- és Segélyeggy-
let.
1912. Kigyúltak az első villamos lámpák az utcákon.
1912. máj. 19. Az izraelita hitközség XVII. u. 3. sz. alatti
telkén az új templom alapkőletétele megtörtént.
1912. jún. 14. Megalakult a Rákosligeti Atlétikai Club.
1912. szept.22. A községi közgyűlés iparos tanonciskola felügye-
lő bizottságot állított fel.
1912. dec. 30. A Rákosligeti Takaré- Pénztár ülése kimondta az
intézmény felszámolását.
1913. Felavatták az új futballpályát.
1913. Az iparos tanonciskola megkezdte működését.
1913. márc.16. Községi közgyűlés. Kibérelték községházának a IX.
u. 1.sz. alatti épület nagy részét, mely Czeis-

- ler Lipót és neje tulajdona.
1913. ápr. 27. Létrejött a Rákosligeti Demokrata Kör a Kőműves-féle vendéglőben.
1913. máj. 4. A községhez csatolták az ún. "újtelepi" házcsoporthat.
1913. aug. 1-től Az eredetileg községházának szán épületet átengedték a községi fiú és lányiskolának.
1913. okt. 14. Megalakult a "Katolikus Leányegyesület".
1914. A Sport Club és a Polgári Kör egyesült.
1914. Megnyílt a jégpálya a Sport Club teniszpálya helyén.
1914. Felszámolták a Rákosligeti Takarékpénztár Rt-t.
1914. Megindult a Kürschner Jakab szerkesztette Rákosliget c. hetilap.
1914. Megalakult a Takarékszövetkezet.
1914. Megtörént a r.k. templom alapkövetétele.
1914. ápr. 5. Rendkívüli közgyűlésen a tűzrendészeti szabályrendeletet elfogadták.
1914. jún. 23. Meghalt Gálffy Dénes a MOSZ elnöke.
1914. júl. 12. A rendkívüli közgyűlésen határozatot hoztak: megveszik a IX. u. 3. sz. ingatlant Czeisler Lipót és neje tulajdonát.
1914. szept. 10. A RÚE megvette az uszodát.
1915. febr. 28. Megszületett a Rákosligeti és Rákoskeresztúri Református Anyaszentegyház.
1915. aug. 19. Elkészült a r.katolikus templom, első plébánosa Dr. Hillebrandt Móric volt.
1916. Megszüntették a lámpagyújtogató állást.

1917. júl.10. A Munkás-Otthon Házépítő Szövetkezet megszűnését bejegyezték a cégkönyvbe.
- 1918.ápr.21. A rendkívüli közgyűlésen elvben hozzájárultak a Polgári Kör tenisz- és korcsolyapálya létesítési tervéhez.
- 1918.máj.19. A közgyűlésen átengedték a IX. és XI. u. közötti területet a főútig, tenisz- és korcsolyapályának.
1918. nov.1. A Nemzeti Tanács megalakulása.
- 1918.nov.10. Határozatot hoztak a Nemzetőrség felállításáról.
- 1918.dec.15. Hozzájárultak a Rliget és Rkeresztúr közötti Malom u. kőalappal való megépítéséhez államköltségen.
1919. Ürge Károly és felesége a rákosligeti templom előtt, a Főút mentén kőből faragott nagy keresztet állíttatott a vesztés háború fájdalma jeléül.
1919. febr.2. A katolikus egyházközségi nagygyűlés az autonóm egyházközség megalakulását mondta ki.
1919. febr.9. Rákosliget csatlakozott a Magyarország Területi Egységének Védelmi Ligájához.
- 1919.márc.21. Megalakult a szociáldemokraták pártgyűlésén az első helyi munkástanács és direktórium.
1919. ápr.6. Megválasztották a községben a munkás-, katona-, és földműves tanácsot titkos szavazással.
- 1919.aug.3. Megalakult a polgárőrség. Letartóztatták a munkástanács és direktórium helyben maradt tagjait.
1919. aug.4. Be- és kivonult a román katonai előőrs.
1919. aug.10-26-ig tartott a tényleges román katonai megszállás.
- 1920.ápr.11. A községi temető mellett kavicsbánya nyitására

- adtak engedélyt Zappert Ernő vállalkozónak.
- 1920.máj.23. A belügyminiszter 23225/920.III.sz. rendelete értelmében az összes közalkalmazott új hivatali esküt tett.
- 1920.aug.13. Rákosliget plébániává emeltetett.
- 1920-23-ig működött a Nagy Lajos Gimnázium az állami elemi iskolában.
- 1921.jan.28. Gyermekvédelmi Telepbizottság alakult.
- 1921.aug.3. Az 1920. XXXVI. tc. alapján földhöz juttathatók érdekében a megváltási eljárást folyamatba tették.
1921. októberében a polgári fiú- és leányiskolában megalakult az ifjúsági Vöröskereszt csoport, országos viszonylatban az elsők között.
- 1923.jan.10. A Munkás Otthon Házépítő Szövetkezet záró közgyűlését tartotta a Polgári Kör nagytermében.
- 1923.máj.18. A Vöröskereszt fiókegyesület saját kezelésében és költségén parkírozást és gyermekjátszóteret létesített a Vasúti sétányon és a Fackh-téren.
- 1923.okt.20. A Hősök Emlékét Megörökítő Országos Bizottság által elfogadott Fridrich Lóránd-féle emlékműtervet elfogadta a közgyűlés.
1924. augusztusában a Falu Országos Földművesszövetség községben rendezett kiállításakor a polgári iskolát ezüstéremmel tüntették ki.
1925. Felavatták a Hősök Emlékművét József főherceg jelenlétében.

XV. Névmutató

- Gr. Andrássy Gyula belügyminiszter volt 1906-1910 között.
- Apagyai Andor a községi polgári fiú- és leányiskola /1930-ban Horthy Miklós nevét vette fel/ igazgatója volt 1922-től.
- Auguszt József *nt* községi képviselőtestületi tag. 1902-ben vegyeskereskedést nyitott a X. u. és a Fackh tér sarkán.
- Baranyai József MÁV főtitkár a Polgári Kör házizenekarának brácsása.
- Baross Gábor közlekedési miniszter volt 1886-1892-ig.
- Bartók János helyettes tanár a polgári fiú- és leányiskolában. 1914-ben bevonult.
- Bálint Antal okleveles jegyző, 1910-ben pályázott a segédjegyzői állásra.
- Bárdos József a Rákosmenti Fogyasztási Szövetkezet egyik felszámoló biztosa.
- Becker Ferenc községi írnok-végrehajtó volt.
- Berényi József törvénybíró volt 1910. okt 12-től.
- Békássy Lajos a községi polgári fiú- és leányiskola igazgatója.
- Bélley Géza *nt* községi főjegyző volt a megalakulásától /1907/ 1933-ig.
- Bleier József mézáró, 1902-ben nyitott húsüzletet a IX. u. 7. sz. alatt.
- Bleyer Mór 48-as honvéd volt, 74 évesen hunyt el.
- Bogáti Hajdú Imre kir. törvényszéki bíró 1910.
- gr. Bolza Pálné ~~Rákoscsaba birtokosa /1930/ volt.~~
*(vigyázó Jozefa) † 1912. március
3. Marietta édesanyja*

- Borbély Antal építőmester - ő készítette az ország-
zászlót.
- Boros Artúr *Nt* községi esküdt volt. /1910. okt. 12./
- Boros Ignác nyomdász. 1910-ben az V. utcában nyitott
nyomdát.
- Brunner József községi rendőr volt. /1910/
- Bucsinyi Sándor a Polgári Kör házizenekarának primása volt.
- Czeisler Lajos a budapesti háztulajdonos szállodát épít-
tetett a IX. utcában. /1911/
- Cseresznyés István kir. főmérnök építésvezető volt.
- Csernok János az RSC atlétika szakosztályának vezetője
volt. /1911/
- Dániel György esküdt volt. /1920/
- Debreceznay István volt községi közgyám. /1920/ Községi bíró.
/1924. IV. 17./
- Deutsch József 1896-ban a Munkás Otthon Szövetkezet első
igazgatóságának tagja volt.
- Devényi*
Dobrovics Dezső 1916-tól a katolikus templom kántora.
- Dömötör Mihály belügyminiszter volt. /1920. IV. 19 - 1920.
VII. 19-ig./ a Simonyi Semadam Sándor vezette
kormányban.
- Dréher Antal a Kőbányai Sörgyár tulajdonosa.
- Elsner Gusztávné a mozi bérlője volt a községházán. /1919/
- Fackh Károly miniszteri tanácsos volt. /1898. nov. 6-án
elhúnyt.
- Faska Lajos aszódi jegyző, az adóügyi jegyzőségre pályá-
zott 1912. dec. 3-án.
- Fedák Péter községi rendőr volt. /1910/

- Dr. Ferenczy Imre a Budapesti Iparkamara tagja. /1906/ Az USA-ban, Európában /Németország, Belgium, Anglia/ tanulmányutat tett a munkáshelyezés vizsgálata tárgyában.
- Báró Fiáth Miklós országgyűlési képviselő, Fackh Károly halála után a MOSZ elnöke volt.
- Fodor Richárd kir. mérnök - felülvizsgáló a vízmű átadásakor.
- Foltin Géza *Nt* A tanács hatalom letartóztatta, utána rendőrbiztos lett, majd 1920-ban esküdt.
- Dr. Földes Árpád a MOSZ alakuló gyűlésén ügyésznek választották.
- Földes Dezső a községi polgári fiú- és leányiskola rendes tanára volt.
- Földessy Sándor nyugdíjas színikazgató volt, a RSC műkedvelő Szakosztályának vezetője. /1911/
- Francsek Imre budapesti építész, műszaki tanácsos, az Ilona-fürdőt építtette.
- Frey Ferenc a rákosligeti Nagy Lajos Gimnázium megbízott igazgatója volt. 1920. szept. 26-tól a megszűnésig, 1923-ig. A Rákosvidéki Közművelődési Egyesület főtitkára is volt.
- Fuchs Ignác A telep építése előtt a terület földbirtokosa volt.
- Füzessy Imre A Rákosvidéki Hírlap szerkesztője 1916-ban.
- Gecsei a vízmű vezetője volt hosszú ideig.
- Dr. Gere Gyula nyugalmazott tábornok, községi orvos halottkém. /1923. dec. 3./

- Gerlóczy Károly Bp. alpolgármestere volt.
- Dr. Glück József 1896-ban a Munkás Otthon Szövetkezet első igazgatóságának tagja volt.
- Hackenberger László *vt* gyógyszerész, 1920-tól él Rligeten. A rákosligeti okkultizmus *— ügyvéd!* képviselője. A Nemzeti Tanács elnöke, *↓* községi bíró elnök volt. /1913. nov. 9. - 1914. júl. 12-ig/
- Hacker Manó okleveles mérnök építési vállalkozó volt.
- Hanauer István megyéspüspök, 1921-ben az első bérnyitást celebrálta.
- Hantos Aladár okleveles mérnök, út- és vasútépítő vállalkozó volt.
- Hamar Mária postamester volt. /1910/
- Hauck Gábor pénztárnok volt. /1910.okt.12-től/
- Hegedűs Gyula *Ferenc* *vt* asztalossegéd, az első munkástanács hangadója volt.
- Dr. Hillebrandt Móríc, az újpesti Károly Kórház volt lelkész igazgatója, plébánosi kinevezést kapott Rákosligetre a r.k. templomba 1915-ben.
- Hoffmann Károly kir. mérnök. Az Országos Vízépítészeti Igazgatóság közegészségügyi mérnök osztályának tagja volt. /1900/
- Holnapy Ernő *vt* 1919-ben a direktórium elnöke, börtönbüntetésre ítélték és a váci börtönben halt meg.
- Huszár Károly Magyarország miniszterelnöke volt. /1919-1920/
- Huszlicska Károly mérnök, kéziratot készített Rákosliget kialakulásáról.
- Jeszenszky János abonyi okleveles jegyző - az adóügyi jegyző

az adóügyi jegyzőségre pályázott 1912. dec.
30-án.

- Kaltenecker Arthúr a Dal- és Zenekör karnagya volt.
- Kammermayer Károly Budapest polgármestere volt.
- Keményfy Gyula Községi segédjegyző volt. /1911. aug.14./
- Kiss Adolf 1896-ban a Munkás Otthon Szövetkezet első igazgatóságának tagja volt.
- Kiss Károly *Nt* a Munkás Biztosító Pénztár hivatalnoka volt.
- Klamfer Károly a Dal- és Zenekör vezetője. /1920/
- Klein Gyuláné községi bába. /1923/
- Klein Jakab MOSZ tagja, akinél a Munkás Otthon c. újságot elő lehetett fizetni.
- özv. Klein Jakabné okleveles szülésznő volt. /1910. febr. 13-tól/
- Klell István Dohánytőzsdéje volt a Fackh Károly téren.
- Kluszka Ferenc a Dal- és Zenekör vezetője volt. /1900/
- Koháry Ödön a Rákosvidéki Hírlap szerkesztője 1915-ben.
- Komár Gergő a vízmű első fűtője volt. /1900/
- Kovacsovics János a rákosligeti evangélikus egyház első gondnoka. /1903/
- Kovács Béla *Nt* községi törvénybíró volt. /1920/
- Kovács István magán polgári iskolát tartott fenn 1904-1909-ig.
- Krupp Arthúr a Berndorfi Fémárugyár tulajdonosa.
- Kundráth Gyula kereskedő. Az ellenforradalmi szervezkedés miatt a direktórium letartóztatta.
- Kuzmics Ferenc a rákosligeti Nagy Lajos Gimnázium első igazgatója, 1920. szept. 20-26-ig.
- Kürschner Jakab *Nt* Bp. ker. Munkás Biztosító Pénztár titkára,

	baleseti oszt. vezetője, községi esküdt. /1910. okt. 12./
Laczkó Ferenc	községi szolga volt /1910. jún. 19./
Dr. Lakatos Kálmán	rákoscsabai esperes plébános volt.
Laki Viktor	MOSZ tagja, akinél a Munkás Otthon c. újságot elő lehetett fizetni. A Munkás Otthon újság a Dohánytőzsdén volt kapható, a Fackh téren.
Lázár Dezső	a RSC férfi leány tornász szakosztályának vezetője volt. /1911/
Lázárné Koch Margit	a RSC leány tornász szakosztályának vezetője volt. /1911/
Leicht György	a sport Clubban elhelyezett mozgófénykép-színház tulajdonos 1919-ben.
Lenhard János	mérnök, a vízmű átadásakor volt jelen a Zelterin /?/ gyár részéről.
Magyar Béla	községi segédjegyző, 1910-ben mondott le.
Magyar Samu	a budapesti X. k. állami főgimnázium tanára volt 1920-ban.
Major Mihály	községi bíró elnök volt.
Marlin Emil	miniszteri tanácsos. Az 1919-ben alakult iskola engedélyezését jelentette be.
Marossy Zoltán	MÁV fogalmazó. A Polgári Otthon egyik vezetője. /1911/ 1913. szept. 12-én meghalt.
Mastich József	rákoskeresztúri kántortanító volt.
Márta György	főtanácsos, a RAC elnöke volt 1912-ben. 1914. ápr. 27. meghalt.
Máté Gábor	a polgári fiú- és leányiskola iskolaszolgája, 1914-ben bevonult.

- Mersán Ferenc gyári vasmunkás volt. A Vörös Őrség parancsnokának nevezték ki.
- Meissner Alajos m.kir. ép.mérnök, aki 1914-ben pályázatot nyert a "Munkáslakások építési rendszere" c tanulmányával.
- Mosch Béla bp.-i lakos. Rákosligeti villáját a Vörös Őrség kaszárnyának használta.
- Mudrony Soma a fővárosi törvényhatósági bizottság által a munkáslakások kérdésében kiküldött bizottság tagja.
- Nádas Dávid *vt* pénztárnok volt.
- Neményi Ambrus 1852-1904. jogász, publicista, országgyűlési képviselő. 1881-től a fővárosi törvényhatósági bizottság tagja volt.
- Dr.Neményi Bertalan az USA-ban, Európában /Németország, Belgium, Anglia/ tanulmányutat tett a munkáshelyezések vizsgálata tárgyában.
- Noszkó István Lajos a rákosligeti evangélikus egyház első lelkésze. /1905/
- Oberle János az állami elemi népiskola első igazgatója volt. /1903/
- Paulovszky Samu községi pénztáros volt. /1920/
- Pálóczy Antal fővárosi törvényhatósági bizottság által a munkáslakások kérdésében kiküldött bizottság tagja volt.
- Pedlov angol kapitány volt.
- Dr. Petri Mór királyi tanfelügyelő volt. /1911/
- Pék Endre vizsgázott gépész. A vízmű első üzemvezetője.

- Pintér József esküdt volt 1920-ban. Ellenforradalmi szervezkedés miatt a direktórium letartóztatta.
- Dr. Planer László a MOSZ ügyésze volt 1901-ben.
- Pohl József a Budapesti Általános Munkásegylet 1869. aug. 22-én rendezett nagygyűlés bizottmányi elnöke volt.
- Pay Dezső fővárosi törvényhatósági bizottság által a munkáslakások kérdésében kiküldött bizottság tagja volt.
- Rákosy Gyula rendőrkapitány volt 1919-ben.
- Reiser Hugó segédjegyző volt. /1910. ápr. 28./
- Révay Béla a ligeti t.pénzt. ig.-ja volt. /1907/ 1906-ban Ligetbányáról költözött a XIII. u. 8. sz. alá családjával.
- Révay Gyula a "Rákosliget" c. lap szerkesztője volt 1914-ben.
- Ribarich Rudolf adóügyi jegyző volt. /1912. dec. 30./
- Roszner Henrik a Rákosmenti Fogyasztási Szövetkezet felszámoló biztosa volt.
- Salgó F. László fiatal fővárosi író, 1903-ban cikket írt "Rákosliget, mint nyaralótelep" címmel a Rákoskeresztúr és Vidéke c. újságba.
- Schmidt József a RÚE úszóedzője. /1912/ A Magyar Testgyakorlók Köre híres úszója volt.
- Schmith János budapesti oltárkészítő volt. /1904/
- Schulhof Géza jogtanácsos. A budapesti Általános Munkásegylet memorandumát vitte a miniszterelnök úrhoz 1869. szept. 8-án.

- Sismar Demeter vendéglős volt.
- Sorge Róbert *NT* tartalékos főhadnagy, ¹⁹¹⁸1913-ban a polgárőrség parancsnoka.
- Stetri Mór *p.ö* községi esküdt volt. /1912.okt.12./ Bádogos.
- Strahl István *NT* községi bíró elnök volt. /1915.jún.27. - 1924. ápr. 17-ig./
- Szabó Endre a község első bírója. /1907.júl. 1. - 1909-ig.
- Szabó László a RSC tenisz szakosztályának vezetője volt. /1911/
- Szalai László rákoscsabai építész, vállalkozó. A Czeisler-féle szálloda építését vezette.
- Széchy Ferenc festőművész, a Polgári Kör házi zenekar bőgőse volt.
- Szécsy Gyula *NT* *mt. lay* rákosligeti festőművész /a király képének festésével bízták meg 1915-ben, de 1915-ig nem csinálta meg, ezért visszavonták a megbízást.
- Dr. Székely Aladár országgyűlési képviselő. A Polgári Otthon egyik vezetője volt. /1911/
- Sztanek Pál községi esküdt /1910.okt.12./, a Sport Club épületének építész tervezője volt. /1903/
- Tarics János községi pénztáros volt. /1911.jan.28./
- Tordai Vilmos a Rákosliget c. lap felelős szerkesztője volt. /1905/
- Ungvári László ceglédi faiskolájának fabódé üzlete volt a piactéren.
- Urbán János a Munkás Otthon Társasház jegyzője volt 1900-ban.

- Vasadi Ferenc a fővárosi törvényhatósági bizottság által a munkáslakások kérdésében kiküldött bizottság tagja.
- Vándor Károly a Holland Biztosító RT. vezértitkára, 1913-tól igazgatója volt, a katolikus templom építésének legfőbb támogatója.
- Veszeli József a Rákosvidéki Hírlap társszerkesztője volt 1910-ben.
- Vidák József gödöllői illetőségű, zenekara volt.
- Vidt Elek a Rákosvidéki Hírlap társszerkesztője volt. 1911-1914-ig.
- Dr. Vigyázó Sándorné Rákoskeresztúr birtokosa volt. /1920/
- Virágh Andor kir. főmérnök volt.
- Vojticzki Gyula 1918-ban munkásbiztosító pénztári hivatalnok volt, szociáldemokrata rákoscsabai lakos.
- Vrassoch Jenő a Rákosmenti Fogyasztási Szövetkezet felszámoló biztosa volt.
- Walloch János mérnök, a vízművekben volt. /1910.jan.15.- 1913.nov.9-ig./
- Wirker rákoskeresztúri patikus volt. /1902/
- Wollner Alajos rákoskeresztúri vegyeskereskedő, aki 1899-ben ellátta a telepen dolgozó munkásokat élelmiszerrel, dohánnyal.
- Zappert Ernő ^Wvállalkozó, 1920.ápr.31-én kapott engedélyt a temető mellett kavicsbánya nyitására.
- Zborvy Drakacai Dezső községi állatorvos volt. /1911/

XVI. Testületi névmutató

A Munkás Otthon Szövetkezet igazgatósági tagjai voltak a megalakulástól a fővárosi cégkönyvből való kivezetésig.

A megválasztás ideje	Neve	Tagságának megszűnése
1896. dec.12.	Fackh Károly	1898-ban elhunyt
	Dr. Glück József	1900. júl. 5.
	Kiss Adolf	1900. márc. 9.
	Deutsch József	1900. júl. 5.
1898. febr. 28.	br.Fiáth Miklós	1900. okt. 30.
	Hartenstein Zsigmond	1899. máj. 14.
1899. szept. 19.	Kürschner Jakab	1900. júl. 5.
1900. júl. 5.	Rédei Imre	1901. jún. 24.
	Papp Mihály	1901. ápr. 9.
	Szabó Endre	1903. okt. 6.
	Nagy Lajos	1901. jún. 24.
	Huszlicska Sámuel	1901. jún. 24.
	Marschatt Béla	1901. jún. 24.
	Pilisy Jenő	1901. ápr. 9.
	Braunich Béla	1901. jún. 24.
	Bárdos József	1901. jún. 24.
	Ulrich Sándor	1901. jún. 24.
1901. ápr. 9.	Dr. Schmidt Károly	1901. jún. 24.
	Kálmán Mór	1901. jún. 24.
1901. jún. 24.	Dr. Gálffy Dénes	1903. okt. 6.
	Zofáhl András	1903. okt. 6.
	Brichta Jakab	n.a.

	Decsi Viktor	1913. ápr. 18.
	Schochterus Ottó	1904. dec. 6.
1902. máj. 23.	Cimler Károly	1903. okt. 6.
1903. okt. 6.	Bíró Ferenc	1906. júl. 21.
	Deák Samu	1907. jan. 29.
	Geyer H. Viktor	1904. dec. 6.
	Travnik Lajos	1904. dec. 6.
1904. dec. 6.	Dr.Gálffy Dénes	1914. nov. 11.
	Lebecka János	1905. okt. 31.
1905. nov. 21.	Dobay János	1908. dec. 15.
	Rédei Imre	1906. dec. 28.
1906. júl. 21.	Stignitz Imre	1907. dec. 3.
1907. jan. 29.	Dániel György	1909. aug. 11.
	Wernecke Frigyes	1907. dec. 3.
	Schochterus Ottó	1907. dec. 3.
1907. dec. 3.	Nádas Dávid	n.a.
	Székely Ambrus	1909. aug. 11.
	Beach Tibor	1915. márc. 10.
1909. aug. 11.	Ott Antal	1911. okt. 3.
	Kiss Károly	1911. okt. 3.
	Simor Döme	1911. okt. 3.
1911. okt. 3.	Révay Ferenc	1913. ápr. 18.
	Rédei Imre	n.a.
	Kürschner Jakab	n.a.
1914. nov. 11.	Nagy Lajos	n.a.
1915. szept. 15.	Lázár Sándor	n.a.

A Munkás Otthon Fogyasztási Szövetkezet igazgatósági tagjai voltak

A megválasztás ideje	Neve	Tagsága megszűnt
1899. szept. 30.	Czinder Károly	1903. ápr. 7.
	Heinrich Károly	1903. aug. 25.
	Stetri Mór	1903. ápr. 7.
	br.Fiáth Miklós	1902. jan. 15.
	Rózsa Károly	1906. dec. 28.
1900. dec. 10.	Kiss Miklós	1902. jan. 15.
	Révay Ferenc	1902. jan. 15.
	Reisch Ferenc	1903. aug. 25.
	Huszlicska Sámuel	1902. okt. 7.
	Vnencsák Pál	1902. okt.7.
1902. okt. 21.	Lovag Regner Kálmán	1905. okt. 27.
	Csarnay Károly	1909. febr. 26.
	Schochterus Ottó	1909. febr. 26.
	Dobay János	1905. okt. 27.
	Papp Károly	1906. okt. 9.
1903. szept. 15.	Masch Béla	1905. okt. 27.
	Hilbert Rezső	1906. okt. 9.
	Jantsó János	1906. okt. 9.
	Berényi József	1906. okt. 9.
	Nagy Károly	1905. okt. 27.
1905. dec.1.	Roszner Henrik	1909. febr. 26.
	Breitfeld Alajos	1906. okt. 9.
	Erdős Lajos	1909. febr. 26.
	Feldmann Izidor	1906. okt. 9.
	Bárdos József	1909. febr. 26.
	Heinrich Károly	1906. okt. 9.

Az Otthon Kaszinó vezetősége - 1901. febr. 3.

Elnök:	Rombay Dezső
Alelnök:	Kürschner Jakab
	Pilisy Jenő
Titkár:	Boros Artúr
Gazda:	László Jakab
Pénztárnok:	Nemes János
Jegyző:	Kiss Károly
Könyvtárnok:	Nádas Dávid
Ellenőr:	Wagner Géza

Római Katolikus Templomépítő Bizottság - 1903

Világi védnök:	Dr. Wlasics Gy.
Egyházi védnök:	Körösszegi és Adorjáni Csáky Károly
Díszelnök:	Dr. Virter Lajos püspök
Tiszteletbeli elnök:	Matojka Vilmos kerületi esperes
Alelnök:	Breitfeld Alajos
Jegyző:	Szekeres István
	Budap Jenő
Pénztáros:	Gyuranovits Mihály
Ellenőr:	Kreischl Alajos
	Rédei Imre
Gondnok:	Pyza M. László

1910. jún. 12.

Elnök:	Fabír János
Alelnök:	Marossi Zsolt

Jegyző: Földes Rezső, Lázár Dezső
Pénztáros: Tóth István
Ellenőr: Vrasich Jenő
Gondnok: Pyza M. László

A Rákosligeti Polgári Kör vezetősége

<u>1904</u>	Elnök:	Hilbert Rezső	<u>1912</u>	Dr. Rácz Miksa
	Alelnök:	Törzsök Gyula		-
	Titkár:	Deák István		Fáber Lipót
	Jegyző:	Buda Jenő		Steidl Gyula
	Pénztáros:	Jantsó János		Tarits János
	Ellenőr:	Csarnay Károly		Vandra Lajos
	Gazda:	Bacó Endre		Tóth Pál Sándor
	Könyvtár:	Burger Ferenc		Handel József
	Borgazda:	-		Vrasich Jenő
<u>1914</u>	Elnök:	Dr. Rácz Miksa		
	Alelnök:	Wandra Lajos		
	Titkár:	Tóth István		
	Pénztáros:	Tarits János		
	Közigazda:	Rudle Károly		
	Jegyző:	Ribarich Rezső		
	Ellenőr:	Pintér Gyula		
	Borgazda:	Vrasich Jenő		
	Könyvtáros:	Handel József		

Iskolaszék 1909. jún. 20.

Kürschner Jakab

Révay Ferenc

Bíró Ferenc

Fáber Lipót

Kováts Elek

Nádas Dávid

Schuszter János

Ott Antal

Auguszt József

Boros Artúr

Király Ármin

Kovacsovics, János

Révay Béla

Sztanek Pál

1912. szept. 22.

Kürschner Jakab

Maderspach Ferenc

Paulovszky Ferenc

Sztanek Pál

Fáber Lipót

Wandra Lajos

Tóth Pál

Bélley Géza

Ott Antal

Sattinger Viktor

Kováts Elek

Feldmann Izidor

Radig István

Auguszt József

1915. okt. 10.

Maderspach Ferenc

Kürschner Jakab

Geyer H. Viktor

Király Ármin

Kőműves István

Háder Ferenc

Gyurcsovics Mihály

Auguszt József

Vándor Károly

Gyöngyössy Ferenc

Alvinczy Miklós

Nagy Lajos

Pfeifer József

Bélley Géza

1919. febr. 23.

Kürschner Jakab

Linkesch Károly

Dr. Pechár Kornél

Foltin Géza

Kiss Károly

Boros Artúr

Maderspach Ferenc

Alvinczy Miklós

Dr. Harsányi Pál

Nagy Lajos

Szattinger Viktor

Kellner András

Raksányi János

Braun Ferenc

1922. szept. 22.

Ebergényi Sándor

Duchan Sándor

Szattinger Viktor

Dr. Pechár Kornél

Etter Sándor

Jantsó János

Vandra Lajos

Debreczeny István

Nagy Lajos

Szabó István

Strement György

Bíró Ferenc

Pyza M. László

Lázár Sándor

A községi polgári iskola igazgatói és tanárai

Igazgatók:

Békássy Lajos

Lautner Gyula

Kovács László

Müller József

Bruckner Paula

Apagyi Andor

Tanárok:

Koch Margit

Schubert Anna

Munkácsy Margit

Ungár Géza

Benesné Varju Mária

Jeszenszky Anna

Lux Gusztáv

Földes Rezső

Stohmajer Ilona

Fábry Edith

Niklai Péter

Dr. Tóth József

Horák Elemér

Wenz Margit

Bernáth István Nagy Zsuzsanna
Nagy Emma

A további állami tanárok működtek még:

Prohászka Lajos Opra Irén
Sebess Mária Özv. Radulyné Bazilovics Paula
Huzják Erzsébet Juszth Emilia

Helyettes tanárok voltak:

Bartók János Széchy Gyula
Rosenzweig Antal Kondói Kiss József
Kovács László Rátkai Károly
Veress József Rajkovich Kálmán
Szécsi Olga Bartha Béla
Herda Erzsébet Forgó Sarolta
Varannai Piroska Szajkóné Vigh Eszter

Órákat adtak még:

Óberle Károly Szentpétery Zsuzsanna
Borbély Ferenc Lázár Dezső
Sztójanovits Jenőné Steidl Mária
Szódy Szilárd Quitt Józsefg
Hillebrandt Móric Dobrovics Dezső
Hollay Adrienn

A Rákosligeti Sport Club megépítését lehetővé tették: 1910

Glass József Üрге Lajos Károly
Majnics Ferenc Kundráth Gyula
Jahn Viktor Schulter C.
Korbász Kálmán Sztanek Pál
Schuszter János Szaner Pál

A Rákosligeti Atlétikai Club vezetősége - 1911. febr.5.

Elnök:	Kovács Elek
Alelnök:	Rosner József
Ügyvezető igazgató:	Lorberer Lajos
Titkár:	Molnár Imre
Pénztárnok:	Mihalay Mihály
Ellenőr:	Ürge Lajos Károly
Jegyző:	Földes Rezső
Gazdasági vezető:	Berényi József
Könyvtáros:	Nemes János
Csoportfelügyelő:	Linkesch Károly
Ügyész:	Dr. Zalay László
Orvos:	Dr. Hajdú Mihály

A Rákosligeti Uszó Egyesület vezetősége - 1911. aug.27.

Elnök:	Buda Jenő
Titkár:	Dr. Laborcz Géza
Művezető:	Révay Gyula
Pénztáros:	Révay Artúr
Jegyző:	Zádor Aladár
<u>1914</u> Elnök:	Schmidt József
Pénztáros:	Molnár Pál

Az iparos tanonciskola felügyelő bizottsága - 1912

Kiss István asztalos	Stetri Mór bádogos
Sztanek Pál építész	Kiss Károly hivataln.
Kundráth Gyula iparos	Huszlicska Sámuel
Auguszt József kereskedő	

<u>1924</u>	Dr. Sárkány Lóránd	Paulinyi Gábor
	Nemes Károly	Szattinger Viktor
	Brunner István	Zappert Károly

A Rákosligeti Sport Club vezetősége - 1905

Elnök:	Váci János
Titkár:	Budai Jenő
1914. V. 3. Elnök:	Fáber Lipót
Alelnök:	Maderspach Ferenc
Ügyvezető igazgató:	Dr. Pajor Ákos
Titkár:	Ribarich Rezső
Jegyző:	Jahn Antal
Pénztárnok:	Auguszt József
Ellenőr:	Ürge L. Károly
Csapatfelügyelő:	Révay Gyula
Könyvtáros:	Nemes János
Gazda:	Jahn Viktor
Tiszteletbeli ügyész:	Dr. Weszeli József
Tiszteletbeli orvos:	Dr. Hajdú Mihály

A Rákosligeti Dal- és Zenekör - 1914

Elnök:	Zappert Ernő
Alelnök:	Pék Endre
Titkár:	Zappert Károly
Gazda:	Fejér István
Kottatáros:	Fejér Mihály
Pénztárnok:	Macskássy István
Ellenőr:	Marton Sándor

A Rákosligeti Katholikus Nővédő Egyesület - 1914

Elnök:	Trilts Antalné
Elnökhelyettes:	Wandra Lajosné
Titkár:	Pyza M. László
Jegyző:	Gabrovitz Emilné
Pénztárnok:	Polgár Ferencné
Ellenőr:	Ürge L. Károlyné

A Takarékszövetkezet Asztaltársaság vezetősége - 1914

Fáber Lipót	Korbász Kálmán
Szántó Lajos	Sztanek Pál
Trilts Antal	

Az Önkéntes Tűzoltó Testület vezetősége - alap. 1909

<u>1914</u>	Elnök:	Berényi József
	Főparancsnok:	Stepán Aladár
	Alparancsnok:	Nemes János
		Bucsinyi Sándor

A községi képviselőtestületek névsora

<u>1914</u>	Anderkó Endre	Alvinczy Miklós	Auguszt József
	Békássy Lajos	Bleyer József	Boros Artúr
	Dratsay Dezső	Ribarich Rezső	Feldmann Izidor
	Foltin Géza	Geyer H. Viktor	Gerter Gyula
	Gyöngyössy Ferenc	Háder Ferenc	Kiss Károly
	Köteles Gyula	Kürschner Jakab	Links Károly
	Maderspach Ferenc	Marossy Ferenc	Nádas Dávid
	Nagy Lajos	Óberle János	Ott Antal
	Paulovszky Ferenc	Dr. Rácz Miksa	Stetri Mór
	Sztanek Pál	Tarits János	Than Ferenc

	Vándor Károly	Walter Henrik	Winkle Lajos
<u>1915</u>	Auguszt József	Anderkó Endre	Alvinczy Miklós
	Bleyer József	Bélley Géza	Foltin Géza
	Geyer H. Viktor	Gerster Gyula	Gyöngyössy Ferenc
	Hander Ferenc	Hackenberger László dr.	Hajdú Mihály
	Keményfy Gyula	Kiss Károly	Kovács Edith
	Kürschner Jakab	Kundráth Gyula	Kőműves István
	Major Mihály	Nagy Lajos	Nádas Dávid
	Maderspach Ferenc	Olbrich Adolf	Paulovszky Ferenc
	Raksányi János	Simor Döme	Tarits János
	Vándor Károly	Wandra Lajos	Szabó Endre
<u>1922</u>	Auguszt József	Agner Gyula	Birkenstock Ádám
	Brunner István	Benkő György	Csasznek Kálmán
	Duchon Sándor	Dániel György	Dratsay Dezső
	Foltin Géza	Glasz József	Geyer H. Viktor
	Keményfy Gyula	Kundráth Gyula	Hillebrandt Móric
	Lautner Gyula	Lázár Sándor	Maderspach Ferenc
	Molnár József	Németh Lajos	Markhardt János
	Nagy Lajos	dr. Pechár Kornél	Pék Endre
	Simor Döme	Strement György	Szabó István
	Taicht Mihály	Udvarhelyi Miklós	Ürge Lajos Károly
<u>1924</u>	Auguszt József	Aranyossy Ferenc	Agner Gyula
	Brunner István	Benkő György	Dániel György
	Dratsay Dezső	Nagy Lajos	Duchon Sándor
	Elsner Lajos	Foltin Géza	Glasz József
	Geyer H, Viktor	Hodicska Gyula	Keményfy Gyula
	Kundráth Gyula	Ürge L. Károly	Lautner Gyula
	Lázár Sándor	Lipcsey Gábor	Maderspach Ferenc

Molnár József	Németh Lajos	dr. Pechár Kornél
Paulovts Géza	Simor Döme	Strement György
Szabó István	id. Wandra Lajos	

A református egyház lelkészei

1916 előtt helyettes lelkészek:

Arany Gusztáv	Keresztéssy Sámuel
Nagy Ferenc	Szinok Zoltán
Dr. Harsányi Pál	

1916 után rendes lelkipásztorok:

Papp Ákos	1916 - 1918
Zeley László	1918 - 1919
Batta Árpád	1920 - 1939

A Nemzeti Tanács tagjai - 1918

Elöljárósági tagok:	Képviselőtestületi tagok:
Bélley Géza főjegyző	Weiskopf Iván adóügyi h.j.
Auguszt József	Hackenberger László
Bukovics Ferenc	Kiss Károly
Király Ármin	Kürschner Jakab
Jahn Viktor	Sorge Róbert
Kovács Béla	Paulovszky Ferenc
Strahle István	Széchy Gyula
Nádas Dávid	Zádor Géza
Szociáldemokraták:	Hadviseltek delegáltjai:
Didek István mozdonyvezető	Karácsony Imre
Hegedűs Ferenc aszt.seg.	Lautner Gyula
Holnapy Ernő lakatossegéd	Simek Lajos
Kiczko József cipész	Stepán Aladár
Raksányi János gépgy. lak.	Stetri Félix

Más beválasztottak:

Boros Artúr	Fehér István
Foltin Géza	Gyöngyössy Ferenc
Harsányi Pál	Kiss Károlyné
László Józsefné	Nagy Lajos
Neumann Fülöp	Rosenberg József
Simor Döme	Szabó Endréné Nogál Janka
Szentpétery Zsuzsanna	Urge Lajos Károly
Zappert Samu	Zeller Imre

A Nemzeti Tanács elnökének Hackenberger Lászlót,
társelnökének Szabóné Nogál Jankát és
Neumann Fülöpöt választották

A Nemzeti Tanács Végrehajtó Bizottsága

Dr. Harsányi Pál	Holnapy Ernő
Kiczko József	Kiss Károly
László Józsefné	Nagy Lajos
Raksányi János	Rosenberg József

Az 1919. ápr. 6-án - népbiztosi rendeletre - megválasztott
községi munkás-, katona- és földművestanács tagjai

Didek István	a munkástanács elnöke	
Kürschner Jakab	ápr. 6-tól a munkástanács elnöke	
Belánka György	Boros Ignác	Börcz József
Bús Lajos	Didek Lajos	Fehér Mihály
Fehér István	Dr. Harsányi Pál	Holnapy Ernő
Kalmár Károly	Kiss Károly	Kiss Károlyné
Kleiner Károly	Klein Gyula	Lázár Dezső
Máté Gábor	Mehr Péterné	Mehringer Rezsőné
Migray Ferencné	Nagy Lajos	N. Szentpétery Zsuzs.

Neumann Fülöp	Neufeld Alfréd	Olbrich Adolf
Pankuch Gyula	Raksányi János	ö. Pospischil Istvánné
Regner Kálmán	Rosenberg Matild	Sándor Lajos
Singer Sándor	Schreiber Jenő	Stetri Félix
Szabó Ede	Szász Géza	Warhanek Józsefné
Weiler Elvira	Wimmerthal Antal	

A Direktórium öt tagja:

Elnök: Holnapy Ernő
Bús Lajos
Didek István
Schreiber Jenő
Stetri Félix

A Rákosligeti Nagy Lajos Főgimnázium szervezői voltak

Fejér Ottó	Hillebrandt Móric
Batta Árpád	Ebergényi Sándor
Csongor György	dr. Pajsz Ákos
Pyza M. László	Bélley Géza

A Nagy Lajos Gimnázium igazgatói voltak:

Kuzmics Ferenc	1920. szept. 20 - 26-ig
Frey Ferenc	1920 - 1923

A Nagy Lajos Gimnázium tanárai voltak:

Kováts Gyula rendes tanár
Farkasfalvi Kornél rendes tanár, a Magyar Földrajzi
Társaság tiszteletbeli, az Arany
János Társaság rendes tagja
Dr. Sárkány Lóránd igazgató

Vajai Gyula	rendes tanár
Varga Tivadar	helyettes tanár
Nagy Béla	rendes tanár
Nemes Károly	rendes tanár
Székely Dobozy Zoltán	helyettes tanár

1921. jan. 28-án a 13/921. sz. főispáni rendeletre gyermekvédelmi telepbizottság alakult.

Trilts Antalné	Polgár Ferencné
Bíró Ferenc	özv. Ragáttly Béláné
Wandra Lajosné	Poszte Károlyné
Kovács Béla	Pyza M. László
Lázár Sándor	Benkő György
Paulovszky Ferenc	Pék Endre

XVII. Jegyzetek

1. Huszlicska Károly kéziratos tanulmányának Rákosliget kialakulásáról, amely a Rákosmenti Helytörténeti Gyűjtemény /RHGY/ anyagában található, forrásértékét az adja, hogy édesapja alapító tagja volt a Munkás Otthon Szövetkezetnek, s az ő tervei és irányítása alatt épült meg Rákosliget vízvezetékrendszere. A tanulmányíró gyermekkorában meg is élte a telep kifejlődésének mozzanatait.
2. RHGY, Huszlicska Károly kézirata.
3. Táncsics Mihály lapja volt és a Munkásegylet közlönyeként jelent meg.
4. RHGY, Huszlicska Károly kézirata.
5. RHGY, Huszlicska Károly kézirata.
6. Források Budapest múltjából II. köt. 1873-1919. Szerk.: H. Kohut Magda 33. old. Részletek Neményi Ambrus bizottsági tagnak a fővárosi lakáshelyzettel foglalkozó jelentéséből.
7. Az 1875-ben megnyílt Népszínházról van szó, amely a Nagykörút és a Rákóczi u. sarkán állt.
8. Források Budapest múltjából II. köt. 98. old.
9. Források Budapest múltjából II. köt. 128-131. old.
10. RHGY, Huszlicska Károly kézirata.
11. Neményi Ambrus jelentéséből.
12. 1874-ben Budapestet négy építési övezetre osztották. RHGY Huszlicska Károly kézirata.
13. RHGY, Huszlicska Károly kézirata. Az 1885. évi szabályrendelet határozatai fenntartandók azzal, hogy meg nem tartásuk

kihágást képez, mely fölött a kerületi előljáróságok, mint elsőfokú közegészségügyi hatóságok bíraskodtak, illetve a családi- és munkásházaknak és szükséglakásoknak adókedvezményeket nyújtottak.

14. RHGY, Huszlicska Károly kéziratos tanulmánya. Az egyik a munkásság szövetkezeti önsegélyezésén alapult a lakásügy terén, amelyben a tagoknak hitelezőleget adtak saját házaik építéséhez anélkül, hogy a szövetkezet maga házakat építene vagy szervezne. Pl.: USA. A másik csoportja a házépítő szövetkezeteknek maga épít házakat úgy, hogy azok a tagoknak tulajdonába kerülnek. Pl.: Dánia.
15. RHGY, Huszlicska Károly kéziratos tanulmánya. Huszlicska Károly édesapjának visszaemlékezései alapján történt a telep megalakulása körülményeinek feldolgozása. Az USA-ban dr. Ferenczi Imre és dr. Neményi Bertalan járt tanulmányúton: az ő jelentéseik szövegét sem Huszlicska Károly sem én nem találtam meg, de a közvetett forrás hitelességében nincs okom kételkedni.
16. RHGY, Huszlicska Károly kéziratos tanulmánya. A megvalósulás felé.
17. RHGY, Huszlicska Károly kéziratos tanulmánya. Munkájának adatait ellenőrizve egyetlen esetben sem tért el a forrástól, pl. az általam elemzett szabályrendeletek leírása az ő munkájában is pontos.
18. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési jegyzőkönyvek 1920. ápr. 11-i jegyzőkönyv.
19. Az 1969-ben tartott televíziós vetélkedőre készült segédkönyvből Szöllősi Nagy András földrajztanár írásának fel-

használásával készült a földrajzi összefoglaló.

20. A Rákosliget községi Horthy Miklós Polgári Fiú- és Leányiskola értesítője az 1933-34. iskolai évről. 6-7. old. Rákosliget község és polgári iskolájának története. Írta Apagyi Andor igazgató.
21. Dr. Borovszky Samu: Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye I. kötetéből Rákoskeresztúr címszó alatt.
22. A volt Munkás Biztosító Pénztár létének nyomát az Országos Levéltárban nem találtam. Az Országos Társadalombiztosítási Intézet anyagai a 2. világháborúban megsemmisültek.
23. Az ajánlat másolata szerepel a dokumentumgyűjteményben.
24. A vízellátás technikai megvalósítását a Munkás Otthon Szövetkezet igazgatósága Huszlicska Károly édesapjára Huszlicska Sámuelre bízta.
25. A Népszava 1898. XI. 4. XI. 18. XII. 2. XII. 16-i számában újabb toborzó felhívások láttak napvilágot.
26. Huszlicska Károly gyermekkorában személyesen látta a kubi-kusok életét.
27. Pleisztocén kori vízadó kavicsrétegbe mélyült. A vízállás tükörszintje átlag 6-8 m volt. Ez volt a legbővízűbb.
28. Ez a két kút adta a szerződésileg előírt vízmennyiséget.
29. A fővezetéken át az üzemelés alatt a tárolótartály is megtelt, s a gépek állásideje alatt visszaáramlással, gravitációs úton telt meg az ürülő csőrendszer.
30. Jelenleg az Ároktő u. 114. számmal szembeni területen.
31. A csőhálózat megoszlása:
A 125 mm belső átmérőjű főnyomóvezeték a gépháztól a víztárolóig 1500 m.

A többi szabványos vezeték

az I. és II. utcában	686.15 m
a III. és IV. utcában	677.00 m
a VII. és VIII. utcában	687.30 m
a IX. és X. utcában	689.00 m
a XI. és XII. utcában	686.00 m
a XIII. és XIV. utcában	684.60 m
a XVIII. utcában	<u>97.30 m</u>
	5576.25 m

32. A vízmű dokumentációs anyagát Huszlicska Károly Gecseitől kapta, aki hosszú ideig volt vezetője a vízműnek.
33. A Rákosmenti Helytörténeti Gyűjteményben megtalálható a Végzés.
34. Országos Levéltár. Jelzet 7 40 65. csomó, 1378. irattári szám alatt.
35. Források Budapest múltjából 1879-1919 98. old.
36. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 594. o. 1. dobozban. A rákosligeti Munkás Otthon Szövetkezet Alapszabályai 1. §.
37. Fővárosi Levéltár. Fond VII. 2/e. Társas cégek jegyzéke 23. kötet 271-273. old. a Munkás Otthon Szövetkezet cégbejegyzése.
38. A Munkás Otthon Szövetkezet Alapszabályai 24. §.
39. A MOSZ Alapszabályai 4. §.
40. A MOSZ Alapszabályai 6. §.
41. A MOSZ Alapszabályai 8. §.
42. A MOSZ Alapszabályai 4. §.
43. A MOSZ Alapszabályai 9. §.
44. A MOSZ Alapszabályai 11. §.

45. A MOSZ Alapszabályai 10. §.
46. A MOSZ Alapszabályai 13. §.
47. A MOSZ Alapszabályai 14. §.
48. A MOSZ Alapszabályai 15. §.
49. A MOSZ Alapszabályai 16. §.
50. A MOSZ Alapszabályai 17. §.
51. A MOSZ Alapszabályai 19. §.
52. A MOSZ Alapszabályai 20. §.
53. A MOSZ Alapszabályai 29. §.
54. A MOSZ Alapszabályai 30. §.
55. A MOSZ Alapszabályai 32. §.
56. A MOSZ Alapszabályai 33. §.
57. A MOSZ Alapszabályai 36. §.
58. A MOSZ Alapszabályai 34. §.
59. A MOSZ Alapszabályai 35. §.
60. A MOSZ Alapszabályai 38. §.
61. A MOSZ Alapszabályai 39. §.
62. A MOSZ Alapszabályai 45. §.
63. Fővárosi Levéltár. Fond: VII. 2/e. Társas cégek jegyzéke 23. köt. 271. old.
64. A MOSZ Alapszabályai 41.§.
65. Országos Levéltár. Jelzet z 40 65. csomó 1378. irattári szám alatt.
66. Országos Levéltár. Jelzet z 40 65. csomó 1378. irattári szám alatt.
67. A "Rákoskeresztúr és Vidéke" c. lap 1904. 2. évf. 9. számában.
68. A Munkás Otthon Fogyasztási Szövetkezet teljes igazgatósági

névsora a testületi névmutatóban szerepel.

69. Fővárosi Levéltár. Fond: VII. 2/e. 29. kötet. 131-133. old.

70. RHGY, Huszlicska Károly kézirata

71. Kezdetben a Verdung mértékegységet használta. Német mértékegység volt a 19. században, 0,14 kg-nak felelt meg.

Bleyer József a MOSZ igazgatóságától opciót kapott a hentes-áru kizárólagos árusítására. Visszaélt vele.

72. Huszlicska KÁroly kéziratóból. RHGY

73. A "Rákoskeresztúr és Vidéke" c. lap 1904. évi 12. számában.

75. A "Rákosliget" című újság 1914. évi 13. számában.

76. A "Rákosvidéki Hírlap" VI. évf. 9-12. számában.

77. A "Rákosvidéki Hírlap" VI. évf. 1. számából.

78. A "Rákosvidéki Hírlap" VI. évf. 9-12. számából.

79. A "Rákosvidéki Hírlap" VI. évf. 9-12. számából.

80. A "Rákosvidéki Hírlap" VI. évf. 1. számából.

81. A "Rákosvidéki Hírlap" VI. évf. 1. számából.

82. A "Rákosvidéki Hírlap" VI. évf. 4. számából.

83. A TV vetélkedő segédkönyvéből, 169. old.

84. RHGY, Huszlicska Károly kézirata.

85. RHGY, Huszlicska Károly kézirata

86. RHGY, Huszlicska Károly kézirata

87. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 594. b. 1. dobozban talált
Szervezési Szabályrendelet szerint készült a fejezet.

88. RHGY, Huszlicska Károly kézirata.

89. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési
jegyzőkönyvek 1910-1913.

90. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési
jegyzőkönyvek. 1910-1913.

91. Az 1876. évi XIV. és az 1888. évi VII. törvencikk végrehajtási tárgyában kiadott miniszteri rendeletben..
92. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési jegyzőkönyvek 1910-1913
93. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési jegyzőkönyvek 1910. jún. 19-i rendkívüli közgyűlés anyagából.
94. ua.
95. A "Rákoskeresztúr és Vidéke" c. lap 2. évf. 6. számában 1904. Országos Széchenyi Könyvtár FM 3/7579 jelzet alatt.
96. Országos Széchenyi Könyvtár FM 3/7604 jelzet alatt a "Rákosliget" c. lap 1914. évf. 16. számában.
97. Országos Széchenyi Könyvtár FM 3/7604 jelzet alatt a "Rákosliget" c. lap 1914. évf. 22. számában.
98. Országos Széchenyi Könyvtár FM 3/7604 jelzet alatt a "Rákosliget" c. lap 1914. évf. 16. számában.
99. Országos Széchenyi Könyvtár FM 3/7604 jelzet alatt a "Rákosliget" c. lap 1914. évf. 2. számában.
100. RHGY Huszlicska Károly kézírata.
101. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 594. b. 1. doboz. Készült a Szervezési Szabályrendelet szerint.
102. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési jegyzőkönyvek 1920-1922, 1922-1926. Az 1921. dec. 31-i, az 1922. máj. 17-i, az 1923. jún. 22-i közgyűlés anyagából.
103. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési jegyzőkönyvek adataiból.
104. RHGY, Huszlicska Károly kézírata.

105. A Rákosligeti Községi Horthy Miklós Polgári Fiú- és Leányiskola Értesítője 1933-34. 7. old.
106. RHGY, Huszlicska Károly kézírata.
107. A Rákosligeti Községi Horthy Miklós Polgári Fiú- és Leányiskola Értesítője 1933-34 7. old.
108. RHGY, A "Rákosliget" c. lap 1. évf. 7. sz. 7. oldalán.
109. A községi polgári iskolára vonatkozó részek Apagyi Andor igazgató 1934. évi értesítője alapján készültek, amit az iskola irattára alapján készített el.
110. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési jegyzőkönyvek. Az 1911. jún. 3-i közgyűlés anyagából.
111. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési jegyzőkönyvek. Az 1911. okt. 10-i rendkívüli közgyűlés. Tárgy: a községi polgári iskola államosítása.
- Az 1909-ben szervezett, államilag engedélyezett községi polgári fiú- és leányiskola állami kezelésbe vétessék.
- Oka: ... e fontos kultúrmisszióra hivatott iskolának a fenntartására, fejlesztésére a község képtelenné vált.
- Határozat: A polgári iskola államosítása esetén vállalja egy 8 osztályból álló polgári fiú- és leányiskola elhelyezéséhez szükséges épület saját költségen való felépítését és annak fenntartását, ha az építéshez kölcsönt kaphat. Ha a kölcsön megszervezése nem sikerül, nem tudja felépíteni, kéri a képviselőtestületet, a vallás- és közoktatási minisztériumot állami költségen építtessen. Ez esetben Rákosliget felajánlja, hogy az építési költség évi törlesztéséhez 50 %-kal hozzájárul, amely hozzájárulás fedezésére leköti az 5 %-os iskolai pótdadót, mely az 1912. évi költ-

ségvetés szerint 1233 koronát tesz ki. Ezenkívül biztosít az építési költség törlesztésére 1200 korona állandó hozzájárulást. Minthogy a felépítendő iskolaépületben az igazgatói lakás elhelyezést nyer, az igazgató részére megállapított lakbér visszautalását kéri, melyet teljes egészében az építési kölcsön törlesztésére fordít.

A község államosítás esetén vállalja a bebútorozást, az épület karbantartását, nagyszünidei takarítását, tűzkár elleni biztosítását, a tanerők 24 koronás nyugdíjjárulékainak fizetését.

112. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési jegyzőkönyvek. Az 1911. jan. 22-i közgyűlés anyagából.
113. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési jegyzőkönyvek. 1913. febr. 2-i rendkívüli közgyűlés anyagából.
114. Apagyi Andor 1934-es értesítőjéből. Főv. Szabó E. Könyvtár Bp. Gyűjteményében.
115. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési jegyzőkönyvek. Az 1918. ápr. 21-i rendkívüli közgyűlés anyagából.
116. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési jegyzőkönyvek. Az 1922. ápr. 29-i rendkívüli közgyűlés anyagából.
117. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési jegyzőkönyvek. Az 1922. okt. 21-i közgyűlés anyagából.
118. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 594. b. 1. dobozban.
119. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési jegyzőkönyvek. 1922-1926210. old.

120. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési jegyzőkönyvek. Az 1912. okt. 10-i közgyűlés anyagából.
121. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési jegyzőkönyvek. Az 1913. márc. 16-i közgyűlés anyagából.
122. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 594. b. 2. dobozban a 60000 sz. végrehajtási utasítás 31. és 32. §-a alapján.
123. Dr. Bartók Albert, aki a Rákosmenti Helytörténeti Gyűjtemény vezetője volt az elhunytáig, maga is e gimnázium tanulója volt. Az ő általa készített összefoglaló segítséget jelentett e rész összeállításában.
124. Dr. Bartók Albert munkájából. RHGY
Első tanév:	I. osztály	42
	II. osztály	16
	III. osztály	31
	IV. osztály	22 tanuló, de időközben néhány
125. Dr. Bartók Albert munkájából. RHGY
Második tanév:	I. osztály	31
	II. osztály	33
	III. osztály	16
	IV. osztály	25
126. Dr. Bartók Albert munkájából. RHGY
Harmadik tanév:	I. osztály	39
	II. osztály	30
	III. osztály	38
	IV. osztály	12
127. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési jegyzőkönyvek 1920-1922, 190-195. old.
128. Dr. Bartók Albert rövid sajtótörténeti összefoglalót is

készített a Rákosmenti Helytörténeti Gyűjtemény vezetőjeként. Az ő munkájára és a magam kutatásaira támaszkodtam e fejezet összeállításakor.

129. Országos Széchenyi Könyvtár. Jelzet: FM 3/9484 a "Munkás Otthon" c. lap II. évf. 1. számából.
130. Országos Levéltár. Jelzet = 40 65. csomó 1378. irattári szám alatt található.
131. Országos Levéltár. Jelzet 7 40 65. csomó 1378. irattári szám alatt a Szövetkezetek címszó alatt a Munkás Otthon Szövetkezet dossziéjában van a Munkás Otthon c. újság II. évfolyamának 2. száma. Dr. Bartók Albert ezt a számot nem találta meg. Az újság 1901. február 9-én jelent meg.
132. Országos Széchenyi Könyvtár. Jelzet: FM 3/7579 A "Rákoskeresztúr és Vidéke" c. lap mikrofilmen.
133. Az Országos Levéltárnak a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankkal foglalkozó anyagában a Z 40 65. csomó, 1378 irattári szám alatt található dossziéjában van egy háertyapapírra írt összeírás a telep lakóiról 1900. dec. 31-i felvétellel, amely tartalmazza a résztulajdonosok névsorát, foglalkozását, életkorát, adósságait. Ez volt az egyik legbecsesebb forrás.
134. A pénzügyi zavarok rendezésére a pénzügyminisztériumtól tárgysorsjáték kezdeményezését kérvényezték, melyben 50000 egykoronás sorsjegyet adtak ki és 649 értékes tárgyat sorsoltak ki.
135. A Társaskör felolvasási ciklust rendezett a gazdálkodás és a tudomány ágazataiból.

136. A Dalkörbe való felvétel a IX. u. 9.- sz. alatt történt. A beiratkozási díj 1 korona, a pártoló tagsági havonta 40 fillérbe került.
137. A MÁV ígéretet tett egy vasúti átjáró építésére Rákosliget állomáson - ami ekkor még csak feltételes megálló volt 1200 fő/nap forgalommal - 23000 K költséggel.
138. Az 1904. évi 7. számban tudósított arról, hogy a Rákosliget község megalakulására vonatkozó kérelmeket az illetékesek elutasították. Az aláíró Szegedy főjegyző volt.
139. Dr. Bartók Albert sajtótörténeti összefoglalójából.
140. Kilétéről nincsenek adataim.
141. A "Rákosliget" I. évf. 1905. júl. 1-én megjelent 7. számának Hírek rovatában a 4. oldalon olvasható.
142. Az Országos Széchényi Könyvtárban a H 797 sz. jelzet alatt mikrofilmen van.
143. A "Rákosvidéki Hírlap" 1915. VI. évf. 1., 4., 5., 9-12. sz. A község háza vételi problémáit taglalták.
144. Az Országos Széchényi Könyvtárban az FM 3/7604 sz. jelzet alatt mikrofilmen van.
145. Dr. Bartók Albert azon megállapítása, hogy a Kürschner-féle "Rákosliget" c. lapot nyomtatták először a rákosligeti Boros Nyomdában nem helytálló, mert ugyanitt nyomtatták a Rákosvidéki Hírlapot is, mely mindkét újságon - igaz elrejtve - fel van tüntetve.
146. A vezérkar fel van tüntetve a testületi névmutatóban.
147. A Rákosligeti Segélyező Szövetkezet adatai:
1912-ben	53 tag	105 üzletrésszel
1913-ban	<u>35 tag</u>	<u>79 üzletrésszel</u>
	88 tag	184 üzletrésszel

148. A testületi névmutatóban fel vannak tüntetve a testületi vezetőségek.
149. A jégpályán a felnőtt napijegy 40 fillér
a gyermek napijegy 20 fillér
a bérlet felnőtteknek 5 korona
a bérlet gyermekeknek 3 korona volt
150. A Fackh téren deszkaépületben a húsarak letörésére az az alábbi árakon lehetett kedvezményesen húshoz jutni:
Felsál	1.92 korona
Karaj	2.00 korona
R.karaj	2.20 korona
Borjúhús	2.80 korona
Vesepecsenye	3.60 korona
151. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési jegyzőkönyvek 1913-19.
152. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési jegyzőkönyvek 1920-22.
153. A Tanácsköztársaság pénzügyi népbiztosai:
1919. márc. 21. - ápr. 3-ig Varga Jenő
ápr. 3. - jun.24-ig Székely Béla és Lengyel Gyula voltak.
154. Az egyház hívők általi támogatásának egyik formája.
155. RHGY, Huszlicska Károly kézírata alapján.
156. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési jegyzőkönyvek 1913-19. Az 1918. nov. 10-i közgyűlés anyagából.
157. A belügyminiszter /1920. IV. 19. - 1920. VII. 19-ig a Simonyi Semadam kormányban /23225/920. III. sz. rende-

lete az összes közalkalmazottat új hivatali eskütételre kötelezte.

158. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési jegyzőkönyvek 1920-22. Az 1920. szept. 4-i közgyűlés anyagából.
159. Fővárosi Levéltár. Fond: V. 714. Rákosliget. Közgyűlési jegyzőkönyvek. 1920-22. Az 1920. április 14-i közgyűlés anyagából.
160. A rövid összefoglaló Huszlicska Károly Kéziratának felhasználásával íródott. Az eltéréseket jelzem.
161. A reformátusokról szóló rész a hitközség által összeállított rövid ismertető alapján készült, amit az 1969-es televíziós vetélkedőre készítettek.
162. Az evangélikusok történeti összefoglalójához Kósa Pál: A Rákoskeresztúri Evangélikus Egyház Története Rákosliget c. fejezetét is felhasználtam, amely egy helyi használatra szerkesztett rövid munka, amit a jelenlegi lelkész állított össze.

IX. Az iskoláztatás fejlődése

Az állami elemi iskola és óvoda 1900. tél elején megkezdte működését, egyenlőre a lakatlan házakban /104/. A MOSZ a Fackh téren két nagy telket ajándékozott a kincstárnak iskola céljára a főút keleti oldalán a XII. és XIV. utca között 640 négyszögöl területen, hogy az egyikre elemi, a másokra középfokú, vagy ipari iskolát építsenek.

1903. szeptemberében nyílt meg az emeletes, 7 tantermes, óvodával kombinált elemi iskola. A másik iskola nem épült meg, helyén működött a piac /105/.

Az elemi első igazgatója Óberle János volt. A tantestület tagja volt még Burger J... és Óberle Jánosné. Az iskola állat-, növény- és ásványtani felszerelését a Földművelésügyi Minisztérium, több száz vászonkötésű könyvét a Kultuszminisztérium ajándékozta.

A tanítás kétműszakos volt, de a szerda és szombat délután szabad volt a koedukált osztályokba járó gyerekeknek.

A "Rákoskeresztúr és vidéke" c. lap 1903-ban megjelent első évfolyamának 2. száma közreadta a rákosligeti és állami elemi iskolába íratkozottak létszámát, ami

az 1899/1900-as tanévben 160,

az 1900/1901-es tanévben 254,

az 1901/1902-es tanévben 294,

az 1902/1903-as tanévben 334,

az 1903/1904-es tanévben 354 gyermek volt.

Az iskolaszereket kezdetben August József vegyeskereskedéséből, később Schvarcman dohány- és papírüzletéből szerezték be /106/.

HŐSÖK EMLÉKÉT MEGŐRÖKITŐ ORSZÁGOS BIZOTTSÁG
ELNÖK: LUKÁCS GYÖRGY, V. B. T. T. NEMZETGY. KÉPV., V. KÖZOKT. MINISZTER

SZÁM: BUDAPEST, IV., SÜTŐ-U. 2, I. EM. 4., 192

192

Nagyságos

Friedrich Löwent

művész urnak

Budapest

Alulírott ezennel megrendelem a Hősök Emlékét Megőrkítő Országos Bizottság által bemutatott s alulírott által elfogadott 243 sz. terv szerint a Bábolnag község hősi halottjait megőrkítő emlékművet az alábbi feltételek szerint:

Az emlékmű anyaga: műkő

Az emlékmű magassága: 3,20 m. (az emlékmű alá esetleg szükséges domb, melyet saját költségünkön fogunk elkészíttetni - a magasságba beszámítva nincsen.)

A bevésendő nevek száma körülbelül:

A megrendelés tárgyát képező emlékmű ellenértékét 2.500 kg. azaz Nettószáraztíz kg. buza árában állapítjuk meg, amelynek fele az alábbi kulcs szerint kiszámítva 8 napon belül az átvett belizelő lappal küldendő be a Hősök Emlékét Megőrkítő Országos Bizottságnak a Nemzeti Hitelintézetnél vezetett folyószámlája javára, míg a hátralékos ár az emlékmű átvételekor lesz ugyanoda nyomban beutalandó, azaz 1924 évi október hó 1 n.

A buza ellenértéke a szokványminőségű tiszavidéki buzának a fizetések napján a budapesti lőzsden jegyzett közpárfolyama szerint lesz kiszámítandó.

Az emlékművet a művész lakóhelyén vesszük át. A feliratvésés, csomagolás és minden szállítás a mi veszélyünkre történik. Mi viseljük ezenkívül az alapozás, felállítás, megerősítés stb. költségeit s az előirandó forgalmi adót és illetéket is. A feliratvésésre, csomagolás és vasútra szállításra vonatkozólag a megrendelő közvetlen megegyezést köthet a művésszel.

Bár a fenti megrendelés folytán a f. Cím és alulírottak között közvetlen jogviszony áll fenn, mindenféle levelezés, kivánság, kifogásolás stb. kizárólag a Hősök Emlékét Megőrkítő Országos Bizottsághoz intézendő, amely az ily felmerülő kérdésekben, a megrendelő és a művész között a közérdek szempontjából közvetítőleg és mindkét félre irányadólag és kötelezőleg jár el.

A Hősök Emlékét Megőrkítő Országos Bizottságról tudomásul vesszük, hogy az a Belügyminiszterium rendeletei szerint és annak ellenőrzése mellett működő erkölcsi testület, amely tehát sem emlékművek tervezésével, sem azok közvetlen kivitelével nem foglalkozik. Feladata tehát pusztán az, hogy a hősök emlé-

MEGALAKITVA A M. KIR. BELÜGYMINISZTER 20.331/1922. SZ. RENDELETE ALAPJÁN

BUDAPESTI FŐVÁROS
LEVÉLTÁRA

Magyar Nemzeti Művelődési Intézet

kének megőrkítésére országszerte emelkedő emlékművek művészi színvonalát biztosítsa, azok kivételét ellenőrizze, a rendelők és a művészek érdekeit tárgyilagos beavatkozással egyaránt megvédje, anélkül azonban, hogy a megrendelő és művész között létesült jogügylet tekintetében bármiféle anyagi felelősséget viselne.

Ez a megrendelés alulírottal azonnal és visszavonhatatlanul kötelezi. A művészre azonban csak elfogadás után válik joghatályossá.

Kell *Budapest* 1923. évi *január* hó *...* n.

[Handwritten signature]
[Handwritten signature]
megrendelő

Alulírott *[Handwritten name]* művész a fentiekben részletezett megrendelést ezzel elfogadom s kötelezem magam, hogy az emlékművet a megrendelőnek lakóhelyemen való átvételre legkésőbb 1924. évi *[Handwritten date]* hó *[Handwritten date]* napjáig teljesen elkészítve rendelkezésére tartom.

A fenti megrendelő levélben foglalt kikötések engem is mindenben köteleznek.

Kell *Budapest* 1924. évi *január* hó *...* n.

[Handwritten signature]
[Handwritten signature]

Magyar Nemzeti Művelődési Intézet

RÁKOSLIGETENÉPITENDŐ FIÚ ÉS LEÁNY POLGÁRI ISKOLATERVRAJZA.

HOM LOKZAT

- 200 -

14.

BUDAPESTI 1922. MÁRCIUS 15.

LEPTER, M. O. M.

R. K. K. K.
K. K. K. K.
K. K. K. K.
K. K. K. K.

